

aurkibidea

	Zenbaki honetan	3
GURE ERITZIZ	Ipar Euskal Herria, berrikuntza bidetan	5
IPAR EUSKAL HERRIA	Jean Suhubiette	
	Ipar Euskal Herriko demografia	10
	Piarres Xarritton	
	Historiarik gabeko Ipar Euskal Herria?	22
	Jon-Luis Davant	
	Ipar Euskal Herriko indar politikoak	27
	Ramuntxo Kanblong	
	Iparraldeko Ekonomia	49
	Agustin Errotabehere	
	Nekazaritza Ipar Euskal Herrian	64

ZENBAKI HONETAN

JAKIN aldizkariak, bigarren aldi honetako hirugarren urteari hasiera ematen dio. 1979ko lehen zenbaki honetan, urtero aldi honetan ohi dugunez, pozarren agurtzen dugu gure abonatua. Oraingo honetan, gainera, ia 500 harpidedun berriri lehenbizikoz zuzentzen gataizkio. Ongi etorriak gure aldizkarira.

Aspaldiko abonatuaren leialtasunari esker, eta etorri berriok eskaintzen diguzuen konfiantzari esker, asmo eta kemen berriz ekiten diogu kulturgintzari.

Zenbaki honetan plazaratzen dugun gai nagusia *Ipar Euskal Herria* da. Nafarroarekin egin dugunaren antzera, Ipar Euskal Herria ere azterbegi askotatik arakatzen dugu, hala nola, demografiatik, politikatik, ekonomiatik, kulturatik, irakaskuntzatik, etc. Azter-eremu hauek denak ez dira oraingo zenbaki honetan agertuko. Informazio baliotsua eta ugaria jaso dugunez, bitan ematen dugu gai nagusi hau: demografia, historia, ekonomia eta nekazaritza oraingoan; eta hurrengoan, arrantza, irakaskuntza, idazleak, irratia, pintura, herri-kanta, eta beste. Bien artean, ikus dezakegunez, Ipar Euskal Herriaren irudi aski orokor bat izan lezake irakurleak.

JAKINen jokabidean gai nagusi bakoitzean espezialduak edo/eta protagonistak dute hitza. Oraingo honetan, Iparraldekoek ematen digute Iparraldearen berri. Gogo onez hasi zuten lana, ongi taxutua eta burutua gelditu da. Gure esker ona idazle guztiei eta bereziki Piarres Xarrittoni zenbaki hau moldatzen hartu dituen lanengatik.

Gai nagusiaren oraingo emanaldian, bost alor eta egile ditugu: J. Suhubiettek demografiaren panorama eskaintzen digu,

Iparraldearen lehen argazki bat bezala: Ipartarrak zenbat diren, non dauden kokaturik, zer jende-aldaira izan den, eta abar.

P. Xarritonek Iparraldeko historian hiruzpalau puntu seinala-tzen ditu, «Beltza»ren lan bat kritikatu eta osatu.

Politika indarren berri ematen digu J.-L. Davantek. Artikulu hau irakurriz badakikegu indar politikoek, Estatu mailakoek eta abertzaleek, zer pentsatzen eta egiten duten.

R. Kanblongek ekonomiaren eremu zabalari begiratu bat ematen dio, bai Kosta aldean eta bai Barne aldean hiru sektoreen analisi zehatza egiten duelarik.

Nekazaritza ere xehe-xehe aztertutik ematen dugu, A. Errotabeheren lanari esker; lau ardatz inguruan biltzen du informazio osoa: baserriaren estruktura, nekezal jendetzaren konposizioa, baserrien produkzioa eta irabaziak.

Orain eta hemen saila aski horniturik dator oraingoan. Luzeago tratatzea mereziko lukeen gai asko dago hor, bixi eta lla-bur emanik.

Gaiak sailean kultura orokorreko gai bat sartu dugu. Paulo Agirrebaltzategik Margaret Mead antropologo hil berriaren antropologi-bidearen aurkezpen bat egiten du.

«Biolentzia, biolentziak» izenez Joxe A. Otaegiren iritzi bat azaltzen dugu «...*hainbat aburu*» sailean. Biolentzia dela eta ez dela, gure gizartean bizi bizirik dagoen eztabaidan oin harturik, arazoari hurbilketa bat egiten saiatzen da idazlan hau.

Liburuak sailak desarroilo berezia du gaurko honetan. Urtearen lehen zenbakiko ohiturari jarraituz, aurten hirugarrenez, J.M. Torrealdyk 1978ko liburugintzaren zerrendak prestatu ditu. Iazko euskal liburuen eta erdaraz Euskal Herriaz (edo arazoaz) ateratako liburu guztien zerrenden aurretik, puntu nagusitxo-
en azterketa bat ere egin du.

Gainera, idazle berri baten lana ere badakar sail honek. Jon Kortazar da idazle berri eta gazte hori. Honen kolaborazio baliosa luzaroan izango dugu eta, gure ongi etorririk abegitsuena berarentzat.

Ipar Euskal Herria, berrikuntza bidetan

Ipar Euskal Herria: *bigarren aldiz dator JAKIN gai berarekin. Ipar Euskal Herria zeramakien titulutzat 1969an JAKINek atera zuen zenbaki monografikoak. Oraingoan, juxtu hamar urtetara, gai bera, gogo bera, baina ahots berri zenbait.*

1969ko zenbaki hartan parte hartu zutenak, hauek izan ziren: Joan Mari Torrealday, Telesforo Monzon Olaso, Piarres Larzabal, Janbattitt Dirassar, Piarres Xarritton, Daniel Landart, Jean Haritschelhar, Ramuntxo Kanblong, Jean-Louis Davant, Dominique Peillen. Idazle arrunt ezagunak. Horietako batzu oraingo honetan ere ari zaizkigu, hala nola, P. Xarritton, R. Kanblong, J.-L. Davant. Gehienak, ordea, idazle berriak dira, berriak eta gazteak: Jean Suhubiette, Agustin Errotabehere, Lucien Etxezaharreta, Maite Idirin, D. Heguy, Marta Ithurbide, Gexan Lantziri, Jose Basurko, Janbattitt Goienetxe. Idazle berrien plaza-ratze honek berak ez al du Iparraldearen berrikuntza adierazten?

1969ko Ipar Euskal Herria agortu da. Ipar Euskal Herri berria argitara ematen dugu orain. Etapa berri bat.

Bidasoatik gora Frantzia, eta haren behe aldetik Espainia: hala da gehienentzat. Abertzaleontzat, aldiz, «hemen dela Espainia, han dela Frantzia, mugaren bi aldeetan da Euskal Herria», Labegeriren kanta hark zioenez. Batasun honen kontzientziak, hala ere, ez du abertzale guztiontzat presentzia eta indar berdinik.

Zenbait abertzalerentzat, oraindik ere, Bidasoatik gora-

koak «frantsesak» dira (gehienez ere, «euskaldun frantsek»), eta mugatik beherakoak «espainolak» (edo «euskaldun espainolak», kasurik onenean). Hiztegia lekuko: mintzamolde honek herri bakar baten kontzientziarik eza salatzen du.

Zorionez, bada besterik ere. Euskaldungoaren kontzientziak urrats handirik eman du azken 20 urte hauetan. Euskal Herriaren integrapenaren ulertzapen berri eta biziago bat erne da, eta indartuz doa. «Zazpiak bat» hura seriozki hartu nahi izan du abertzaletasun berriak. Eta, noski, kontzientzia honek batasun-bideak eragin nahi ditu: politikan, ekonomian, kulturean, irakaskintzan, kantagintzan, eremu guztietan. Mugaren gainetik edo azpitik harreman estuagoak eta iraunkorrakoak sortaraztera jo behar da. Lanak emango ditu mugaren gainetiko batasun honek. Madridenten eta Pariseren interesen aurka bait doa. Estatuaren arteko kolaborazioak Euskal Herria kurrikatuz eta bi alderdien elgarretaratzeari trabak ezarri jarraituko du.

JAKINek, Ipar Euskal Herriari zerbaki bat eskaintzean, kontzientzia hori sendotu eta zabaltzeko nahi du, baina ororen gainetik Euskal Herriaren alderdi hori ezagutzera eman. Zeren eta gure ustetan, euskaldungoaren kontzientziari indarririk adina, edo gehiago, datuak falta zaizkio. Datu horiek bildu eta agertzera dator JAKIN. Paregabeko zerbitzua iruditzen zaigu informazio-bilketa sistematizatu hau, nahi genukeen euskal herrien integrapen horretarako hartu behar diren bideak erabaki aitzin.

Pariseko Gobernuak Ipar Euskal Herria barnetik hustu nahi du; eta erdiesten ari da: gaztez hustu, eta zaharrez bete; langilez hustu eta atsedenez bete; lantegiz urritu eta «bigarren bizitegi» hornitu. Horrela lortzen du Parisek emeki emeki eta «en douceur», lekuko euskaldun batzuen laguntzaz, Ipar Euskal Herria behin betirako ahultzea, etorkizuna konprometitzearaino. Guk, aldiz, Ipar Euskal Herri indartsu bat behar dugu, Estatuaren kolaborazioaren eta kultura frantsesaren erasoak gaindituko dituen. Iparralde sendo bat komeni zaio Hegoaldeari ere.

Frantziako Estatuarentzat ez dago ofizialki Euskal Herri-rik, badakigu. Beste askorentzat ere ez. Hegoaldeko euskaldun askorentzat, «ofizialki» bai, badago Ipar Euskal Herri bat, baina egiazki ez. Noiz gogoratzen gara Iparraldeaz? Etxaberen, Argalaren edo Peixotoren atentatuak ger-

tatzen, edo ETako adiskide edo etxekoren bat bisitatzera koan. Babesleku bihurtu dugu Iparraldea, Hego aldeko burrukarien babesleku. Zentzu horretan, egia esan, ez du zerbitzu makala egin, bai 1936ko gerratean eta bai azken 20 urteotako burrukan. Baina nekez konforma gaitezke honekin. Ez dugu uste Bidasoako mugaren bi alderdien elkar osatzailetasuna, maila honetan bakarrik uler daitekeenik, ulertu behar denik. Ipar Euskal Herriak bere nortasuna du, bere bokazioa du, bere eginkizun berezia eduki behar du Euskal Herri osoko herri eta eskualdeen konposaketan. Bertako indarren eginkizuna, eta guztion lana, izango da gaurko egoeratik herria ateratzea eta etorkizuna pentsatzea eta moldatzea. Iparraldeko abertzailetasuna, emeki emeki bada ere, indartuz doala ikusteak esperantza onik ematen digu.

Iragan denboretan (eta orain ere) Iparrak eta Hegoak bi historia desberdin osatu badute ere, etorkizunean elkartuagorik jokatzen ikusi nahi genituzke. Eta horretarako, bi alderdien arteko harremanak, erlazioak, loturak, ugal-tzen, estutzen, sakontzen, egituratzen lehiatu beharra dago. Ofizialki eta ez. Politikan, ekonomian, eta kulturean. Azken urteotan ere gutiegi egin da. Saio batzu soilki politikaren eta ekonomiaren arloan. Kulturean bakarrik lortu da mugaren gainetik operatzea, hala nola, euskararen batasunaren arazoan, UEUn (Udako Euskal Unibertsitatean), EIEEn (Euskal Idazleen Elkartearen), bertsolariaren lehiaketetan, Euskaltzaindiaren Batzarretan, Kanta-saioetan, Alfabetatzean, etab. Lan elkartu honen alde jokatu da beti JAKIN. Hona frogatzen du gehiago, Ipar Euskal Herriari buruzko monografia honetan.

j. suhubiette
p. xarritton
j.-l. davant
r. kanblong
a. errotabehere

IPAR EUSKAL HERRIA

Ipar Euskal Herriko demografia

Jendearen goiti-beheitia Ipar Euskal Herrian iragan denboran. Emigrazioa Ameriketara eta Frantziara. Jendetza orain eta jendetzaren mogimendua Lapurdin, Baxenabarren eta Zuberoan.

Historiarik gabeko Ipar Euskal Herria?

Historiarik gabeko herria: formula anbigua. Ekonomian eta demografian degradatuz joan den historia. 1789: inposaturiko historiaren hasiera. Koloni-historia.

Ipar Euskal Herriko indar politikoak

Bozetan agertu diren indarrak. Estatu mailakoak, eskuinekoak eta ezkerrekoak, ezker muturrekoak. Abertzaleak. Bozetan ari izan ez direnak: Estatu mailakoak eta abertzaleak.

Iparaldeko ekonomia

Euskal Herririk ez dago Frantziako Estatuan. Lapurdiko Itsas hegia: hiru sektoreen azterketa. Ipar Euskal Herriko barne alde: bost eskualdeen analisia

Nekazaritza Ipar Euskal Herrian

Baserrien eraikidurak: lurra, jabetasuna, kapitala. Baserrietako jendetza: adina eta geroa. Baserri-produkzioa: hazkuntza, landare produkzioa. Irabaziak: baserrien kontuak, irabaziak.

Ipar Euskal Herriko demografia

Jean Suhubiette

Lehenik, lan hau presentatu aintzin, gauza bat erran behar da: administrazio frantsesarentzat (INSEE, estatistika ofizialak egiten dituen etxearentzat, bereziki) ez da Euskal Herririk. Departamendua bakarrik ezagutzen du administrazioak: «Pyrénées Atlantiques» deitzen dena. Hau hiru zatitan partitua da: Baionako arrondisamendua, Olorenekoa eta Pabekoa. Lapurdi eta Baxenabarre Baionako Arrondisamendu horretan sartu dituzte, eta Zuberoa Olorenekoan.

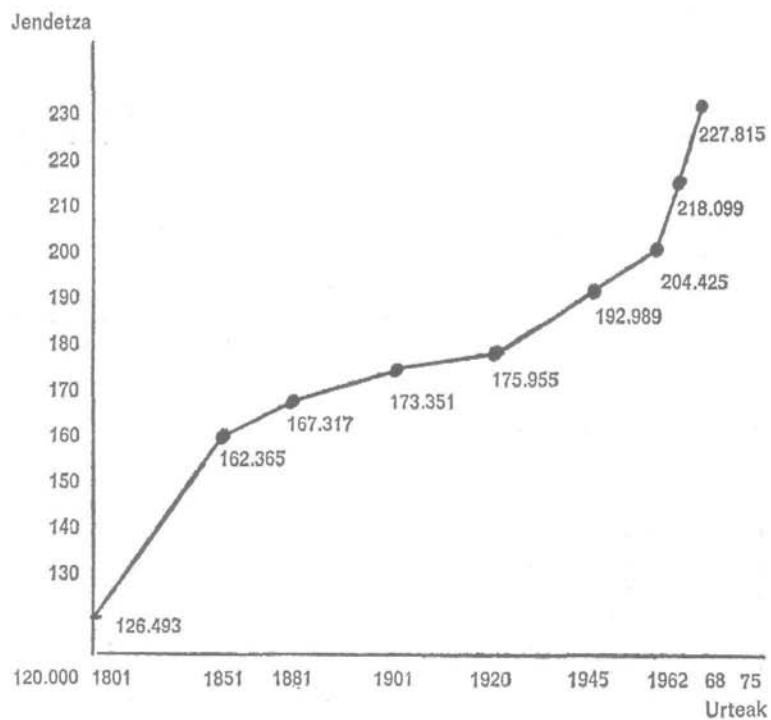
Euskal Herrian, 1975eko jende-kontatzeak (hori azken azkena da), 227.815 bizilagun eman ditu, 1968koan 218.089 baziren. Beraz, jendetza 9.726 bizilagunez emendatu da gure Ipar Euskal Herrian. Bertze gauza ohargarri bat: Baionako, Angeluko eta Miarritzeko hiru hiriek, badute kasik jendetzaren erdia (110.431 bizilagun).

I. — JENDETZAREN GOITI-BEHEITIA IPAR EUSKAL HERRIAN IRAGAN DENBORAN

Lehen funtsezko jende-kontatzea 1801eko urtean egin izan da. Ikusten ahal dugu Ipar Euskal Herriko jendetzaren goiti-beheitia azken 150 urte hauetan.

Urteak	Bizilagunak
1801	126.493
1851	162.365
1881	167.317
1901	173.351
1921	175.955
1946	192.989
1962	204.425
1968	218.099
1975	227.815

(Iturria: INSEE)

Jendetzaren goiti-beheitia Ipar Euskal Herrian

Lehen gauza bat, ohargarria: jendetza, gure herrian beti goiti ari da, bainan bi zorigaitzeko gertakariak arrastatu dute iganaldi hau:

1. Lehen gudu handia (1914-1918)

Hogei urtez (1901-1921), Ipar Euskal Herriko jendetzak ez du kasik ukan goiti-behetirik. Euskal gazteriaren parte handi bat izan da sarraski horretara eta guti gibelara jin.

2. Emigrazioa Ameriketara eta Frantziako hiriei buruz.

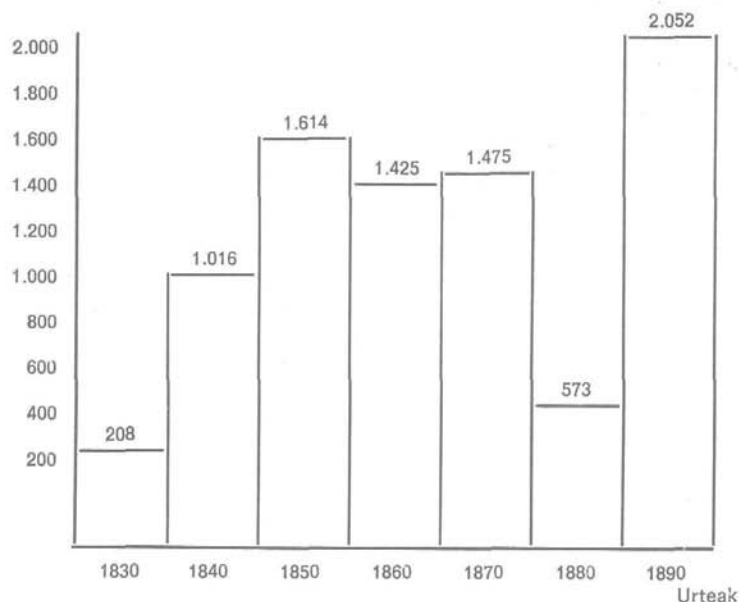
Betidanik, izan da Ipar Euskal Herrian anitz sortze (duela berrogei urte bakarrik familia batzu 8, 9 eta 10 haurrekin... edo gehiagorekin! ikustea ez zen arraro).

Holako ugaritasunak, primantza zelakotz gure Eskubidearen lehen legea (horren arabera etxea bere tresnekin etxeko primarendako zen), askotan etxaldea arrunt tipia zelakotz, anitz gazte bortxatuak izan dira Ameriketara joatera (edo Frantziako hiri haundietara) bere biziaren egiteko.

Baina emigrazioak bertze arrazoin nagusi bat ukan du: 1841ean, lehen Karlistadaren ondotik, ekonomiaren muga Ebrotik ekarri dute orain den tokira eta aldatze horrek gure probinzientzako ondorio txarra ukan du: emigrazioa azkartu egin da eta gelditzen ziren jendeak (bereziki muga aldeko jendeak) kontrabandan hasi ziren.

A) Emigrazioa XIXgarren mendean

Urteak	Emigranteak	Urtero
1832-36 (4 urte)	828	208
1836-45 (10 urte)	10.162	1.016
1846-55 (9 urte)	16.111	1.614
1856-64 (9 urte)	12.833	1.425
1865-74 (10 urte)	17.750	1.475
1875-83 (9 urte)	5.157	573
1884-91 (8 urte)	16.421	2.052
Denetara: 60 urte	79.262	1.321

Emigranteak
urtez urte

Estatistika horiek *M. Etcheverryri* esker eginak izan dira. Euskal deputatu zelarrik, 1892an Pauen «Association française pour l'avenir des sciences» aintzinean, egin zuen mintzaldian «Euskal emigrazioa» aipatu zuen. Hona haren solasak (Baionako Euskal Erakustokian ikusten ahal da haren estudioa).

Emigrazioak XIX. mendean bi emendio ukan du:

— 1846-1855 urtean: urte hauetan izan da gosetea (1847) eta 1848ko iraultza.

— 1880aren ondotik: Amerikako bidaia merkexeari, garrarioak hobexeari zirelaketz (eta behar da ere aipatu gizon biltzaileen lana...). Mende hondar horretan, Euskal Herriko anitz haroztegi tipik —frango ziren— gelditu dute bere lana, eritasuna zen mahastietan (Oidium), bihiak kariotuak ziren.

Bazela asko euskaldun gazte jazarlerik notatzen du *M. Etcheverryri*. 60 urtez departamendutik partitu dira: 79.262 bizilagun, baina arte horretan 4.729 bizilagun galdu ditu bakarrik: hiruetarik bi euskaldunak ziren, eta gehienek 15-20 urte zuten (Fran-

tziak, memento berean holako jende gaztearen desterrurik ez zuen ezagutzen).

B) Emigrazioa XXgarren mendean

Bigarren gerla ondotik asko gaztek bertze bizimolde bat, gozoagoa, nahi ukan du. Lan guti zen baserrian eta hona nola berri abiaturik zen emigrazioa hiriei buruz.

Baina, orai kasik etxe guztietan badituzte tresna berri guztiak eta egun arrazoin horrek ez du baliorik.

Laborari gazteek badituzte askotan bi enplegu (eta behar biziitzeko, pagatzeko zor guztiak). Lantegietan hasi dira eta lan horren ondotik bere gurasoak etxeko lanetan laguntzen dituzte, eta gero gurasoen segida hartuko dute.

Baina, askotan anitz lotsatzen dira edo ez dira ausartzen segidaren hartzera eta bada zenbait arrazoi:

Lehenbiziko: bizimolde gozo bat ukateko baserrian, etxaldeek berea behar dute eman eta etxalde gehienak arunt ttipiak dira, ez dute aski ematen.

Bigarrenkorrik: «Ezkualdun gazteriak» egin du inkesta bat 1968 inguruan, eta inkesta horrek erakutsi du nesken emigrazioa bi aldiz azkarragoa dela gizon gazteena baino.

Baionako Komertzio eta Industriaren Ganbarak ere egin du 1972an inkesta bat eta idazten zuen Euskal Herri barneko emigranteen %40ak atzematen zutela lan bat itsas alde horretan, lantegietan, komertzioan edo bertze ofiziotan. Bertze guztiek Frantziako hiri haundietara joan behar ukan dute.

Bainan azken urte hauetan, lana arunt arraroa da eta pensatu behar da gazte gehiagok, eskola bururatuta, joan beharko dutela Parisera bere biziaren irabaztera.

Frantziako lehen ministroak langilearen higikortasuna deitzen du hori eta bada prima anitz higikortasun horren haunditzeko, bainan ohartzen gara zorigaitzez Raymond Barre-ren «Mobilité de la main-d'oeuvre» delakoak beti bide bakar bat duela.

Azken ohar bat: Emigrazioak Californiari eta Nevadari buruz inportantzia guti du egungo egunetan.

Orai Lapurdiko, Baxenabarreko eta Zuberoko jendetzaren goiti-beheitia azken urte hauetan zein izan den behar dugu ikertu.

II. — JENDETZA AZKEN URTE HAUETAN

1. Lapurdi

Kantonamendua	1968	1975
B. A. B.	103.004	110.431
Bidaxune	4.287	4.087
Ezpeleta	10.016	10.091
Hazparne	7.593	7.523
Hendaia	19.204	20.942
Donibane-Lohitzune	15.994	17.443
Uztaritze	8.521	9.592
<i>Denetara</i>	168.619	179.659

(Iturria: INSEE)

(B. A. B.: 6 kantonamendu).

Eremua: 800 Km².

Km² bakoitzean: 1968: 211 bizilagun, 1975: 225 bizilagun. Ohartu behar dugu: itsas kantonamendu gehienak jendea irabazten ari direla (salbu Hazparne eta Bidaxune —edo guti—).

Erran dezagun ere Lapurdin, %61 biztanle bizi dela B.A.B.-ko hiri horietan.

2. Baxenabarre

Kantonamendua	1968	1975
Iholdi	4.853	4.639
Labastide-Clair.	3.878	4.052
Baigorri	7.280	6.379
Donibane-Garazi	7.144	6.983
Donapaleu	9.635	9.406
<i>Denetara</i>	32.790	31.459

Eremua: 1.284 Km², Km² bakoitzean: 1968: 26 bizilagun, 1975: 25 bizilagun. Probintzia honek 1.331 biztanle galdu du tarte horretan.

Behar da bereziki ikertu zenbat jende galdu duen Baigorriko Kantonamenduak.

3. Zuberoa

Kantonamendua	1968	1975
Atarratze	4.833	4.316
Maule	11.857	11.931
<i>Denetara</i>	16.690	16.247

Km² bakoitzean: 1968: 21 bizilagun, 1975: 20 bizilagun. Galtzea: 443 bizilagun. Zuberoko demografiak badu berezitasun bat: bere Km² bakoitzean ez da 20 biztanle baizik, biziki guti da eta hola tipitzen bada jendetza, bizitza gero eta zailago izanen da; eskolek, postek, trenek ez dute eta ukanen aski «eroslerik» eta bere zerbitzuak geldituko dituzte.

III. — ITSAS ALDEAN ETA MENDI ALDEAN JENDEZAREN MOGIMENDUA

Laburki: Erranen dugu nola Ipar Euskal Herrian, lehen, jende-andana bat bazen baserrietan eta guti itsas aldean (mendi aldean kasik doblea itsas aldean baino).

Orain, aldiz, egungo denboretan, jende gehiago biltzen da itsas aldeko hiri horietan. Ez dugu ikusten egungo kinka ekonomikoarekin, goiti-beheiti hori nola geldituko den.

Urteak	Itsas aldea	Mendi aldea	Denetara
1911	82.825	99.177	188.002
1921	84.395	91.560	175.955
1936	100.375	90.458	190.833
1946	105.417	87.572	192.989
1954	109.054	84.488	193.542
1962	125.964	78.461	204.425
1968	138.222	77.877	218.099
	<i>Lapurdi</i>	<i>Baxenabarre</i> <i>+ Zuberoa</i>	
1975	180.109	47.706	227.815

Zenbait argitasun behar dugu hemen ekarri:

— Bidaxuneko kantonamenduan, badira hiri ttipi batzu Euskal Herrikoak ez direnak: Akhamarre (728 biztanle), Sames (422 biztanle).

— Bastidako kantonamenduan, Beskoitze (1.085 biztanle), Ahurti (1.055 biztanle) Lapurdiko hiriak dira eta ez Baxenabarrekoak.

Hola egin beharko da zuzentzea, aipatu zifra horiek zuzenak izateko.

Hona nola bi jende-kontatzeen artean (1968 eta 1975) emendatu edo gutitu den jendetza Ipar Euskal Herrian (ikus mapa):

Lapurdi	Baxenabarre	Zuberoa
Angelu : + % 19,13	Iholdi ; — % 4,40	Maule : + % 0,62
Baiona : + % 4,58	Bastida : + % 4,48	Atarratze : — % 10,69
Miarritze : + % 3,15	Baigorri : — % 12,37	
Uztaritze : + % 12,55	D. Garazi : — % 2,25	
Bidaxune : — % 4,66	Donapaleu : — % 2,37	
Ezpeleta : + % 0,74		
Hazparne : — % 0,92		
Hendaia : + % 9,05		
D. Lohitzune: + % 9,05		

(Iturria: INSEE)

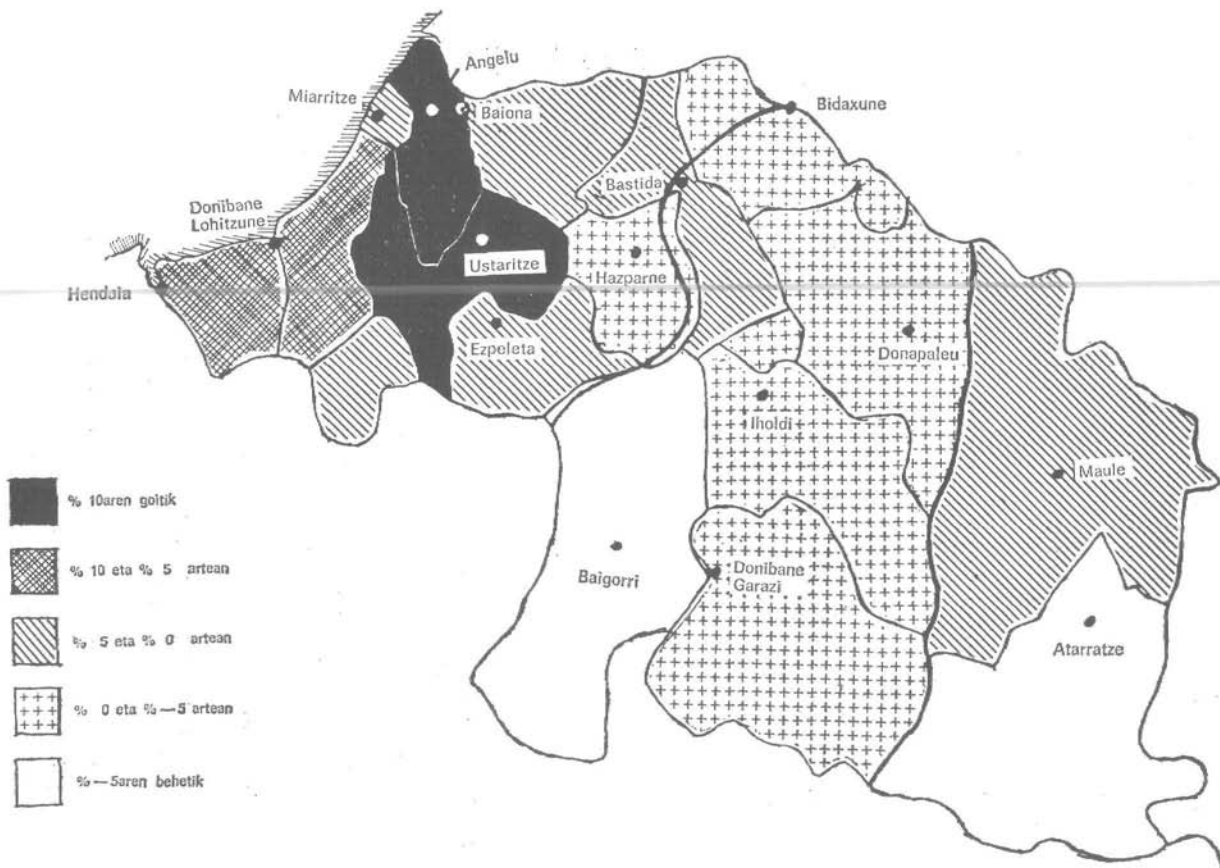
Orai jendetzaren mugimendu horiek nondik heldu diren aipatu dugu: ea sortzeak heriotzei nagusitzen zaizkienez, emigrazioa inmigrazioari nagusitzen zaionez, edo aldiz?

1. Lapurdi

Gauza ohargarri bat bada probintzia honetan: Angeluko kantonamenduan, jendetza biziki fite emendatzen ari da; urte guztiez, kasik %2,50 irabazten du, gehiena inmigratziotik (%2,18), sortzeak nagusitzen zaizkie heriotzei (%0,32). Berdin da itsas aldeko kantonamendu horietan eta bertzetan (Uztaritzen, etab.).

Miarritzen, heriotzeen kopurua aski haundia da: ‰ (milako) 14,9 (Angelun ‰ (milako) 9 bakarrik); badakigu badela hiri horretan anitz bizilagun bere erretretaren pasatzera heldu dena.

Hazparneko kantonamenduan, bada emigrazio aski haundia: anitz hazpandar gazte joan da zapatagintzako kinkaren ondotik.

JENDETZAREN GOITI-BEHEITIA, BI JENDE-KONTATZE ARTEAN (1968 eta 1975)

2. Baxenabarre

Probintzia honetan, Baigorriko kantonamendua nola hustutzen ari den ikustea ikaragarria da. Hona nola behehitu den jendetza-ren mogimendua (urtero):

Baigorriko kantonamenduan

	1954-1962	1962-1968	1968-1975
Inmigrazioa	— % 1,05	— % 1,47	— % 1,84
Sortze/hiltze	+ % 0,60	+ % 0,25	— % 0,06
Denetara	— % 0,45	— % 1,22	— % 1,90

Donapauleko eta Iholdiko kantonamendu horietan, jendetza-ren ttipitzea emigraziotik heldu da, bada anitz sortze baina lan guti.

Garazin ere, sortzeak urte guttiz gutitzen ari dira (% (milako) 12,9 bakarrik, Baigorri: ‰ 11,9). Miarritzen bezala, Frantziatik anitz jende heldu dira beren azken egunak Garaziko kantonamenduan pasatzera. Ohar dezagun: Garaziko eta Baigorriko kantonamenduetan, heriotzeak beti emendatzen ari dira.

3. Zuberoa

Mauleko kantonamenduan, jendetza-ren zifrak ez dira biziki higitzen, baina erran behar da, baita, sortze guttiago dela:

Mauleko kantonamenduan

	1954-1962	1962-1968	1968-1975
Sortzeak	‰ (milako) 18,40	‰ 14,60	‰ 13,50

Baina Atarratzen, gauzak ez dira berdín, jendetza zahartzen ari da, gazteak ez dira egoten kantonamendu honetan (edo gutti), sortzeak guttitzen ari dira, heriotzeak emendatzen.

	1954-1962	1962-1968	1968-1975
heriotzeak	‰ 14,40	‰ 15,40	‰ 17,40
sortzeak	‰ 15,00	‰ 13,80	‰ 9,40

(Iturria: INSEE)

4. Azken puntu bat

Bertze puntu bat behar dugu ikertu: itsas aldeko emigranteak nondik heldu dira? Zorigailteaz ez ditugu ukan ahal azken zifrak, baina hona 1962-1968 arteko inmigrazioaren sortetria:

Lapurdin 48.500 inmigrante izan da:

18.700	(%38,50)	Departamendutik etorri dira.
6.100	(%12,50)	beste departamendu batetik etorri dira.
12.600	(%26,00)	bertze herrialde batetik etorri dira.
11.800	(%23,00)	bertze herri batetik (Frantzia aparte) etorri dira *.
48.500		

Bertze gauza bat, ohargarria, aipatu behar dugu: zenbat bigarren bizitegi («résidence secondaire») da Ipar Euskal Herrian eta nola banatzen dira?

$\frac{\text{bigarren bizitegi}}{\text{bizitegi nagusi}} = 11,78$ «Pyrénées Atlantiques» departamenduan.

Hona Ipar Euskal Herrian lehen kantonamenduak:

— Donibane Lohitzuneko kantonamenduan	63,87
— Miarrizteko kantonamenduan	38,43
— Hendaiaiko kantonamenduan	37,96
— Atarratzeko kantonamenduan	23,76

(Iturria: INSEE)

* Anitz «Zango beltz» (6.000) Algeriako guduaren ondorik etorriak.

J. S.

LA DEMOGRAFIA DE EUSKADI NORTE LA DEMOGRAPHIE DU PAYS BASQUE NORD

Si se comparan los datos de los censos de 1801 y de 1975, se constata que la población del País Vasco Norte pasa de 126.493 habitantes a 227.815. La curva de la evolución indica, sin embargo, una paralización al rededor de 160-170.000 habitantes entre 1851 y 1921. Este fenómeno se debe a las pérdidas de la guerra del 14-18 por una parte, y al fenómeno migratorio por otra: el máximo se alcanza entre 1884 y 1981 con una media de 2.052 emigrantes por año.

Estos últimos años, entre 1968 y 1975 en particular, se desarrolla un importante movimiento de población en el interior de la región: Laburdi

se desarrolla y pasa de 138.222 habitantes a 180.109, mientras que el interior (la Baja Navarra y Zuberoa) se despoblan peligrosamente y bajan de 77.877 habitantes a 47.706. Hay que anotar igualmente que el crecimiento de Laburdi se hace en gran parte gracias a la inmigración extranjera: sobre los 48.500 inmigrantes del período 1962-1968, solamente el 38-40% son originarios de la región. Además, mientras que la tasa de mortandad crece en los cantones como Tardets (Zuberoa), la tasa de natalidad disminuye correlativamente. He aquí algunas cifras:

	1954-1962	1962-1968	1968-1975
Mortandad / 1.000	14,4	15,4	17,4
Natalidad / 1.000	15	13,8	9,4

Para terminar, cómo no recalcar el fenómeno del desarrollo de las «residencias secundarias» o casas de campo, símbolo y síntoma de colonización. Mientras que en el departamento la proporción residencia secundaria/residencia principal es de 11,78, para el País Vasco Norte se obtienen las siguientes cifras:

Cantón de Saint-Jean-de-Luz	63,83
Cantón de Biarritz	38,43
Cantón de Hendaya	37,96
Cantón de Tardets	23,76

Si l'on compare les données des recensements de 1801 et de 1975, on constate que la population du Pays Basque Nord passe de 126.493 habitants à 227.815. La courbe d'évolution indique cependant une stagnation autour de 160-170.000 h. entre 1851 et 1921. Ce phénomène est dû aux pertes de la guerre 14-18 d'une part, au phénomène migratoire d'autre part. Le maximum est atteint entre 1884 et 1891 avec moyenne de 2.052 émigrants par an.

Ces dernières années, entre 1968 et 1975 en particulier se développe un important mouvement de population à l'intérieur de la région: Le Labourd se développe et passe de 138.222 h. à 180.109, tandis que l'intérieur (Soule et Basse Navarre) se dépeuple dangereusement et baissent de 77.877 h. à 47.706. Il faut également noter que l'accroissement du Labourd se fait beaucoup par immigration étrangère: Sur les 48.500 immigrants de la période 1962-68, 38,40% seulement sont originaires de la région. Par ailleurs tandis que le taux de mortalité s'accroît dans des cantons comme celui de Tardets, le taux de natalité décroît corrélativement.

	1954-1962	1962-1968	1968-1975
Mortalité / 1.000	14,4	15,4	17,4
Natalité / 1.000	15	13,8	9,4

Enfin, comment ne pas relever le phénomène du développement des résidences secondaires, symboles et symptômes de colonisation: Tandis que dans le département la proportion résidence secondaire/résidence principale est de 11,78, on obtient les chiffres suivants en Pays Basque:

Canton de Saint Jean de Luz	63,83
Canton de Biarritz	38,43
Canton de Hendaye	37,96
Canton de Tardets	23,76

Historiarik gabeko Ipar Euskal Herria?

Piarres Xarritton

Bere 1969ko azken zenbakiaren ondotik, bigarren zenbaki bat eskaini nahi izan diolarik Ipar Euskal Herriari JAKINEk, elgarretaratu gara aspaldiko adiskideak... eta beste zenbait. Erabaki ere dugu behin, gaurko Iparraldeaz ariko ginela bakarrik, bazter utziz historia saila. Bainan gogoratu zaigu gero berehala, Historiarik gabeko Ipar Euskal Herria aipu berri zuela hain zuzen, artikulu gogor batek¹.

Ez dut uste asko irakurri denik gure euskaldean gutartean bizi den *Beltzaren* artikulu aberats eta zirrikagarria. Mereziko zuen bada: birilgatzen ditu alabainan, nehork ez bezala, bere gaiari buruz sakabanaturik zeuden azken denbora hauetako ikerlan gehienak. Gure historiaren hari eta piru galduen biltzeko ardatz bat eskaintzen digu, bestalde, «historiarik gabeko Ipar Euskal Herriaz» ari zaigularik. Baina bi adierazgarri desberdin eman diezazkioke «historiarik gabeko herria» darabilan formulari. Edo gerlarik, jazarzterik, gertakari handirik gabeko herriaren bizia du adierazten —eta badirudi artikulu horren izenburua horrela hartu behar dugula— edo «historiarik gabeko herria» deitzen dugu, bere berezko historiarik ez duelako, besteen historia jasan eta bizi behar duen herri kolonizatua.

1789tik 1934ra iragan diren 15 urtetan, dio *Beltzak*, Iparra isilik egon da, Hegoaldean gerlak eta jazarteak gertatzen ziren bitartean. Jaeneriaren eta notableen arteko liskar purruxka zenbait gorabehera, herria, bera odolustu da eta lur-burgesia gider orotaz jabetu. Egoera horren baliatzaileei Elizak die eskaini beharrezko zuten zimendu ideologikoa. Horra nolatsu ikusten duen historigileak joan den mendeko gure bilakaera².

Aitortu behar dugu gure adiskidea puntu askotan zuzen dabilela. Orogen buru J. L. Davant-ek eta R. Kanblong-ek bilduak zituzten, 1969ko JAKINen zenbakian, *Beltzak* darabiltzan datuak; argi eta garbi erakusten digute nolakoa izan den Iparraren beharakada ala demografiaren aldetik, ala ekonomiaren aldetik. Baina bestalde, *Beltzak* adierazi nahi digu, nondik nola etorri den isil-isila, beharakada deitoragarri hori; honelatsu neur dezakeguna: joan den mendean iparraldeko euskaldunak 1/4 baginen eta gaur 1/10 ez gara.

Frantziako Iraultza etorri zenean, 1789an, egia da aintzineko sistema krisian sartua zela ordukotz Euskal Herrian; egia ere, iraultza horrek gure krisia emendatu eta sakondu zuela. Ikerle guztiek diote, 1793ko martxoaren 7ko legeak, etxaldeak seme-alaba guztien artean zatitzen zituenak, alde batetik, eta 1827ko oihan-legeak, bestetik, baserri tipi asko zorren azpian eta ezinbestean ezarri zituztela. Zenbat, zenbat nekazarik ez du Ameriketako edo Frantzia behereko bidea hartu, bere etxea eta lurra notariaren edo beste burges dirudun baten eskutan utzirik, «zorrraren truke»!... Zuberoak berak 30.000 seme-alaba galdu ditu horrela, 1834tik 1894raino³.

Odolustutze izigarri horren aintzinean zer izan den herri-gizonen egoera badakigu: bertsotan, idazkitan eta predikutan kondenatu egin da maizenean emigrazioa. Garikoitz, Garat, Arbelbide edo beste apez zenbaiti gogoratu zaio ere, euskal semeen lagun, urrungo leihorretara joatea, nahiz eliz buruzagiek, XX. mende erditsutararte, ofizialki deus ez duten egin. Baina funtsera eta emigrazio horretaz lur-burgesia baliatu egin da bere nagusitasuna eta indarra finkatzeko. Alde batetik alabainan, gazteria herritik bazihoan neurrian, herriko indar kontrestatzaileak eta berritzaileak ahultzen ziren. Bestaldetik analisi sozial sakonik egiten, ez zen ikasten gure herri-gizonak moldatzen ziren seminario eta ikastegietan. Hor dugu lekuko Hiriart-Urruty batek «Euskalduna» kazetan zabaltzen zuen ideologia ezezkorra.

Bai gu ere *Beltzarekin* bat gabiltza zera dioenean: jakintzaren eta teknikaren kontra, industriaren eta langileriaren aurka zihoan

ideologia «totalitario» horrek Herria zapaltzen lagundu diola gure Lur-Burgesiari⁴. Baina ez dut uste honetan geldi gaitzekeenik, P. Bidarten kritika hau guretu ondoan. Asko puntutan azaletikakoak eta dogmatikoegiak dira P. Bidarten ikerlanak. Iku-si ere behar da nor zer ziren beste aldetik eskaintzen ziren ideologoak eta ideologiak. Beren gibelatuan, beren zozoan, ez ote zuten senti joan den mendeko gure euskaltzaleek, guk orai ikusten duguna, gure Iparraren gaitz nagusia «Historiarik gabeko herri bat» izatea dela, gure historia kendu baitigute eta besteena sartu.

Ezen dut uste «Euskal ideologia erreakzionarioa euskal-frantsesa bihurtu» zenik osoki, joan den mende hondarrean, *Beltzak* dioen bezala⁵. Gaur egun Urko batek berriz modan ezarri duen abestia «Zazpi Euskal Herriek, bat egin dezagun...» joan den mendekoa da, Zaldubirena eta nihaurk etxeko supazterrean haurrean ikasia. Haur denboran dut ere ikasi «Lapurdi eta Baxenabarre...», Gilen Cazenave tenorek kantatzen zuen Mendiaguen kantua. Bestalde mende hastapenako Hondarrabiako biltzarra aipatu behar badugu, erranen dugu Iparraldeko euskaltzaleak bazirela, nornahi bezainbat euskararen batasunaz axolatuak. Gehiago dena, Piarres Broussainen paperetan nabari da bera zela bere hegoaldeko bi adiskide handi, R. Azkue eta S. Arana Goiri, bien ararteko jartzen. Eta Larrinagako presondegian Sabino sartu zutelarik, Iparraldetik beren atxekimendua erakutsi zioten Arbelbidek, Daranatzek eta Broussainek. Azken honek bereziki bai gazetetan, bai Hazparneko auzapez zelarik, bai beti eta bururaino, «abertzale» zeukan bere burua.

Aitortu behar duguna da bizkitartean, 1789az geroz bereziki, Frantses Estatuak bere Historia sartu digula, nahi ala ez, Iparraldean; sartu bere politika, sartu bere ekonomia, sartu bere kultura. Sartu eta beti sartzen ari, zorigaitzez. *Beltzaren* lanak erakusten digu hain zuzen baditugula ikerlan batzu oraino egingai daudenak. Hala nola, European edo Kolonietan, Frantziak irabazi edo galdu dituen gerlek, zer oihartzun izan duten gure eskualdeetan, Napoleonen balentrietarik hasita, Algeriako itsuskerietaraino, «gerlari ohi» gogo gutartean finkatzeko, behar genuke bilatu. Nahi genuke ere jakin nola Frantziak igorri eta igortzen dizkigun bere guardak, bere jendarmak, bere erriantak, bere serorak eta apezpikuak, bere «barberak» eta teknikoak, bere turistak eta kapitalistak, ezen etorkinen problema ez da bakarrik hegoaldekoa; 1968tik 1975eraino, 32.500 etorkin irentsi behar izan dituenaz geroz Baionako eskualdeak berak: % 15 inmigrazioa heldu baita 7 urtez.

Pariseko lege gaitzak aipatzen zituzten gure aintzinakoek, fraileak eta serorak ohiltzen zituztenak eskoletarik eta Frantziatik. Lege horien kontra jartzen ziren Iparralde honetan euskaldunak beren apez eta apezpikuek sustaturik, baina beste Pariseko lege batzuk Euskal Herria bera odolusten zutelarik, gure lurra arrotzen eskutan ezartzen, gure mintzaira eskolatik, irratitik eta berdin elizatik kentzen, gure gazteak ehunka eta milaka urruneko ehailtegiara eramaten, ai orduan isilik egon behar zen. Piarres Larzabalek, bere azken liburuan erakusten digu noraino sartua zen Baionako apeztegitan Frantziaren erlijioa ⁶.

Eta gero historiaren lagun, psiko-soziologiaren aldetik ere bagenuke azterketa bat egiteko gaur gaurko egoerari buruz, Baiona alde honetan berean, ikusteko zer heinetaraino dagoen euskalduna apaldua eta zapaldua, bere gogo-bihotzez desjabetua, bere buruaz ahalgetua eta etsitua. Ez dugu guk zorigaitzez SIADECO-rik lan horren egiteko. Baditugu beharrik, gero ta gehiago, gazteak, gaitzari ohartzen hasiak. Hauek dabilta ikastaldietan eta gaueskoletan, hauek ere, polizak begietan dituen euskal talde gorde edo agerietan, hauek berak dira gurutzatzen hegoaldeko haurridekin, azkenean hauek bide diote itzuliko herri kolonizatu honi berezko historia.

Joan den mendearen hasieran Gilen von Humboldt prusiarrak iparraldeko eta hegoaldeko —edo berak zioen bezala «iguzkialdeko eta itsasaldeko»— euskaldunak konparatzen gintuen. Iparraldean ba omen genituen ordukotz, «herri zapalduak eta zokoratuek dituzten itzalak». Hegoaldean aurkitu zituen, aldiz, eskubide berdinen eta askatasun ongi orekatuaren ondorio aberatsak: Herri bakar bat dela dakien eskualdeari, bere egiazko kultura herrikoiak ematen dion itxura berezia ⁷.

Gaur ez dakit zer erran lezakeen prusiar jakintsuak, Madrile aldetik jasan dituen erasoaldi guztien ondotik, hegoaldeak ere galtzer baitu naski, bere ohiko oreka eder hura. Ez dirudi ordea behin ere gaur bezain indartsu ozen izan denik, Erriberatik Lapurdiraino, Herriaren hotsa eta batasunaren deia. Beren historia daramaten Parise ta Madrileko estatuen aurrean, Euskal Herriak nahi badu bere berezko historia bere eskutan hartu, Hegoak eta Iparrak behar dugu elgar ezagutu eta elgar lagundu.

¹ LOPEZ ADAN, Emilio: *Ipar Euskal Herria: 150 urte historiari-
gabe* (1789-1934), «Saioak» II-2, Donostia, 1978.

² Op. cit. 133 or.

³ Ikus 11 or.

⁴ Ikus 131 or.

⁵ Ikus 123 or.

⁶ LARZABAL, Piarres: *Nere mendixkatik*, Dizkola, 1978, 23-27 or.

⁷ BASANEZ, J.: *Qué dicen de los vascos*, II, Zarautz, 1975, 401-406 or.

P. X.

**EL PAIS VASCO NORTE: PAIS SIN HISTORIA?
LE PAYS BASQUE NORD: PAYS SANS HISTOIRE?**

«País sin historia», la fórmula es ambigua. Si se quiere indicar con esto que nada importante pasa en ese País, parece que no se puede aplicar este concepto al País Vasco Norte de 1789 a 1934, como lo hace, por ejemplo, «Beltza» en la revista «Saioak» (II, 2, 1978). Ha habido efectivamente esta degradación económica y demográfica espantosa que todos los autores reconocen, pero cuyo análisis es frecuentemente superficial.

Pero al contrario, si se admite que el País Vasco Norte sobre todo después de 1789 no es dueña de su historia y debe sufrir la historia que le impone un Estado extranjero, no hay duda de que somos realmente un «país sin historia», sin historia propia se entiende. Hay, pues, toda una historia colonial de nuestro País a hacer.

«Pays sans histoire», la formule est ambiguë. S'il s'agit d'indiquer par là que rien d'important ne se passe dans un tel pays, il ne semble pas qu'on puisse l'appliquer au Pays Basque Nord de 1789 à 1934, comme fait par exemple «Beltza» dans la revue «Saioak» II-2, 1978. Il y a eu en effet cette dégradation économique et démographique effroyable que tous les auteurs reconnaissent, mais dont l'analyse est souvent superficielle.

Mais par contre si l'on admet que le Pays Basque Nord depuis surtout 1789 n'est plus maître de son histoire et doit subir celle que lui impose un Etat étranger, il ne fait pas de doute que nous sommes bien un «pays sans histoire», sans histoire propre, s'entend. Il y a dès lors toute une histoire coloniale de notre pays à faire.

Ipar Euskal Herriko indar politikoak

Jon-Luis Davant

Alde batetik bereiziko ditut bozetan agertu direnak eta ez direnak; bestetik, hauen artean, indar abertzaleak eta frantses alderdiak (edo Estatu mailakoak).

I. — BOZETAN AGERTU DIREN INDARRAK

Demokrazia burges batetan, garrantzi handia dute hauteskondeek. Bistan dago frantsesa dela, eta ez euskalduna, Frantziako Estatuan duguna. Berez, oso alor gaiztoa dukegu abertzaletasunaren hazteko. Gainera, oztopo egiteko ahal dituen baldintza guztiak jarriko dizkigu.

Beste Estatu batzutan ere ikus daiteke, munduan zehar, bozetan zein nekez azaltzen den Herri menderatu baten abertzalegoa. Adibidez Belgikako Estatuan flamandar mugimendua, praktikan nagusitzera iristen delarik, minorian egoten da hauteskundeetan. Ez dugu harritu behar baldin ipar

Euskal Herrian, askoz ere berriagoa eta ahulagoa izanez, biziki apalago agertzen bada gure mugimendua.

Dena dela, Frantziako herritar guztiak lau bozketa-mota berezitara deituak gara. Hauek dira:

- Herriko bozak (Udalekoak).
- Kontseilu jeneralekoak (Departamendu edo Probintzia ofizialeko deputatuenak).
- Pariserako deputatuen hautatzekoak.
- Errepublikako Lehendakari edo Presidentearen aukeratzekoak.

Pariserako deputatuenak dira, noski, politizatuenak; beren indarrak hor dituzte hobekienik azaltzen alderdiek. Herriko bozetan, edozein motatako batasunak antolatzen dira udaletxeaz jabetzeko: herri ttipietan pertsonen artekoak, bide nabari guztietarik at; herri haundietan berriz alderdien artekoak, bat-bederaren eragina lanbroetan utziz.

Departamendukoak berriz, jaunen arteko norgehiagoketa bazuk dira anitzetan, guztiz Euskal Herrian, eskuineko (eta baztutan ezker epeleko) jaunttokeria nagusiturik baitugu aspaldian.

Presidentziarakoetan, azkenik, Estatu mailako bi bloke haundien artean jokutzen da guztia, bigarren itzulian segurik. Tokiko indarrak ez dira bederazka nabaritzen, ez beti bederen: abertzaleak behintzat hastetik itoak gertatzen dira zentralismoaren olinpiada horietan.

Beraz ene lanaren zati hau, Parlamenturako bozetan oinarrituko dut gehien bat, eta bereziki azken hiru jokaldietan: 1967, 1973, 1978.

Badakigu Ipar Euskal Herriak legezko izaterik ez duela eta Biarnoari loturik dagoela Pirene-Atlantiketako Departamenduan (Probintzia ofizialean). Lau deputatu baditu Departamendu hunek: biga Biarnoan, biga Euskal Herrian (bata Baionakoa, hau da, itsas aldekoa; bestea Maulekoa, hau da, barnekoa).

Deputatu gaiak bederazka azaltzen dira. Lehenbiziko itzulitik nagusitzeko boz-emaielen gehiengoak bildu behar du batek. Ez bada hori lortzen, bigarren itzuli bat egiten da, eta hor garaile ateratzen da boz gehienik duena, besterik gabe.

Hona Beraz Parlamenturako azken hiru bozketek zer eman diguten Iparraldean.

BOZKETAK

Itsas aldean		Barne aldean	
1967ko BOZKETAK			
Boz			
emaileak	87.940		51.833
Agertu di- renak	70.007 (%79,60)		40.216
Hautu bat eginez	68.945 (%78,40)	61.421	39.720 38.928
	1. itzulia	2. itzulia	1. itzulia 2. itzulia
MARIE	25.696	32.382	INCHAUSPE 19.385 21.924
(U.N.R.)	(%37,21)	(%52,72)	(U.N.R.) (%48,80) (%56)
GRENET	22.006	29.039	LABEGUERIE 13.626 17.004
(Radical)	(%31,91)	(%47,28)	(Erdikoa) (%34,28) (%44)
LABROUSSE	9.090		BLASQUIZ 1.398
(P.C.F.)	(%13,18)		(P.C.F.) (%3,52)
HARAN			ETCHALUS
(Enbata)			(Enbata)
			ETCHANDY
			(S.F.I.O.)

Itsas aldean		Barne aldean	
1973ko BOZKETAK			
Boz			
emaileak	95.250		49.395
Agertu di- renak	77.237 (%81,08)		40.475
Hautu bat egin	75.797 (%79,57)	77.365	39.882 37.066
	1. itzulia	2. itzulia	1. itzulia 2. itzulia
MARIE	25.056	35.352	INCHAUSPE 19.580 25.816
(U.D.R.)	(%31,73)	(%45,69)	(U.D.R.) (%49) (%69,65)
BOROTRA	15.472	12.976	LABEGUERIE 12.419
(Erdikoa)	(%20,41)	(%16,77)	(Erdikoa) (%31,14)
DESTRADE	14.706	29.037	LOUGAROT 5.990 11.250
(P.S.)			(P.S.) (%15) (%30,35)
LABROUSSE	11.575		BLASQUIZ 1.893
(P.C.F.)	(%15,27)		(P.C.F.) (%4,74)
D'ELISSAGARAY	7.122		
(Giscard-tiar)	(%9,39)		
BESTERIK	1.866		
(3 eskuindiar)	(%2,46)		

Itsas aldean		Barne aldean	
1978ko BOZKETAK			
Boz			
emaileak	112.242		53.761
Agertu di- renak	94.206 (%83,93)		44.671
Hautu bat egin	92.452 (%82,37)		43.487
	1. itzulia	2. itzulia	1. itzulia 2. itzulia
MARIE (R.P.R.)	47.623 (%51)	Lehen itzulitik	INCHAUSPE (R.P.R.) 21.593 (%48,33) 30.001 (%68,98)
DESTRADE (P.S.)	23.540 (%25,46)	bukatu da dena	LETAMENDIA (Erdikoa) 9.220 (%20,63)
LAGARDE (P.C.F.)	14.945 (%16,16)		MAITIA (P.S.) 7.896 (%17,67) 13.486 (%31,02)
GOYHENETCHE (E.H.A.S.)	2.794 (%3,02)		LABADOT (P.C.F.) 3.170 (%7,09)
COURET ¹ (L.O.)	1.050 (%1,13)		LARÇABAL (E.H.A.S.) 2.130 (%4,79)
CASTAIGNOS (L.C.R.)	411 (%0,44)		MALATY ¹ (L.O.) 662 (%1,48)
OCAÑA ² (Maozalca)	407 (%0,44)		
PREVOST ³ (Front Nat.)	1.682 (%1,81)		

Historia pixka bat

Ikusten dugun bezala, eskuina —frantsez eskuina, alabaina— zinez garaile ateratzen zaigu. Ez dugu atzokoa ohitura hori. Historian barna itzuli larbur bat egin dezagun, arren.

Euskaldunek lehenbiziko aldiz Frantziako bozketan parte hartu zuten Iraultza haundiaren garaian (1789). Gure deputatuak Frantziako politikatik at egon nahi izan zuten. Baxenabarrekoak ez ziren biltzarrean sartu ere, erresuma berezi batekoak baitziren.

Lapurdi eta Zuberokoak Foruen zaintzera ahalegindu ziren. Debaldetan. Gero Euskal Herriko deputatuak bat egin zuten, euskal departamendu bat erdietsi eta lortu beharrez. Alferretan hori ere. Halaber Joseph *Garat*, Uztariztar deputatuak Napoleoni proposatutako Euskal Herri batua.

Gero, nahi ala ez, Frantziako politikari lotua zen Ipar Eus-

kal Herria. XIX. mendeko hauteskundeetan, eskuin aldera jo zuten euskaldunek. Salbuespen bat izan zen Agosti *Xaho* zuberotarra, ezkertiar abertzalea. Kontseilari jeneral izan zen eta deputatugoa gutiz huts egin zuen bi aldiz (1848an eta 1849an). Haren lagun Michel *Renaud*, Donibane-Garazikoak, suerte gehiagoko ukan zuen, 1849an deputatugora iritsiz: Errepublikaren aldekoa zen hori ere.

Euskal Herrian arrakasta handia ukan zuen Napoleon bigarrenak, Antoine D'Abbadie d'Arrast-en adiskideak. Biarritzeko ondartzaren omena egin zuen.

Aldiz Hirugarren Errepublica oso gaizki hartu zuten apezek eta jauntxoek, are gehiago Estatua Elizatik berezi zelaririk. Bozketan, gogorak izan ziren xuri-gorrien eztabaidak, herri tipipietaraino. Xuriek ziren jaun erretorari jarraitzen zirenak, eta hau erregetiarra zen.

Bi gerla haundien artean oraino, euskaldun apezek artean bazen erregetiar frango. Azken guduan, Petain marexalaren alderdia hartu zuten. Aitzinetik *Ybarnegaray*, eskuin muturrekoa, 26 urtez deputatu izaten lagundu zuten (1914-1940). Gero Vichy-ko ministro izan zen.

Bokate eta Zuberoan Maule eta Basaburua dira berriki arte ezker agertu diren toki bakarrak. Bien artean, erdipurdi, Baionak bigarren inperioaren aurka bozkatu zuen Xaho-rekin. Bi gerlen artean, *Garat* radikala Baionako auzapez eta deputatu izan zen. Azken gudaz geroztik beste bi radikal egon dira Baionako auzapez: *Delay* eta *Grenet* medikuak. Hau oraino hala da. Garai batez deputatu ere izan da. Baina ezkertiarra dela, neholaz ere ez daiteke erran.

Itsas aldean, deputatu izatera iritsi zen beste *Garat* bat, sozialista (1952-1956).

Euskal Herri barnean, gerla ondoko herri-gizon ahaltsuena izan dugu *Errecart*. Erdikoa zen, kristau-demokrata, eskuindar liberala eta hein bat soziala. Arteko laborarien interesak ongi zaindu zituen. Egia erran, deputatugoa baino lan hobea egin zuen Donapaleuko «Lur-Berri» kooperatiben zuzendaritzan. Adin bateko Euskaldunek, eta bereziki apezek eta jauntxoek, begi gaiztoz ikusten zuten, Ybarnegaray-en bidea hautsi zuelakotz eta beste bat aurrerazaleagoa zabaldu.

De Gaulle berriz gobernuan sartu zenetik, haren kidekoei boza eman diete euskaldun gehienek, eta lehenik 1958an, *Camino* eta Elissabide jaun zaharrei barnean, *Thomazo* koronelari itsas

aldean. Baina 1962an hutsune bat izan zen, horiek U.N.R. alderdia utzi baitzuten, De Gaulle-k Algerian zeraman politika liberala gaitzetsiz. Horretaz baliatu ziren *Grenet* (tsas aldean) eta Michel *Labeguerie* (barnean). Hau oraino Enbata kazetaren multzoan zegoen (mugimendurik ez zen oraino), baina alderdirik gabe agertu zen. Ondotik Lecanuet-en alderdian sartu zen.

Nola esplika daiteke?

Eskuinerako joera hori, nola esplika daiteke? Non ditu erroak eta sustraiak? Errepublikak gorriaren edo gorriskaren garaian, erdirakoikeria duda gabe arbuatzen zuten gure aitzinekoek. Gorria edo gorriska zelakotz soilki? Gaur, Estatua eskuinaren eskuetan dagoelarik, eta behinere baino erdirakoiagoa, gobernuari loturik dago Herriaren gehiengo. Hure eskuindarra delakotz ote?

Dudarik gabe, eskuindarra dugu Herriaren zati zabalena. Baina jakin behar liteke zergatik den hala. Horretara entseiatu nintzen *Zabal* agerkariaren lehenbiziko zenbakian. Baina gaur ez dit gogo oso betetzen orduan egin nuen lan hark.

Nekazari asko badagoela erratea ere ez da aski argigarri. Frantziako Estatuan badaude aspalditik ezkerzale diren laborari-eskualdeak, guztiz Occitanian, bai eta eskubizale diren industri lekuak, bereziki Alsazian.

Bestalde, erdirakoitetasuna onartu ote du Euskaldun askok? Badirudi halako aldakuntza sakon bat gertatu zaigula belaunaldi batean, 39-45eko gerlaren inguruko gazterian: uste dut jende horrek, jakinean edo jakin gabean, euskaldungoari uko egin diola, Gaullismoaren frantseskeria bereturik. Eta horrek alderdien azterketara garamatza.

A) Estatu mailako indarrak

1. Eskuinekoak

a) R.P.R.: *Rassemblement Pour la République*

Hau da gaullisten alderdia. Aitzinetik izan zen R.P.F. delakoa (*Rassemblement du Peuple Français*) De Gaulle-k berak eraikia (1947-1951). Gaurko alderdia 58an eratu zuten haren lagun batzuk, U.N.R. siglarekin (*Union pour la Nouvelle République*). 1968an U.D.R. bilakatu zen (*Union pour la Défense de la République*). Izena berriz aldatu zuen 1977an, gaurkoa hartuz.

Chirac, Pariseko auzapeza du burua. Pentsakeraz eta boz-emailez, eskuin herrikoi bat da, frantses herrikoia bistan dena, ohiko jakobinismoaren ildotik: Estatu pizkor baten aldekoa, nazionalista, erdirakoia.

Europaren batasun tinko bat arbuiatzen du. Espainia, horretarik at utzi nahi du. Barneko politikan, demagogia ugari. Diruaren balioaz, Barre eta Giscard-ek baino axola gutiago du. Ekonomiaren bultzatzea proposatzen du, politika desarroilista baten haritik, lan-gabeziaren kentzeko, baldin horretarako inflazioa azkartu behar balitz ere.

Gobernutik at, De Gaulle-ren partzuergoa goraiatzen du. Gobernuan, eskuin guztiek bezala egiten du, erran nahi baita sail horretan deus, pitsik, ezer ez.

Eskualdekatzearen etsai gogorrena dugu. Euskal Herrian ere, demagogia merke. Baina funtsezko aldaketarik ez du proposatzen. Euskal departamenduaz, ahatea bezain mutu dago. Euskaraz irakatsi behar dela, bai, eta horretarako irakasle zenbait erdietsi dizkigu Inchauspek; eskolaz eskola badabiltza, ordu bat hemen, beste bat han eginez...

Baina Inchauspek Zubero eta Baxenabarreko auzapezen biltzarrean trabatu du Haritschelar batek bilinguismoari buruz proposatu ageria, *Ikas* batasunarena hain zuzen.

Militante guti du Euskal Herrian, Frantzia asko baduelarik. Baina sinpatizante anitz baduela iduri luke. Gainera, dirua nasaiki baitu alderdiak eta banketxe baten jabe eta buru baita Inchauspe, bozketan laguntzaileak ugari biltzen ditu, afixa eta kartelen emateko, batzarretan poliziaren egiteko eta abar...

Inchauspe dugu Euskal Herri barneko erregea. Hari guztiak eskuetan ditu. Adimnistratziotik edozein fagore eta eskubide lortzeko, harengandik pasatu behar da. Herriaren gain podere haundia badu. Gobernuan, ez hainbeste. Poderea, beti gain behera dabil, ura bezala. Zernahi dela, gobernuaren plan guztiak laguntzen ditu, bereziki Euskal Herriaz eremu berde bat egin beharrez turistentzat. Hazparnen bi lantegi sartzen lagundu baditu bere xokoan —Garazin— ez du tokirik lantegientzat, bera bankaria eta artile-saleroslea izanagatik.

Estatu mailan, arteko jauneria berri baten alderdia dugu R.P.R.: azken gerla haundiaren ondotik, neo-kapitalismoaren hazkundearekin pizkortu den burgeseria nazional batena. Baina mendebalean merkatua batzen ari den bezala, urtuz doa burgeseriaren zati hori: bere gaintasuna galtzen du gero eta gehiago.

Ikus daiteke Europari eta Amerikari begira Frantziako eskuinak daraman politikan: Giscard-en xedeak nagusitzen ari dira, Chirac-ek nahi ala ez. Muzin eginagatik, jarraitzea baizik ez dezake egin, zangoak herrestan.

b) C.D.S.: *Centre des Démocrates Sociaux*

Hauck ditugu «erdikoak», kristau-demokratak, *Lecanuet*-en alderdikoak. 39-45eko gerla ondoan sortu zen M.R.P. delakoa (Mouvement Républicain Populaire), iduriz aurrerazaleak. Eskuin zaharra gerla denboran Alemanekin zikindu baitzen, Petain marxalaren haritik, oso apal egon zen gero, eta horren bozemaileak hartu zituen «zentroak». Baina horien politika ere hartu zuen, bereziki Viet-Nam-eko auzian. Hor asko galdu zuen. Azkenekoz, UNR-ak bozemaile anitz hartu zion.

Bostgarren Errepublikan, *Lecanuet*-ek eraiki zuen «Centre Démocrate» delakoa. Honen azkenengo bilakaera, bere burua «Centre des Démocrates Sociaux» bataiatzea izan da.

Euskal Herrian, Errecart zuen burua. Gaur Labéguerie du.

Luzaz De Gaulle-ren aurka borrokaturik, 1973an berriz gobernuan sartu zaizkigu Erdikoak. Hor asko galdu dute. Euskal Herrian eta beste nazionalitate kristau eta gehienbat katolikoetan (Breitainian, Alsazian) ezker epel baten lekua hartzen zuten, oposizioa monopolizatuz. Baina gobernuan sartu direnetik, eta P.S. pizkortuz zihoala, horri lotu zaio kristau asko.

Oso Europazalea da Erdikoen alderdia, eskualdezalea ere bai. Sozial aldetik xede onak oihuztatzen ditu, sozial-demokratatzat jotzen duela bere burua. Euskal Herriari begira, halaber, ele pollitak. Erraten du, baina ez egiten. Ez dirudi, faltsukeriaz dela, ezen euskaltzaleak baditu buruetan eta arrakasta ederra badu euskaltzale goxoen artean, holakoak baitira ipar aldean beintzat, adin bateko jendetan, gehienak.

Alde batetik, kemena falta zaie. Bestetik, gobernuan daude: han ez dute gehiengorik, eta nahi dutena ezin egin. Euskal Herrian berriz, aitzindari ezagun eta boteretsurik ez dute, Labéguerie bera baizik. Baina hau pixka bat higatua, bai osasunez, bai gisa guztiez, senatore sartu da, deputatugorako bidea hutsik utziz Euskal Herri barnean. Hor bi «gazte» ari izan dira azken bozketan: *Letamendia*, Bordeleko Unibertsitatean irakasle dena, eta Mixel *Eppherre*, nagusi xumea, Errecart zenaren suhia, Zuberoko Euskaltzain zenaren anaia. Enbataren sortzailetarik izana da, eta Donapaleuko Ikastolaren buruetarik.

Ez gara harrituko beraz euskal departamenduaren alde agertzen bada. Aldiz Labégueria, denbora batez xede horren aurka ze goen. Gero bere ikuspegia nabartu zuen. Orain ez du aipatzen. Dirua P.N.V.-tik ukan dute.

Itsas aldean berriz, ez dira oraingoan agertu ere zentristak. Lehen alditik R.P.R.-ari boza eman diote, *Marie* abian nagusia-raziz. Beren haritik bururaino joan dira beraz.

Euskal Herri barnean, aitzinetik hainbeste borrokatua zuten R.P.R. alderdiari boza eman diote, bat ere faltatu gabe. Hots, bere ezkerre galdurik, eskuin erori da zentroa.

c) *P.R.: Parti Républicain*

Eskuin liberal zaharraren kimu berri bat dugu alderdi hau, Giscard-ek eraikia, Antoine Pinay, 1954ean lehen ministro izanaren «Centre National des Indépendents» delakotik sortua.

Burgesia haundiaren eta burgesia liberalaren alderdia dugu hau, Estatu mailan: jende ontsa ikasia, eskolatua, nahiko argia, mihiz behintzat erreformazalea. Baina oso meheak dira egiten dituen aldakuntzak: dirua eta boterea ez ditu hunkitzen.

Ekonomia mailan, bai, liberala da: liberalismo zaharrera itzultzen ari zaigu Estatua, Giscard eta Barre jaunei esker. Europazaleak ditugu segurki, beren gisara, Europa kapitalista baten aldekoak, eta horri buruz ari dira, Schmidt-ekin esku-esku. Espainiako Estatua horretan sartzea nahi dute: hori ere zerbait da eta Ipar Euskal Herriarentzat onik ere dakarke.

Eskualdekatzearen aldekoak ditugu hitzez, baina Frantzia erdirakoia bere hartan uzten dute. R.P.R., eskuineko jakobinoen ondokoa baldin bada, girondakoena da Giscard-en alderdia, Erdi-koekin batera: erdipurdi. Badakigu hortik zer atera daitekeen.

Militante guti du Estatu mailan, are gutiago Euskal Herrian. Hemen sinpatizanteak ere guti ditu: mediku, farmazeutiko, albaiteko (marexal, beterinario), industrilari argitu zenbait...

Euskal Herri barnean, ez da bozketan oraindik agertu: praktikan, Zentroarekin bat egiten du hemen, hau Giscard-en aldekoa denez geroz. Estatu mailan ere, elkarrekin uztarturik daude, U.D.F. delakoaren barnean (Union pour la Démocratie Française).

Itsas-aldean, Elissagaray eta Luberriaga ditu buruak, biak goi-mailako kuadroak. Luberriaga, Azkaingo auzapeza dugu. Elissagaray, deputatuen bozketan ari izan zen 1973an. Oraikoa, R.P.R.-ari botua eman diote. Euskaltzaleak dira jaun horiek, eus-

kal departamenduaren aldekoak. Baina gobernuarekin bat baitaude, nolaz ez dute lortzen?

Elissagaray, euskal kulturaren «Charte» bat bultzatu nahiz ari zaigu. Ikusiko hortik zer aterako den. Ni beldur gauza guti, nahiz ez diodan entseiu bati aurrez aldetik ezetza errango.

2. Ezkerrekoak

a) P.S.: Parti Socialiste

Mitterrand-en alderdia, honen itzalean bizkortua. Lehengo S.F.I.O.-ak eta ezker berriko talde batzuk osatua.

Alderdi zaharrean, indar gehiena irakasleek zuten. Oraindik badute, baina langile gazte asko sartu da, guztiz lepo zuriatarik (esku langileatarik gutiago), bereziki kristauen arteko jendea.

Talde eta militante iraultzaileak baditu, baina erreformazalea da gehiengoa, nahiz maila desberdinetan, ohiko ezker epeletik, C.F.D.T.-aren erreforma iraultzaileraino. Autogestioa nahiko aipatzen da, baina hau ere maila desberdinetan ikusten da, jende eta multzo batetik bestera.

Europazaleak ditugu frantses sozialistak, Giscard-tiarrak bezalaxe, CERES taldea hargatik gutiago. Espainiaren sartzeari onartzen dute, baldintza batzuk betez geroz.

Eskualdekatzearen aldekoak ditugu, halaber, baina hemen ere maila desberdinetan. Ezkerreko jakobinismo batek dirau batzutan. Besteak berriz, oso autokudeatzaileak ditugu horretan ere.

Euskal Herrian, militante baino partzuer (adhérents) eta sinpatizante gehiago dauka P.S. alderdiak: gehiengoa Zuberoko Basaburuan eta Maulen, bai eta Itsas-aldeko toki batzutan, hala nola Hendaian. Oro har, aitzinamendu ederra egin du azken urte hauetan, erdiari hartuz. Nahiko abertzalek ere botua ematen dio... eraginkor izan nahian.

P.S.-ri ez zaio segur falta borondate onik, baina nahikunde gogor bat ikusi nahiago genioke, euskal arazoari dagokiola. Euskaltzale finak baditu, abertzale zenbait ere, baina jakobinoak ugariago, eta bien artean oportunistak frango, alderdi haundi guztietan gertatzen ohi den bezala, guztiz boterea hurbil dutelarik.

Euskal departamenduari buruz, ez du erabakirik hartzen P.S.-ak. Baizik eta Prefet bat gehiago izendatzea litekeela eta prefeten kentzea duela nahi... Berak halako eskualde ttiki mitiko bat proposatzen du, frantses konstituzioan ez daitekeena. Berriki Destrade jaunak erran du bi kontseilu general behar litekeela,

bat Biarnokoa, bestea Euskal Herrikoa, baina Prefet bakar batekin, Pauen legokeena duda gabe! Funtsean, horrela eratua da P.S.-a bera: bi herrialde baditu, Biarnokoa eta Euskal Herrikoa, baina Federazio bakar batean: Pirene-Atlantikoa, alabaina.

Euskal irakaskintza berriz, nahi dutenei proposatu behar zaiela, baina nehor ez dela bortxatu behar... P.S.O.E.-ren antzeko posturak. Baina Frantsesa edo Gaztelera, nahi ala ez ikasi behar Euskaldunek! Hots, ezkerreko Girondinoak ditugu P.S.-koak: erdipurdi hauek ere. Badakigu zer...

b) *P.C.F.: Parti Communiste Français*

Marchais-en alderdia, esku langileen artean gehienik sartua dena. C.G.T. sindikatua, Frantziako gotorrena, eskuetan du.

Puntu askotan, R.P.R.-arekin pareka daiteke, nahiz beste gizarite-mota bat bilatzen duen. Ezkerreko jakobinismoaren harresia dugu P.C.F.: oso Estatuzalea, erdirakoia, nazionalista. Estatu gotor eta boteretsu bat nahi du, Frantzia azkar eta nukleartzale baten biltzaile, autarkia batean: «l'Union du Peuple de France», Frantziako Herriaren batasuna da horren helburu nagusia. Hortaz erran daiteke, ezkerreko gaullismaren alderdia dela P.C.F.

Ekonomia mailan, nazionalizatze mordo bat eskatzen du, P.S.-ak baino askoz ere gehiago, eta despere hortarik zen etorri 1977ko Irailean hasi bereizkuntza: hori zen izan, behintzat, aitzakia. Bistan da horrelako politika bat ez daitekeela obra eta kudea, Europa «liberal» bati loturik legokeen Frantzia batetan. Hortik, bereziki, Europaren aurkako jokabidea, nahiz beste arrazoirik ere badukeen. Ber denboran, politika desarroilista baten aldekoa dugu P.C.F., R.P.R. bezala, nahiz beste bide batzuetarik: bizipide nazionalizatuak eta ekonomia zinez planifikatu bat nahi lituzke lehenak, kapitalismo klasiko eta liberal bat bigarrenak.

Beraz, Europaren batasunari aiherrak zaio P.C.F.: Europa kapitalistari, bistan dena, baina edozein Europari, ni beldur. Estatu eta Frantzia, dira horren hitz nagusiak, Gaullistenak bezala.

Espainia Europako merkatutik bazter atxeki nahi du P.C.F.-ak ere.

Eskualdekatze demokratiko baten aldekoa dugu, eskualde haundien mailan behintzat. Baina Estatu boteretsu baten aurrean, ez ote liteke zinez ahula, mamirik gabekoa, eskualdeen autonomia? Hitz hau ez darabil P.C.F.-ak, independentziarekin nahasten baitu, Frantses gehixenek bezala.

Euskal Herriari dagokionez, ele onak ugari darabiltza PCF-ak: Euskara irakatsi behar dela, beste hizkuntza bereziak bezala. «Langues Régionales» erranaldiaz izendatzen ditu. Baina horrek ez du mamirik, ez da zientifikoa, hizkuntzalari batentzat ez du ezer erran nahi: hizkuntza oro nazio batena, edo nazionalitate batena bederen, hots nazionala da, ez erregionala. Gainera, atarabide konkreturik ez du proposatzen P.C.F.-ak. Egia erran, ez diot euskaltzalerik ezakutzen, ez eta Maozaleei, ez eta RPR-ari, beste alderdi guztiek badituztelarik.

Euskal departamendurik ez zuen nahi, baina badirudi xede hori orain onar lezakeela.

Hots, ele onak hemen ere, baina zer gehiago?

Janari dagokionez, zerbait gehiago ikusten zaio. Nazionalizatuak litezke Dassault eta Turbomeca, hegazkin egingiak. Horretan P.S.-a P.C.F.-arekin bat dago. Euskal Herriarentzat, zer alda lezake? Interesgarriago, lan-gabeziaren aurka PCF-ak erakusten duen kemena, bereziki lantegi batzuk hersten direlarik, Maulen eta Itsas-aldean. Frantses alderdian, mugitzen den bakarra da PCF-a.

Bokalen ederki sartua da aspalditik. Maulen ere poliki.

Azken bozketan, aitzinamendu ederra egin du. Alta bada, haren gizonak nehor guti zituen eragutzen, guztiz barnean. Bilzarretan arras jende guti du bildu. Baina kartelen kanpaina ederki eraman du, «à l'Américaine». Eta guztiz, telebistan agerraldi asko egin du Marchais jaunak. Oraingo bozketak, telebistan dira egiten. Hor abantail izigarria dute frantses alderdi haundiek. Aldiz, bazterturik gelditzen dira talde tikiak, eta oroz gainetik abertzaleak.

c) *P.S.U.: Parti Socialiste Unifié*

P.S.U.-ak asko galdu du P.S.-aren eraberritzearekin: lehenik joan zitzaion Rocard... autogestioaren xedea ere hartu zioten. Baionan talde tiki bat bada, nahiko euskaltzalea. Herriko bozetan, 1977an, ezkerreko listan sartu da, EHASEkoekin.

d) Ezkerreko Radikalik ez da hainbat Euskal Herrian. Bozetan agertzeko ere ez dira.

3. Ezker muturrekoak

a) *L.C.R.: Ligue Communiste Révolutionnaire: Trotskyzaleak*
(Krivine-ren alderdia)

Militante-multzo tiki bat bada Baionan (hamar bat orain).

Seigarrenarekin ari ziren, eta eragipen ederra bazuten gazterian, guztiz Baxenabarren. Baina ezker abertzaleari utzi behar izan diote. Militante onak izanagatik, frantses ezkeraren eta euskal abertzaleen artean tinkaturik dira. Nahiko euskaltzaleak, auto-determinazioaren aldekoak dira, kulturako barante herriko bat proposatzen dute, bai eta lan-gabeziaren aurkako ekintza batua.

b) *P.C.M.L.F.: Parti Communiste Marxiste-Léniniste de France. Maozaleak*

Talde ttiki bat bada Baionan. Lantegietako borrokak laguntzen dituzte: Biarritz, Scoess, Hospitalea, Gaboriau... Halaber ZUPean, tokiko zeigen aurka... Horrela, sindikalari batzuk badituzte. Bestalde «Amitiés franco-chinoises» direlakoetaz arta hartzen dute, filmak pasatuz eta abar.

Euskal arazoa ez dute hainbat ezagutzen.

B) Abertzaleak

1. Enbata

Aitzinetik abertzale batzuk izan baziren ere, hala nola Marc Legasse, *Enbata*rekin hasi zen, Iparraldean, abertzale mugimendua (1960-1963).

1967an deputatuaren bozketan agertu zen *Enbata*. Horretaz bi ohar egin daitezke.

Lehena, Euskal Herriaren etorkizuna biziki aipatu zen, aspaldiko ordeztu, alderdi guztien bilkuretan.

Bigarrena, aitzinetik baino jende gehiago bildu zela, askoz ere, bilkuretan, eta guztiz Enbataren batzarretan.

Ordu arte, Euskaldun gehienek ez zuten abertzalegoaz gaizkia eta gezurra baizik erantzun, etsaiek hedaturik. Hor lehenbiziko aldiz, xuxenka ezagutu zituzten abertzaleen asmoak eta xedeak. 100 bozetarik 5eko hori bildu zuen, guti eskas, *Enbata*k (5.000 boz)? Nik behintzat, ez nuen hainbeste igurikatzen. Baina militante gazteak horretaz lotsatu ziren, eta batzuk *Enbata* utzi zuten.

1968an, jende gutiago etorri zen batzuen eta besteen bilkuretara, gorrien beldurra nagusitu zen. Abertzaleentzat ez zen izan toki haundirik, frantses bi alderdi bizkorrenen borroka horretan. Telebistak egin zuen dena.

Geroztik ere, aiaz jende guti bilkuretan. Galderarik ez da hainbat tokiko harat-hunatetaz. Jendeak, Errepublikako presi-

dentearen alde edo aurka ematen du, gehienbat. Telebistak ere horretara lehiatzen du. Gehienetik, lau eskualde dira hor agertzen: eskuinetik U.D.F. eta R.P.R., ezkerretik P.S. eta P.C.F.

Horietan mugatzen da, praktikoki, aukera guztia. Jendeak arras ongi asmatzen du ez dela Pariseko Presidente-aulkira, ez eta gobernura iritsiko abertzale-mugimendua. Beraz honi bozaren emateak ez du zentzurik, non ez den zinezko abertzaleentzat. Hona zergatik abertzaleak, Iparraldean, bozetara joatea oso arriskutsu erizten diodan.

2. EHAS: Euskal Herriko Alderdi Sozialista

Bizkitartean, EHAS agertu zaigu. 1974ean sortu zen, HAS izenarekin. Enbata mugimendua berriki debekatua zuen frantses gobernuak. Alderdi berria eraiki zuten Enbatako batzuk (Burgos-eko auziaren garaian sartu zirenek) eta Enbatan ez zeuden beste batzuk.

1975eko azaroan, Hegoaldeko E.A.S-ekin uztarturik, EHAS bilakatu zen. Abertzale sozialista dugu alderdi hau: Euskal Herri askatu, batu, euskaldun eta sozialista baten aldekoa, beraz. Herrialdeka eratua da, bereziki Baiona, Hazparne ta Zuberoan indarra duelarik. Berrikiago, Garazin, Senperen, Hendaian eta abar... erroak egiten hasi da. Larogei militante ditu gutienez, laborari eta langile gazteak gehienak.

Ikasleen artean ez du holako arrakastarik orainokoa.

Bozetara joan da bere izena bazter utzirik, ezker abertzale guztia berekin aurrera atera nahiz. Horretan huts egin du. Ez dira bozaren ematera joan abertzale gazte batzuk, bereziki Bai-gorrikoak eta Itsas-aldekoak. Frantziako sisteman sartzea zitzaien. Bestalde hirietako burges ttipi abertzaleen bozak galdu ditu. Hala ere, 5.000 bildu ditu, Enbatak 1967an bezala. Baina arauka, gehixago ukan du barnean eta puska bat gutiago itsas-aldean (1967an baino bozemaile baita orain). Gibelatzeko hori, goian aipatutako bi arrazoiek esplikatzen dute.

Gainera, sozialista gogor agertzen zaigu EHAS, gizarteko eztabaidetan ere horrela jokatzuz: arteko jende-mota bat ez dezake bil Enbatak egiten zuen bezala. Azkenekorik, Iparraldearen autonomia proposatu du bere kanpainian: Enbatak ez zuen holakorik aipatu, euskal departamenduan mugatzen baitzen erakunde mailako eskaria.

Hilabetekari bat agertzen du EHASEk: «Euskaldunak», gehiena frantsesez idatzia. Zenbaitzuk erran nahi lukete hori delu

EHASen lan bakarra: baina ez da egia. Langileen eta laborarien borroketan barnetik parte hartzen du, horien artean baititu militantek, hala nola: Mauleko eta Baionako lantegietan; Laborari-taldeetan (Zubero, Amikuze, Garazi, Hazparne, Senperen...).

Beraz, lantegi bat hertsu nahi dutelarik, edo lurra laborari ez den bati saldu, han daude EHASeko batzuk, partzuer bezala, eta ez nonbaitetik ele onaren hedatzera etorritako ikasle eta irakasle bezala. Hola baita!

Turismoaren aurkako kanpainetan, berriz, beste abertzale guztiek bezainbat egiten dute —dugu— EHASekoek: hori ere begien bistan dago Euskal Herriko orma-paretetan, ikustea onartzen den ber.

II. — BOZETAN ARI IZAN EZ DIRENAK

A) Estatu mailakoak

1. Feministak

Itsas-aldean, bereziki Baionako eskualdean, talde bat badago, «Groupe de Lutte des Femmes» (G.L.F.) izenekoak. Ideologia orokor bat aipatu behar baldin bada, Trotskizaleen haritik dabilzala erran dezaket. Zoritzarrez, besterik ez dakit oraindik. Gehiago jakinen dut agian, ondoko aldi bateko.

2. Ekologistak

Ekologistak ere badaude, guztiz «Jeunes et Nature» taldekoak, Kanboko Le Baillif gaztea dutelarik aitzindari. Baina hauek ere guti ditut czagutzen. Iholdiko lakuaren auzian agertu ziren, laborari gazte eta abertzaleekin batera. Halaber Getariako zubia-
ren auzian. Geroztik ez dakit. A, bai, Herriko azken bozetan, Biarritzen lista bat aurkeztu zuten. Eskuinekoa, ezkerrekoa, denetarikoa noski.

B) Abertzaleak

1. Feministak

Hemen ere talde bat badago Baionan. Emazte abertzaleak dira, duda gabe. *Zabal* agerkarian agertu ziren, behin segurik.

Publikoan ez dira hainbat azaltzen, agiririk ez dute helatzen ez oihuztatzen. Lan konkretu batzuk egiten dituzte, hala nola zaku tikiak, saltzeko. Filma edo pelikula baten egiten ari dira ikas-toletaz.

2. Autogestiozaleak

a) *Ezker Berri*

Ezker Berri, *Mende-Berri* kultur mugimenduko zenbaiten politika taldea da. 1977an alderdi berri bat eraiki nahiz bazabil-tzan, baina urte horretako larrazkenean zatiketa bat ukan zuten, militante gehienak galtzen zituztela; alderdiek arrakasta guti gaz-teen artean! Eta gazteak dira, gutiz gehienak, *Mende-Berriren* ingurukoak.

Gehituagoa da Ezker Berrin gelditu den taldea. 1978an ere alderdi baten eraikitzeke xedearekin ibili dira; horren ardatzak ekologia, autogestioa eta filosofo berrien pentsakera. Beren xe-deak *Gernika* aldizkarian azaltzen dituzte.

Udazken honetan izan dira «Enbata girokoak» deituko ditu-danen bilkurak. Horieta parte hartu dute Ezker Berriko batzuk. Egoki ere iduri zait, ideologia eta ikuspegi beretsua dutelarik. Baina ez dakit, halere, beren alderdi bereziaren antolatzeke xede-tan dauden beti, ala ez, Ezker Berrikoak.

b) *Enbata girokoak*

Hola bataiatzen ditut udazkenean Abertzale-Batzarra (Assises Abertzale) direlakoak egin dituztenak. Ezen Enbata kazetak azal-tzen duen ikuspegi nagusiaren haritik doa horien jokabidea.

Abertzaleak dira, duda gabe. Autogestiozaleak halaber. Aber-tzale guztiak bildu nahi lituzkete ekintza, sail eta xede premia-tsu zenbaiten inguruan:

- euskal departamendu-eskualde bat
- bilinguismoa
- kooperatibismoa
- banku publiko edo erdi publikoen kontseiluetan sar-tzea (Laborantzako kutxetan, aurrezki kutxetan...) to-kiko dirua tokian inbertitzeko.

Xede onak, horiek guztiak: ez da abertzale bihirik aurka egon daitekeenik. Baina nola erdiets, hori da gakoa. Dena dela, ehun eta zenbaitek lan horretan parte hartu du eta oraino ari da,

Ramuntxo *Camblong* eta Patxi *Noblia* dituztelarik aitzindari. Hortik zerbait seriorik atera daiteke.

3. Radikal gogorrak

Hola bataiatzen ditut beste guztien bidetarik kanpo dabiltzanak, sistema osoki ukatuz xedetan eta jokaeran.

a) *Talde harmatuak*

— *Iparretarrak* izenekoa, 1973ko Abenduan agertu zen, nagusi oker bat Baigorriin zafratuz. Geroztik turismoaren aurka ekin du gehienik, horri emanak diren barne batzuk errez, bereziki Sokoan, Biarritzen eta Bordelen (MIACA).

— *E.Z.* taldea («Euskal Zuzentasuna») 1977an agertu da bide beretik. Baina Frantziako Estatuaren erakunde batzuei ere lotu zaie (Donibane-Lohitzuneko poliza-etxea eta zerga-etxea errez). Bordeleko *Miacan* parte hartu zuen Iparretarrekin.

— *Hordago* taldeak bonba ttiki batzuk ezarri ditu 1978ko uda hastean turismoko bulego eta ofizina batzutan (Syndicats d'Initiative).

Hiruiek beren ekintzen erran-nahia berehala ohiuztatzen dute, dela paperak hedatuz, dela kazetei zuzenduz. Bestalde Iparretarrak taldeak agerkari bat, *Ildo*, bi hizkuntzetan idatzia, postaz helarazten dio jende anitzi. Batzuen eta besteen ikuspegiak, ezker abertzale guztiarenak dira. Jokabideak dituzte desberdinak.

b) *Xan-en aldeko mugimendua*

Mugimendu informala dugu hau, talde eta pertsona desberdinez osatua. Badirudi *Jazar* dela horretan sartu den multzorik gotorrena eta finkatuena. Baina gazte asko inguruan dabil, alderdi batean egon nahi ez dena. Ikasle eta irakasle, langile eta laborari, denetarik biltzen da hor, Xan-en izenak eta helburuak elkarturik.

Biltzarrak nonnahi antolatu dira kasu horretaz, komiteak eratu dira: nahi ala ez, halako masa-mugimendu bat badago, abertzale sozialista, beste talde guztien ikuspegi, xede, helburu eta jomugekin. Hortik ere zerbait seriosik atera daiteke.

Bukatzeko

Enbata girokoak, Ezker Berri, Feministak, EHAS, Xan-en aldeko taldeak, besterik izendatu gabe, denen beharra badu Eus-

kal Herriak. Guztiek badugu zer egin, zoritxarrez bizkor baitira Ipar Euskadin frantsez alderdi erdirakoiak, aldiz iluna Euskaldunen egoera. Azka! eta zuhur ekin beharra dago.

Batasun oso bat, mugimendu orokor bat, ametsa da noski. Baina ez dezagun behinere ahantz beste hau: etsaia aurrean edo atzean dugula, ez gutartean. Hari gure ukaldiak oro!

¹ *Lutte Ouvrière* (L.O.) dugu Trotsky-zaleen beste alderdi bat. Euskal Herrian erakunderik ez du. Baina Estatu guztian agertu da boz hauetan. Horren aitzindari ezagutuena, Arlette Laguiller emakume gaztea. Presidentziarako hauteskundeetan ari izana da 1974ean. Geroztik ere telebistan agertu da noiztenka. Hortik L.O. erakundearen arrakasta guztia, bereziki Euskal Herrian.

² Maribel *Ocaña* neska gaztea, bere ideiegatik lana galdurik, boz hauetan lehen mailan agertu zaigun emakume (emazteki) bakarra. Itsas aldean, hargatik, bi emakume ari izan dira bigarren bezala: Nicole Péry, Destrade P.S.-koarekin eta andere Massigoge E.H.A.S.-ekin.

³ Eskuin muturra, Jean Marie Le Pen-en alderdia. Erakunde ageririk ez du Euskal Herrian.

J. L. D.-I.

**LAS FUERZAS POLITICAS EN EUSKADI NORTE
LES FORCES POLITIQUES EN PAYS BASQUE****I. — LAS FUERZAS QUE SE PRESENTAN A LAS ELECCIONES****A) Los partidos hexagonales****1) De derecha:**

a) El R.P.R. (Rassemblement Pour la République): el partido de CHIRAC, alcalde de París, es una derecha popular, dirigida por una nueva burguesía «nacional». De tradición jacobina, quiere un Estado fuerte y centralizado, cerrado sobre sí mismo y que lleve una política relativamente neutralista. Se opone a la integración europea y a la entrada de España en el mercado común. En el interior, está a favor del crecimiento a toda costa. Es hostil a la regionalización, sobre todo en el País Vasco, donde su principal notable es el banquero-diputado Michel INCHAUSPE.

b) El C.D.S. (Centre de Démocrates Sociaux): el partido de LECANUET, es la democracia cristiana, que era fuerte en el País Vasco y en las demás etnias de tradición religiosa fuerte: Bretaña, Alsacia. Aquí su principal representante es Michel LABEGUERIE, alcalde de Cambo y senador. Este partido, relativamente social, regionalista y basquizante, financieramente sostenido por el P.N.V. no pasa frecuentemente de las buenas intenciones. Ha perdido mucho estos últimos años, una vez que entró en el Gobierno.

c) El P.R. (Parti Républicain) es la organización de los liberales giscardianos. Salido de la vieja derecha liberal de Antoine PINAY, se fija un reformismo que se limita frecuentemente, en la práctica, a un revoque de fachada. Está débilmente implantado en el País Vasco al contrario de los otros dos partidos de derecha, y se encuentra muy próximo del C.D.S., al que se ha ligado en la U.D.F. (Union pour la Démocratie Française).

2) De izquierda:

a) El P.S. (Parti Socialiste) es el partido de MITTERRAND y de ROCARD. Reúne corrientes muy diversas, desde la vieja izquierda jacobina de los institutores hasta las fuerzas autogestionarias de la C.F.D.T. (sindicato socialista). Partidario de la integración europea y de la entrada de España, como el C.D.S. y los Giscardianos, se parece aun más a éstos por sus veleidades regionalistas. Está progresando en el País Vasco, aunque sus militantes tengan sobre la cuestión vasca posiciones divergentes y aún opuestas.

b) El P.C.F. (Parti Communiste Français), dirigido por Georges MAR-CHAIS, es una izquierda popular, con fuerte implantación obrera, muy marcada por una tradición jacobina. Hace en cierta manera pareja con el R.P.R. Los dos se encuentran frecuentemente por su nacionalismo francés, su concepción de un Estado fuerte y su política exterior no alineada sobre los dos grandes. El Partido Comunista Francés también es hostil a la integración europea y a la entrada de España. En el interior, la política de crecimiento del P.C.F. se apoyaría sobre numerosas nacionalizaciones y sobre un planteamiento estatal. Su jacobinismo queda aligerado por una voluntad de regionalización democrática, pero por el momento el P.C.F. no propone nada concreto en el País Vasco en lo que se refiere a las instituciones.

c) El P.S.U. (Parti Socialiste Unifié), laminado por el P.S., está representado en Bayona por un pequeño grupo de militantes.

3) De extrema izquierda

a) L.C.R. (Ligue Communiste Révolutionnaire): el partido de KRIVINE, está representado en Bayona por militantes activos pero poco numerosos. Preconiza para el País Vasco el derecho a la autodeterminación.

b) El P.C.M.L.F. (Parti Communiste Marxiste-Léniniste de France) es una organización maoísta que sostiene las luchas en las empresas y los barrios. No se preocupa por el momento del problema vasco.

B) Las fuerzas abertzales o nacionalistas

E.H.A.S (Euskal Herriko Alderdi Sozialista), creado el 30 de marzo de 1974 tras la prohibición del movimiento Enbata, preconiza a corto plazo la autonomía (interna) del País Vasco Norte, el bilingüismo integral, la industrialización planificada y el control de las tierras por los usuarios (agricultores o colectivos).

A medio plazo, sus objetivos son los de toda la izquierda abertzale: un País Vasco (norte y sur) libre, reunificado, vascófono y socialista.

II. — LAS FUERZAS QUE NO PARTICIPAN EN LAS ELECCIONES

A) Las organizaciones hexagonales

1) Un grupo feminista, G.L.F. (Groupe de Lutte des Femmes), de ideología trotskista, en Bayona.

2) Los ecologistas, bastante activos, sobre todo el grupo «Jeunes et Nature» y «Biarritz-écologie», no tienen, por otra parte, una ideología bien definida.

B) Las fuerzas abertzales

1) Un grupo feminista abertzale socialista, en Bayona, se dedica a tareas concretas: film sobre las ikastolas, etc.

2) Los autogestionarios:

a) El pequeño grupo Ezker Berri (nueva izquierda) trata de crear un partido que tendría por bases la ecología, la autogestión y el «socialismo humanista».

b) Un movimiento de hecho, con una ideología parecida pero con una base social más real se agrupa alrededor de los antiguos de Enbata, sobre objetivos concretos como son el departamento-región, el bilingüismo, el cooperativismo...

3) Las organizaciones del rechazo:

a) Los grupos clandestinos Iparretarrak, E.Z. y Hordago llevan una campaña de atentados, esencialmente contra objetivos turísticos, con una ideología abertzale socialista.

b) Los comités de apoyo a Xan parece que constituyen un movimiento de hecho que lleva acciones de sensibilización contra el turismo, el paro, la destrucción de la cultura vasca... con la misma ideología que los grupos clandestinos. Sus metas son las de toda la izquierda abertzale socialista.

I. — LES FORCES QUI SE PRESENTENT AUX ELECTIONS

A) Les partis hexagonaux

1) Ceux de droite:

a) Le R.P.R. (Rassemblement Pour la République): le parti de CHIRAC,

maire de Paris, est une droite populaire, dirigée par une nouvelle bourgeoisie «nationale». De tradition jacobine, elle veut un Etat fort et centralisé, fermé sur lui-même et menant une politique relativement neutraliste. Elle est opposée à l'intégration européenne et à l'entrée de l'Espagne dans le marché commun. A l'intérieur, elle est pour la croissance à tout prix. Elle est hostile à la régionalisation, surtout au Pays Basque où son principal notable est le banquier-député Michel INCHAUSPE.

b) Le C.D.S. (Centre des Démocrates Sociaux): le parti de LECANUET est la démocratie chrétienne, qui était puissante au Pays Basque et dans les autres ethnies de tradition religieuse marquée: Bretagne, Alsace. Ici son principal représentant est Michel LABEGUERIE, maire de Cambo et sénateur. Ce parti, relativement social, régionaliste et basquisant, financièrement soutenu par le P.N.V., s'arrête souvent au niveau des bonnes intentions. Il a beaucoup perdu ces dernières années, depuis qu'il est entré au gouvernement.

c) Le P.R. (Parti Républicain) est le parti de MITTERRAND et de ROCARD. Il rassemble des courants très divers, depuis la vieille gauche jacobine des instituteurs jusqu'aux forces autogestionnaires de la C.F.D.T. Partisan de l'intégration européenne et de l'entrée de l'Espagne, comme le C.D.S. et les Giscardiens, il se rapproche encore de ceux-ci par ses velléités régionalistes. Il progresse au Pays Basque, bien que ses militants aient sur la question basque des positions divergentes, voire opposées.

b) Le P.C.F. (Parti Communiste Français), dirigé par Georges MARCHAIS, est une gauche populaire, à forte implantation ouvrière, très marquée par une tradition jacobine. Il est en quelque sorte le pendant du R.P.R. Les deux se rejoignent souvent par leur nationalisme français, leur conception d'un Etat fort et leur politique extérieure non alignée sur les deux grands. Le P.C.F. aussi est hostile à l'intégration européenne et à l'entrée de l'Espagne. A l'intérieur, la politique de croissance du P.C.F. s'appuierait sur de nombreuses nationalisations et sur une planification étatique. Son jacobinisme est tempéré par une volonté de régionalisation démocratique, mais pour le moment le P.C.F. ne propose rien de concret au Pays Basque en ce qui concerne les institutions.

c) Le P.S.U., laminé par le P.S., est représenté à Bayonne par un petit groupe de militants.

3) Ceux d'extrême gauche

a) La L.C.R. (Ligue Communiste Révolutionnaire): le parti de KRIVINE est représenté à Bayonne par des militants actifs mais peu nombreux. Ils préconisent pour le Pays Basque le droit à l'autodétermination.

b) Le P.C.M.L.F. (Parti Communiste Marxiste-Léniniste de France) est une organisation maoïste qui soutient les luttes dans les entreprises et les quartiers. Il ne se préoccupe pas pour le moment du problème basque.

B) Les forces Abertzale

E.H.A.S. (Parti Socialiste du Pays Basque), créé le 30 Mars 1974 après l'interdiction du mouvement Enbata préconise dans l'immédiat l'autonomie (interne) du Pays Basque nord, le bilinguisme intégral, l'industrialisation planifiée et le contrôle des terres par les usagers (agriculteurs et collectivités).

A moyen terme, ses objectifs sont ceux de toute la gauche abertzale: un Pays Basque (nord et sud) libre, réunifié, bascophone et socialiste.

II. — LES FORCES QUI NE PARTICIPENT PAS AUX ELECTIONS

A) Les organisations hexagonales

1) Un groupe féministe, G.L.F. (Groupe de Lutte des Femmes), d'idéologie trotskyste, à Bayonne.

2) Les écologistes, assez actifs, avec notamment le groupe «Jeunes et Nature» et «Biarritz-écologie», n'ont pas par ailleurs une idéologie bien définie.

B) Les forces abertzale

1) Un groupe féministe abertzale socialiste, à Bayonne, s'adonne à des tâches concrètes: film sur les ikastolak...

2) Les autogestionnaires:

a) Le petit groupe Ezker Berri (gauche nouvelle) cherche à créer un parti qui aurait pour bases l'écologie, l'autogestion et le «socialisme humaniste».

b) Un mouvement de fait, ayant une idéologie semblable mais avec une base sociale plus réelle se groupe autour d'anciens d'Enbata, sur des objectifs concrets tels qu'un département-région, le bilinguisme, le coopérativisme...

3) Les organisations du refus:

a) Les groupes clandestins Iparretarrak, E.Z. et Hordago mènent une campagne d'attentats, essentiellement contre des objectifs touristiques, avec une idéologie abertzale socialiste.

b) Les comités de soutien à Xan semblent constituer un mouvement de fait qui mène des actions de sensibilisation contre le tourisme, le chômage, la destruction de la culture basque... avec la même idéologie que les groupes clandestins. Leurs buts sont ceux de toute la gauche abertzale socialiste.

Iparraldeko Ekonomia

Ramuntxo Kanblong

SARRERA

1. — Euskal Herririk ez dago Frantziako Estatuan

Engoitik gauza ezaguna da, Frantziako administrazioarentzat ez dagoela Euskal Herririk. Honen ondorioetarik bat izan da Ipar Euskal Herria inon ez dela bere osotasunean kontsideratua izan: ez eskolan, ez elizan, ez estatistiketan. Ekonomian, hasteko, gerla ondoko lehen abertzaleak izan dira, Enbatan, Ipar Euskal Herria bere osotasunean hartu dutenak (Piarres Larzabal, J. L. Davant, E. Etxamendi...). Enbatak agertu zuen horretaz bilduma bat frango aberatsa, 1967an. Bestalde, 1963an JAKINen agertu genuen estudio bat, bereziki demografian eta industrian Ipar Euskal Herria osoan hartzen zuena.

Geroztik, Baionako Merkatal Ganbarak (Chambre de Commerce) 1971an agertu zuen estudio sakon bat gai horretaz (Zuberoa gabe haatik, hau Paueko Merkatal Ganbarari lotua baita, nonbaitik ere!). Orduko zifrak azalduko ditugu hemen, bai eta INSEE Frantziako etxe ofizialak egin jende-kontatzeenak ere (1954-1962-1968-1975). Egia erran, 1968az geroztik gero eta gehiago agertzen

dira ikasle gaztek egindako lan batzu Unibertsitateetan. Segi dezatela aitzina... badugu bide egiteko oraino.

Ekonomiazko estudioetan edo pentsakeran, arras berriki arte Euskal Herririk Frantziako Estatuan ez baldin bazegoen, gauza bera gertatu izan da 1789az geroz ekonomiazko ekintzetan.

Lapurdiko, Baxenabarreko eta Zuberoko Biltzarrak deseginez geroz euskal populuak ez du berezko instituziorik izan Bidasoaz ipar aldean. Garat anaiak entseiatu ziren departamendu baten eraikitza iraultza denboran (1790), baina ez ziren beren xedeetara heldu. Nortasun zerbait izan duten eraikidura bakarrak herriak (Herriko etxeen bitartez) eta bailaretako Sindikatoak izan dira.

Gaur egun, gainera, horien bitartez egiten ari dira akordio berri batzu Estatuaren eta gure populuaren artean (kultura sailean Karta edo Hitzarmen baten firmatzeko Ipar Euskal Herri guztiko Herriko Etxeen (Udal Etxeen) Sindikato bat behar da muntatu). Ekonomian berriki moldatu dira bi herri-kontratu, bat Zuberoan, bestea Garazi Baigorriin, Herrien arteko Sindikatoen bidez.

Multzokatze hau gertakari berria dugu eta aise sobera urriegia oraindik: gure herria 200 herrixka ttipitan atomizaturik gelditzen baita sobera maiz, eta sobera ekintza premiatsuari buruz (bide-antolatze, lantegi-muntatze, eta abar). Bestalde, multzokatze honen azkena Ipar Euskal Herriaren batasuna baizik ez daiteke izan, beraz euskal departamendua...

2. — Euskaldunak ekonomian

Hemen idazten ditugun lerroak, bistan da ikuspuntu aberztzale batetik eginak ditugula. Ikuspuntu hartarik iduritzen zaigu euskaldunek beharrezkoa dutena, beren herriaz berjabetzea dela. Ezen euskaldunok Ipar aldean, Hego aldean ez bezalako neurri batean, kolonizatuak gara: gure sozietatean promozio bat izan da euskaldun nortasuna uztea eta frantsesa hartzea. Eta, beraz, euskaldunok arras besterenduak (alienatuak) gelditu gara. Gaur egun gure eskualdeko 250 lantegi-gidaritarik ez dago 20 euskaldunik.

Kolonizatua izan delako, bai eta ere Hego Euskal Herriko merkatutik muga batez moztua (Europa iparretik arras urrun gelditzen delarik, bestalde), kolonizatua izan delako beraz, ez du halako iniziatiba handirik ere ezagutu Ipar Euskal Herriak,

bederen industrian (artogintza Donapaleu inguruan nahiko iniziatiba interesantea izan baita). Iniziatiba falta horrek ez du kolonialismoa ttipitu ahal izan ekonomiaren alorrean. Eta hortakoz gaur egun begiak itzultzen ditugun xoko guztietan euskalduna besteen morroi ikusten dugu gure eskualdean: goiztirian Baionako karriketan paseatzen bazara entzunen duzu euskaraz mintzatzen, zikin-biltzaileak euskaldunak dira...

Hori nahi izan dugu miatu, gainez gain bederen, gure idazlan honetan. Zer heinetan euskalduna den gure ekonomia, zer heinetan bertako jendearen eskuetan den eta zer heinetan bertikal deitzen ditugun kanpotar bulegoen manupean.

Gure euskaldun herria hiltzen ari duen gertakaria lan-eskasia eta ondorioz gazteen emigrazioa dela ikusiz, nahi izan dugu ikusi zertan garen, zenbat lantoki eta lantegi dugun gure eskualdean, noren eskuetan diren... Hortik abiatuz, beharbada ohartuko gara zer bide dugun egiteko. Nola egin, hori beste aldi batetarako utziko dugularik.

Gure Ipar Euskal Herria miatzeko bi zatitan ezarri dugu: alde batetik itsas hegia, honi datxekiolarik Ustaritze-Senpereko eskualde hurbila, beraz kasik Lapurdi guztia Hazparne-Ezpeleta salbu. Barne-aldean ezarri dugu Ipar Euskal Herriko gainerako eremu guztia.

LAPURDIKO ITSAS HEGIA

DEMOGRAFIA

Jendetza	1975	168.517
	1968	153.769

Irabaztea 14.756

Sortzeen kopurua ‰ 14,8 da, eta heriotzeena, ‰ 12,6.

Jendetzaren goititzea etorkinetarik ere badator, neurri handi batetan.

Ipar Euskal Herriko jendetzaren lautik iru itsas hegian kokatzen da.

AKTIBITATEAK

Lehen sektorean	5.000	% 7,8
Bigarren sektorean	23.000	% 36,2
Hirugarren sektorean ...	35.000	% 56

I. — Lehen sektorea (Laborantza)

Jende langilearen % 7,8 (5.000 langile).

Ekai nagusiak: artoa, esnea, abere-hazkuntza.

Laneko lurra gero eta gehiago etxagintzarako hartuak dira: prezioak tira ahala goiti ari dira. Turistek, erretiratuek eta «résidences secondaires» delakoek hartzen dute laborarien lurra. Laborarietan jende guti dago oharturik lurra laneko tresna beharrezkoa dela (baliteke zer erran Saran P.O.S. lur antolatzearen inguruan izan diren bozez, garai honetan Senperen diskutatzen den problema). Lur komun handiak ere badira landu gabeak Ustari-tze eta Senpere artean.

II. — Bigarren sektorea (Industria)

Jende langilearen % 36,2 (23.000 langile).

Neurri handi batetan (etxegintza kenduz geroz kasik dena) kanpotarren eskuetan da. Garai honetan krisiak, «gestion» edo gidaritza ahulak bai eta berezko kapital-eskasiak anitz sozietateri leher eginerazi diote azken hiru urte hauetan. Gainera, empresa ohitura biziki guti izan da Ipar aldean, jendea bere biziko beste sailetan bezala «assisté» moduan egona baita.

Dena den, mota askotako aktibitateak aurkitzen ditugu. Ikus ditzagun adar nagusiak.

1. JANARIGINTZA: Jende langilearen % 5,3 (3.500 langile).

Gehienik Donibane-Ziburu ondoan kokatua. Krisi handian dago azken denbora hauetan. Arrantza industrialari heldu zion Luz-Armement sozietateak 1964an¹ (Lekuona eta Ithurralde, Donibaneko oraiko auzapeza, buru), itsasontzi berri batzuekin. Eta 1975ean desegin zen sozietate hori asko arrazoiengatik. Mementu honetan 80 bat ontzi daude 500-600 bat arrantzalerekin ohizko moduan lan egiten dutenak. Baina krisia gogorra izanez, egiazko nagusia «Crédit Maritime» deitu Bankua dute. Dena dela, problema latz honek luzekiago aztertua beharko luke izan eta horretan uzten dugu.

Kontserbategietan, *Soubelet*-ek leher eginenez gero *Saupiquet* (350 langile) etxe kanpotarra jabetu da honetaz. *Soluco* (Donibaneko Ithurralderena, 300 langile) gelditzen da honen parean, eta beste 5 etxe bertakoen eskuetan (20 bat langilerekin bakoitza). Dena dela portuko arrantzarekin kontserbategien % 10 bai-

zik ez da fornitzen eta arrain merkatuko erdia nonbait han (beste erdia Gipuzko-Bizkaian edo La Rochelle-n hartzen delarik). Kanpotarrek buru oraino *Itsasokoan* (130 langile) (Pêcheurs de France) eta *Papa Falcone* (100 langile) Hendaian eta Saran.

Esnetegietan St. Martin (90 langile) bertakoa dugu eta *Oberena Gervais* taldekoa. Bien artean 100.000 litro esne biltzen dute egunero, *Sica esnea* koperatiba gazteak 12.000 egiten dituelarik.

Goxokigintzan baditugu *Noblia* xokolet egilea Kanbon eta goxoki egile zenbait Baionan. Edari egiletan, *Izarra* (54 langile) Baionan.

2. ENERGIA: Jende langilearen % 1,30 (800 langile).

E.D.F.-G.D.F. lantegi nazionalizatua dugu hor nagusi. Erran dezagun Baionako Zentroak bere babesean daukara Landes guztia eta 64 departamendua Orthez-eraino (hiri hau barne hartuz).

3. ETXAGINTZA ETA KANPOKO LANAK (obras públicas, travaux publics): Jende langilearen % 14 (8.800 langile).

Bigarren sektoreko adarrik inportanteena eta gehienik eskaldunen eskuetan dagoena. 150 lantegi ttipik muntatzen dituzte etxeak eta aitzina eramaten kanpoetako obrak. *Margeridon* eta *Larcebeau* bi lantegi ttarroak hilez geroz hirietako etxagintza handia kanpoko sozietate batzuen eskuetan gelditu da.

Etxe eta lur promozionatzaileak ere denak kanpotarrak ditugu, salbu *Donier* Biarritztarra. Zimeta fabrika bat (120 langile) dago Bokalen. Eta euskal etxagintzako lantegien fornitzailak gero eta gehiago kanpotarren eskuetara joaten ari dira (beriziki *Poliet* et *Chausson*).

4. METALGINTZA ETA ELEKTRIKA: Jende langilearen % 8 (4.900 langile).

Azken urte hauetan (beraz, 1971ko zifra hau kalkulatu geroz) zenbait lanpostu berri sortu da sail honetan. Baina adar hau kasik dena kanpotarren eta lantegi bertikalen eskuetan da.

Lantegirik haundienak, hauek dira: *Turbomeca* (1.600 langile). Tarnosen, airekoen reaktoreak egiten dituen, *Breguet Dassault* Angelun (1.900 langile) airekoak muntatzen dituen, S.A.F.A.M. (C.G.E.ren taldekoa) (480 langile) fundizioan ari dena Mugerren, Hendaiaiko harmategia (120 langile), S.A.T. eta *Telerad* elektronikan ari direnak (400 langile).

Mekanika sailean aurki daitezke dozena bat lantegi ttipi, haundi honen fornitzaila direnak.

5. KIMIKA: Jende langilearen % 2 (1.250 langile).

SATEC (250 langile), *Fertiladour* (100 langile), *Socadour* (320 langile), hirurak lantegi bertikalak Bokaleko ur-hegian, eta *Société Industrielle et Sels de Bayonne* (220 langile), gatzategia Mugerren.

6. MANUFATURAK: Jende langilearen % 3,8 (2.400 langile).

Ohiko industria gure eskualdean, zapatagintzan edo espartingintzan ari dira. Kasik denak bertakoen eskuetan.

Faustino Angelun (60 langile), *Victor* Baionan (120 langile), *Berasateguy* Hendaian (50 langile), *Chupa-Chups - Fa.Co.Ba.* (120 langile).

7. ZURGINTZA: Jende langilearen % 1,30 (816 langile).

50 langileko bi lantegi, besteak ttipiagoak dira: jostailu egile, mueble egile.

8. PAPERA ETA GRAFIA LANAK: Jende langilearen % 1,30 (824 langile).

Zenbait inprimategi (bi nahiko handiak).

Ikusten dugunez, gure eskualdeko industria azkarrena airekoiei lotua da, Baiona inguruan landatua, eta bertikala. Azken hitz honekin zera adierazi nahi dugu: burua kanpoan daukala (beraz gogoia ere... eta lanpostu interesanteenak ere).

Etxagintzan badu Ipar Euskal Herriak bere nortasuna, ofiziale edo artesau talde on bati esker, baina lantegi handirik ez du muntatu hemen ere.

Azken hamar urte hauetan Merkatal Ganbarak industria berriak hemen plantatzeko (beti ere nonbaitik ekar eraziz) egin dituen indarrak ez du ondorio handirik ukan. Bi seinatu behar dira, hala ere: *S.A.T.* elektronika-telefonoa lantegia Mugerren, eta *Somepa* berogailu (bonba bitartez) egilea Hazparnen. Teknologia berri batzu bederen ekarri dituzte berekin.

III. — Hirugarren sektorea (zerbitzuak)

Jende langilearen % 56 (35.000 langile).

1. GARRAIOAK ETA KOMUNIKABIDEAK: Jende langilearen % 5,2 (3.824 langile).

Zenbait garraioetxek Penintsula eta ipar Europa (Alemania)

lotzen ditu. Hiriguneetako bai eta hiritartetako garraiobideak ere, hala nola, telefonoa (nazionalizatua eta pribatua), hemen sartzen dira.

2. ZERBITZU PRIBATUAK: Jende langilearen % 24,1 (15.180 langile).

Etxe zerbitzuak: alokatzaileak (ajentziak), zaintzaileak, garbiketaren egileak.

Garajeak, lanbide liberalak, ostatugintza sartzen dira hemen. Lanbide liberaletan kanpotar anitz dugu (erdiak bederen, bai itsasaldean bai barne aldean). Garajeak eta ostatu-mota gehienak, aldiz, bertakoen eskuetan ditugu (hau ere kontuan hartzeko da turismoaz mintzatzean). Irakaskintza pribatua ere (gehiena katolikoa), hemen sartzen da (Villa Pia, St. Bernard, Largenté, St. Anne, St. Thomas d'Aquin eta beste...).

Frantziako estatuan baino indar gehiago du adar honek gure eskualdean. Hau ere ez da ahortzi behar Ipar Euskal Herriko giroan. Derragun ere euskaltzale eta abertzale anitz izan dela beti irakasle pribatuen artean.

3. BANKUAK - SEGURUAK: Jende langilearen % 15,1 (9.536 langile).

Bankuetan merkatuaren % 80, etxe nazionalizatuen eskuetan dago (*B.N.P. — Crédit Lyonnais — Société Générale*).

Bi banku dira bertakoak: *Inchauspé* (hau ez da deputaturaren, bere lehengusuarena baizik) eta *Banco de Bilbao*.

Crédit Agricole eta *Caisse d'Épargne* izatez herrikoago izan zitezkeen. Baina euskaldunen axolagabekeriagatik beste batzuk kudeatzen dituzte.

Orotara hemen biltzen duten diruaren %45 baizik ez dute tokian berean sartzen banku hauek, beste guztia kanpora doa... herriko gazteriarekin. Seguruetan gauza bera gertatzen da.

Komertzioa ere, bai handi bai ttipi, gehienik kanpotarren eskuetan dugu: Etxe handietan: *Printafix, Bazar, Dames de France, Biarritz-Bonheur, Carrefour, Casino*, etxe bertikalak dira: egunero diru sartzeak Parisera joaten dira. Dendari ttipi anitz eta anitz kanpotik jina dugu, euskalduna zinez herabe agertu da hirietako karraketan.

4. ZERBITZU PUBLIKOAK: jende langilearen % 11,6 (7.320 langile).

Administrazio guztia (Finantzak, Erregebideak, Justizia, Osa-

sunak, Irakaskintza Nazionalizatua) hemen dago. Gauza bat harri-garria, Merkatal Ganbarako estudioak ongi agertu zuena: Estatu-ko erdiari konparatuz 1.000 lanpostu gehiago behar genuke sail honetan (eta gehienak emaztekientzako litezkeen lanpostuak omen).

Bigarren oharra, hau liteke: euskaldun guti aurkitzen dela adar honetan. Administrazioan direnak Estatuko lau hegaletara zabalduak dira (aspaldiko politika baten legez). Eta gure eskualdean direnetan zenbait herriko interesei edo herrigintzari sobera hurbiletik, jarraitzen bazaizkio, laster gutartetik baztertuak edo mehatxatuak izaten dira (baditugu etsenpluak).

IPAR EUSKAL HERRIKO BARNE ALDEA

DEMOGRAFIA

Jendetza	1975	69.304
	1968	71.141
<i>Galtzea</i>		1.837

Galtzea nahiko haundia da (%3). Zenbait mendi-tokitan demografia arras iluna da. Puntu zenbaitz aparte eremu guztian jendetza atzeraka doa. Errealitatea hobeki ikusteko 5 eskualdetan zatikatuko dugu barne aldea.

I. — Donapaleuko eskualdea

14.032 bizilagun 1975ean

14.341 bizilagun 1968an

Sortzeen kopurua ‰ 14,1 da, eta heriotzeena, ‰ 12,8, 1975ean.

Donapaleu inguru. hurbilean jendetza gaztetu egin da. Hortik urruntzean jendetza zaharragoa da eta herri ttipiak hustutzen ari dira. *Lur Berri* koperatibak eman dio eskualde honi, laborantzian, zinez aitzinamendu ederra.

Arto egitea, abere hazkuntza eta komertzioa akuilatzen ditu *Lur Berrik* eta aktibitate horiei esker erran daiteke Ipar Euskal Herriko laborantzaren hiriburua dela Donapaleu.

Arto hazitakoa egiten da patenta amerikano batekin eta arto bihia bildu ondoan merkatuan saltzen. Duela zenbait denbora *Lur Berrik* erosi zuen *Forcans S.A.* sozietatea eta honi esker B.A.B. (Baiona, Angelu, Biarritze)ko Harategi Haundiaren %60 kontrolatzen ditu. *Sica Haraguy Lur Berriren* filialak haragia prestatzen du merkaturako. Bestalde, komertzioan *Lur Berrik* lur onkailuak, laneko tresneria eta abereen erremedioak saltzen ditu.

Erran dezagun oraino lege aldetik *Lur Berri* laborariena bada, horko langileak ez direla partaide koperatiban. Alde horretatik, eta beharbada ere laborarien artean ez baita nahiko harremanik, zenbait problema baditu koperatiba honek, nahiz finantza sailean ederki gidatua izan.

Etxagintzaz eta kcntserbategi ttipi batez aparte industria gutti dago Donapaleun bertan. Aiziritzen mueble fabrika bat dago eta Irisarin *Etchart* etxagintzako sozietate azkarra (60 langile).

Hirugarren sektorean aipatu behar dira zenbait ostatu, komertzio. Baina bereziki eskola andana bat, bai katolikoak bai estatuarenak, gazteriaren moldatzeko muntatuak (1.200 bat ikasle) eta laborantzako eskola.

II. — Hazparne - Kanbo eskualdea

	17.535 bizilagun 1975ean
	17.430 bizilagun 1968an
<i>Irabaztea</i>	105

Sortzeen kopurua ‰ 14,4. Heriotzeena ‰ 11,8 baldin bada Hazparnen (jendetza nahiko gaztea baitago hemen), ‰ 13,5 da Kanbon.

Lehen sektorea

Behi esnedunen toki berezia da eskualde hau. 1976an esneprodukzioa %14 goititu zen. Laborariak nahiko teknika onak erabiltzen dituzte. *Sica Esnea* koperatiba berriak laguntzen dituelarik sail honetan.

Lekornen kokatua dago Lafitte zuhaitz landaretegia, baratze antolaketak ere egiten dituena.

Ardia ere anitz sartu da abere-hazkuntzari emana den eskualde horretan.

Bigarren sektorea

Anitz urtez zapatagintzako toki paregabea izan baldin bada, Estatu guztian bezala erreka beheiti joan da aktibitate hori azken 15 urte hauetan. Bi arrazoi ikusten ditugu.

— Kreatibitate eskasa.

— Hirugarren munduko lantegien konkurrentzia.

Zenbait lantegik irauten du, hala ere.

Trolliet (120 langile), *Amespil-Mangoren* (120 langile), *Cayolle* (100 langile), *Carrère* (20 langile), *Hirigoyen* (20 langile), *Borthegron* (20 langile). Anitz lantoki galdu da azken urteetan. 1966an 1.100 lantoki ziren eta 1977an 600 bakarrik.

Aktibitate berri zenbait etorri dira, hala ere: *Euromat* (40 langile) plastik egilea eta bereziki *Somepa* bonba-berogailu muntatzailea, 300 langiletaraino hartuko duena. Zer lantoki beharra den agertzeko, erran dezagun bakarrik *Somepak* 1977an hemen jartzean 1.000 lantoki galde izan dituela, orainokoan 100 bat ireki ez duelarik. Hazparne ondoan dago baita *Boncolac* (udan 150 langile) bixkotxo eta gozoki hormatuaren egile den etxea. Haatik ULPAC Toulouseko etxearen eskuetan da finantza aldetik.

Ezpeletan aurkitzen da larru antolatzaile bat *Carriot* etxea (60 langile). Lantegi horietan orotan lansari ttipiak dira (2.000 F inguru hilabetean).

Badira etxagintzako ofiziale edo artisau anitz eta onak 10 langiletaraino ibiltzei dutenak eta Kanbon kanpoko obratako bi lantegi aski azkar *Durruty* (60 langile) eta *Christian* (20 langile).

Hirugarren sektorea

Bereziki azkar dago sail hau Kanboko aldean.

Osasun etxeak hor daude kokatuak aspaldian (700 lantoki orotara).

Hazparden bi eskola katoliko nahiko garrantzitsuak: bat laborantzaren sailekoa, bestea lanbide sailekoa. Anitz euskaldun gazte moldatzen dira horietan.

Bankuak anitz ajentzi-etxe dauzka hemen gairi, *Crédit Agricole* nagusi delarik.

Eskualde hau (Lapurdi barnea) kostatik nahiko hurbil dago, gazte-andana badago oraindik (bereziki Hazparden). Beraz, industria baten abiatzeko nahiko arrazoi kausitzen dugu hemen, bere

tokiari esker Ipar Euskal Herriaren erdian gelditzen dela kontuan harturik gainera.

III. — Baigorri - Garazi eskualdea

	1968an	14.415	bizilagun
	1975ean	13.351	bizilagun
<i>Galtzea</i>		1.064	bizilagun

Bereziki Baigorriko bailaratik heldu dira galtze horiek: heriotzeen kopurua jaiotzeena baino handiagoa da hemen. Berrikitan 300 gaztek firmatu dokumentu batek goraki adierazi du herrian bizi nahi dutela hauek. Bereziki ardi-hazkuntzari emana da eskualde hau. Ardi-esnea *Roquefort* etxe azkarrak biltzen du, nahiz komunikabide txarreatatik badiren problemak. C.E.E. elkarteak mantentzen du esnearen prezioa.

Ardi-gazna hauta egin dute artzainek eta urte guztiz gazna-feria ederrak muntatzen dira. Bada zenbait laborari-etxe azkar Garazi aldean, baina ez Donapaleun bezanbat. Irulegiko ardo-kooperatibak lan ederrik egiten du horko ardoa merkatuetara zabalduz fama on batekin.

Irati oihaneko zurak Sindikatoak kudeatzen ditu eta haien mozkina bide egiten baliatzen.

Bigarren sektorerik ez dago: artile fabrika bat, zenbait harrobi, etxegintzako ofiziale onak nasai haatik bai, mueble egileak ere bai.

Hirugarren sektorea turismoari emana da, Donibane Garazik gaitzeko arrakasta baitu udan, eta horko komertziantek turistez fuñatuak.

Eskualde horri aterabide bat emateko, beharrezkoa litzateke Iruñerako komunikabideak hobetzea, bai bidez bai trenez.

Mayorgako eskolan bai eta C.E.S. publikoan ibiltzen da gazteria. B.N.P., *Inchauspe* eta bereziki *Crédit Agricole* dira horko bankuak.

Oro har eskualde hau anitz atzeraka joan da. Beharrezkoa litzateke industria bat Donibane eta Baigorri artean muntatzea. Berriki badirudi *Denek* mueble fabrika bat eraikiko dela Arrozen kooperatiba moduan eta Lankide Aurrezkiari lotua. Agian lehen izana Garazi, Baigorriko zero xoragarriak segur merezi lukeena...

IV. — Bardotze - Bidaxune - Beskoitze - Bastida erdi kaskoin erdi euskaldun

	1975ean 8.139 bizilagun
	1968an 8.265 bizilagun
<i>Galtzea</i>	<hr/> 126 bizilagun

Sortzeen kopurua ‰ 14. Hiltzaena ‰ 14.

Eskualde honetan ere B.A.B. hiriguneari hurbiltzean, egoera hobekitzu da, Beskoitze, esate baterako, arras Baionaren iri ume agertzen baita. Hemengo laborantza ere gehienik abere-hazkuntzari emana da. Aiherra eta Bidaxuneko herrietan badira laborarietxe azkarrak esnari eta artoari emanak. Donapaleuren influenza sentitzen da hemen.

Akamarreko mueble eta kadira lantegiez aparte industria guti da hemen gandi. (Aiherran mekanika lantegi pollit bat, 20 langilerekin).

Hirugarren sektorean aipatu behar dira bi erretiratuen etxe Isturitzen eta Ahurtin.

Bestenaz eskualde hau ere nahiko hila dugu, industri aktibitate beharretan. Baionatik hurbil dago (ordu-erdi bat) eta gazteriak gero eta gutiago utzi nahi du bere sorterrira.

V. — Zuberoa

	1975ean 16.247 bizilagun
	1968an 16.630 bizilagun
<i>Galtzea</i>	<hr/> 443 bizilagun

Bereziki Atarratzeko kantonamendua dugu eri.

1962an 9 urtez behekoak ‰13,5 ziren; 1975ean ‰8,9 bakarrik. 1962an 60 urtez goitikoak ‰23,4 ziren; 1975ean ‰28,6 (kasik hiruetatik bat).

Mauleko eskualdeak ere krisi gogorra ezagutzen du egun hauetan. 1.500 espartin-egiletarik 500 lanik gabe daude.

Lantegi haundienak hauek dira: *F.I.T.* (400 langile kautxu egiten), *Etchandy* (300 langile orotora espartin egiten), *Begueric* erdi hila (120 langile), *Idiart* zur negoziantea (60 langile). Oro-tara 6 lantegi 100 langile baino gehiagorekin eta 30, 10 langilez goiti.

Irakaskuntza mailan badira bi eskola, *St. François* kolejioa, hainbat Zuberotarren moldatzailea eta lanbide eskola bat, Estatuarena.

Artzaintzan aitzinamendu handiak egin dituzte Zuberotarrek beren Artzainen Sindikatoarekin. Aldiz, mendi lurren sindikatoaren kudeantza gero eta gehiago kritikatu da. Zuberoan ere beste eskualdetan bezanbat gazteriak herrian nahi baitu bizi eta hortakotz giderrak eskuan hartu.

AZKEN SOLASA

1. — Gure ustez nahiko argi ikusten da Ipar Euskal Herriaren babesle dagoen Estatuak ez duela ez nahikaririk ez indarrik Ipar Euskal Herria aitzinera ateratzeko. Sobera lan badu Europa barnean bere interesen defendatzen (Alemaniari buruz).

2. — Ipar Euskal Herria hainbeste urte lo egon bada, emeki bada emeki ari da kontzientzia hartzen, bere nortasunaz, bereziki gazterian. Gazteria honek herrian nahi badu bizi bere eskuetan beharko du hartu eri dagoen ekonomia hori eta aitzina atera.

Agian horretarako izanen de Hego Euskal Herriko erakundeen eta jendearen laguntza.

¹ LARRARTE, M.: *Marins d'Euskadi pionniers de la pêche au thon*, in Bull. du Musée Basque n.º 75 (1977).

R. K.

LA ECONOMIA EN EUSKADI NORTE L'ECONOMIE AU PAYS BASQUE NORD

Hay que advertir, en primer lugar, que el País Vasco Norte no tiene existencia oficial, ni personalidad propia desde 1789. Es por ello difícil el estudio de su economía. Faltan los datos estadísticos. Por otra parte, el País no tiene tradición industrial: sobre 250 jefes de empresa solamente una veintena son vascos.

Un examen del conjunto invita a distinguir dos zonas:

- 1.— La Costa, que comprende Laburdi, menos los cantones de Hasparren, Espelette, Bidache.
- 2.— El Interior que comprende todo el resto de Laburdi, más la Baja Navarra y Zuberoa.

I.— LA COSTA VASCA: Es la región desarrollada donde el sector primario comprende solamente el 7,8% de la actividad. El secundario (36,2%) comprende la alimentación (5,3%), sobre todo la construcción (14%) y la metalurgia (8%). El resto, química, energía, papel, madera, textil es menos importante. El sector terciario, el de los servicios, es el sector dominante: transportes, comunicaciones, servicios privados, comercio, seguros, servicios públicos, comprenden el 56% de las actividades y 36.000 personas.

II.— EL PAIS VASCO INTERIOR está en fase depresiva casi en todas partes. Se puede dividir en cinco sectores:

La región de Saint-Palais, gracias sobre todo al esfuerzo cooperativo de los agricultores (Lur berri) manifiesta una cierta vitalidad.

La región de Cambo-Hasparren participa de la vitalidad de la Costa.

El sector de Baigorri-Saint-Jean, el de Bardos-Bidache, en fin el de Zuberoa están en plena crisis: deserción del campo y la crisis del calzado en Mauleón, única actividad industrial de la región.

En conclusión, está claro que el Estado francés no tiene voluntad alguna de promocionar el País Vasco Norte. Pero está igualmente claro que nace una nueva conciencia de País, sobre todo entre los jóvenes. Quieren quedarse en el País. Hará falta para ello que se encarguen de la economía enferma, quizás con la ayuda de las instituciones y personas de Euskadi Sur.

Il faut d'abord noter que le Pays Basque Nord n'a pas d'existence officielle, ni de personnalité propre depuis 1789. Il est difficile de ce fait d'étudier son économie. Les données statistiques font défaut. D'autre part, le pays n'a point de tradition industrielle, sur 250 chefs d'entreprise, une vingtaine seulement sont basques. Un examen d'ensemble invite à distinguer deux zones:

- 1.— La Côte comprend le Labourd, moins les cantons de Hasparren, Espelette, Bidache.
- 2.— L'Intérieur qui prend tout le reste du Labourd, plus Basse Navarre et Soule.

I.— LA COTE BASQUE: C'est la région développée où le secteur primaire regroupe seulement 7,8% de l'activité. Le secondaire (36,2%) com-

prend l'alimentation (5,3%), le bâtiment (14%) surtout et la métallurgie (8%). Le reste, chimie, énergie, papier, bois, textiles est moins important. Le troisième secteur, celui des services est le secteur dominant: transports, communications, services privés, commerce, assurances, services publics regroupent 56% des activités et 36.000 personnes.

II. — LE PAYS BASQUE INTERIEUR est en phase dépressive à peu près partout. On peut le diviser en cinq secteurs:

La région de Saint-Palais, grâce surtout à l'effort coopératif des agriculteurs (**Lur Berri**) manifeste une certaine vitalité.

La région de Cambo-Hasparren participe à la vitalité de la Côte.

Le secteur de Baigorry-Saint Jean, celui de Bardos-Bidache, celui enfin de la Soule sont en pleine crise: désertion des campagnes et crise de la chaussure à Mauléon, seule activité industrielle de la région.

En conclusion, il est clair que l'Etat français n'a aucune volonté de faire sortir le Pays Basque Nord de cet état. Mais il est clair également qu'il y a une nouvelle conscience de Pays, surtout parmi les jeunes. Ils veulent rester au Pays. Il faudra pour cela qu'ils prennent en main l'économie malade avec, peut-être, l'aide des institutions et personnes du Pays Basque Sud.

Nekazaritza Ipar Euskal Herrian

Agustin Errotabehere

I. BASERRIEN ERAIKIDURAK

1. — Baserrien eremua eta kopurua

Hona hemen 1970eko zifra ofizialak:

	Itsas hegia	Aturri behera	Euskal Ezponda	Mendia	Orotara
Zenbat ba- serri	989	854	5.236	1.870	8.949
Zenbat lur landu	7.265 Ha.	11.910 Ha.	75.590 Ha.	22.059 Ha.	116.824 Ha.
Baserri ba- koitzeko	7,40 Ha.	13,90 Ha.	14,60 Ha.	12,22 Ha.	13,20 Ha.

Orotara 1970ean baziren ia 9.000 baserri eta bana bertze bakoitzak 13 Ha. pasa lur landu bazituen. Bainan lur ahamen bat lantzen duten etxe guztiak kontatuak dira hemen eta, daki-gunez, Iparraldean, langile eta enplegatu askok beren irabazi xuhurra gotortzeko, ardura lur kantoin bat lantzen du.

Badakigu ere, iturri beretik, 1970ean 1.100 baserrietako nagusiek beren bizia baserrietik kanpo egiten zutela.

Beraz, Iparraldean baziren 1970ean 7.500-8.000 baserri eta geroztik, egunetik egunera kopuru hori ahultzen ari da.

Ikus dezagun orai xehekiago zenbat baserri dauden eremu arau eta zenbat lur lantzen duten:

	EREMU NEURRIA						
	< 2 Ha.	2-5 Ha.	5-10 Ha.	10-20 Ha.	20-50 Ha.	50-100 Ha.	> 100 Ha.
Itsas hegia	150	347	293	144	46	8	1
Aturri behera	77	137	183	286	155	17	3
Ezponda	309	654	1.152	1.889	1.155	71	6
Mendia	184	211	510	701	254	9	1
Orotara n.º abs.	720	1.349	2.138	3.020	1.610	105	11
Ehuneko (%)	8	15	23,9	33,7	18	1,2	0,1
Orotara Ha.	758	4.665	15.786	43.203	44.407	6.469	1.536
Ehuneko (%) zenbat lur landu	0,6	4	13,5	37	38	5,5	1,3

Hemen agertzen den bezala, Iparraldeko baserrien eremua ahula dela ez da dudarik:

- horietarik %47k 10 Ha. lur landuz petik du eta lur landu orotarik %18 erabiltzen du.
- %80k 20 Ha. lur landuz petik du.

«Administration» delakoaren arabera, familia baten biziarazteko 15-20 bat Ha. lur landu, behar denez, ikusten dugu hein horretara baserri guti heltzen dela.

Mendietako baserriek dute eremurik gutien, baina mendiaz baliatzen dira abercen (ardi, behi, zaldi) hazteko uda-larrazketan.

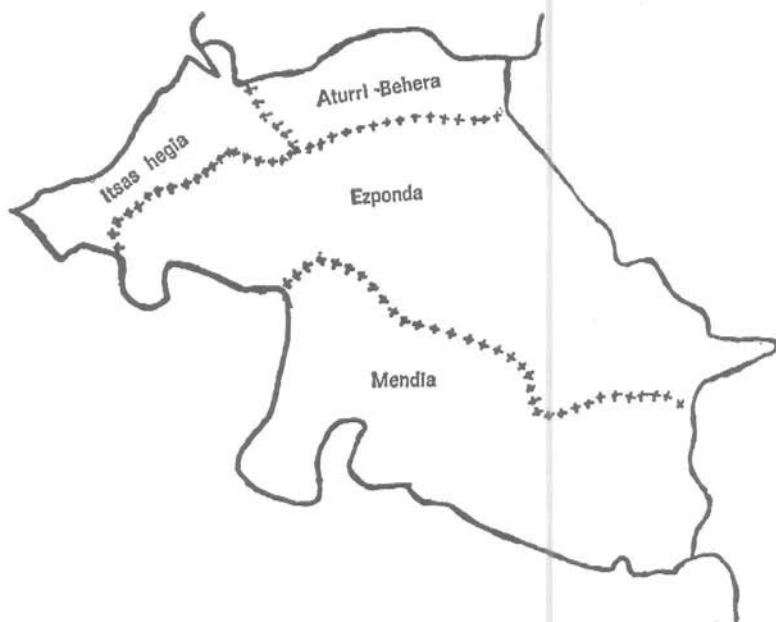
Eremu ahuleko nekazaritza baldin bada Iparraldean, badira ere eremu gotorra daukatenak bereziki zelaietan (Aturri eta Errobi behera, Hazparne, Donapauale, Maule...).

2. — Lurraren jabetasuna

Lur gehienak jabeek berek dituzte erabiltzen. Baina badira ere lurra alokatzen duten erabiltzaileak. Alokaera edo alkiler hori bi moldetara egiten da.

- Bat, alokacra garbia (fermage): erabiltzaileak bederatzi urtetarako alokatzen ditu, urtero alokairu bat jabeari ordainduz.

IPARRALDEA

- Bertzea, etxatiergoa (metayage): erabiltzaileak bere emaitzaren parte batez (erdia) ordaintzen du luraren erabiltzea.

Molde hori, molde zaharkitu bat da eta nekazariak borroka bitartez erdietsi dute alokaera garbira aldatzea, etxatierrak galdeginez gero.

1970ean, baserrietarik:

- %54tan erabiltzailea luraren jabea zen.
- %13tan erabiltzailea alokatzailea zen.
- %4tan erabiltzailea etxatierra zen.
- %29tan erabiltzailea jabe eta alokatzailea zen.

1976an 24.000 hektarea baziren alokaturik:

- 1.200 baserrik alokatzaile edo etxatier huts bezala alokatuak;
- 3.200 baserrik jabe diren lurren emendatzeko alokatuak.

3. — Baserrietako kapitala

Nekazaritza gaur egun industria pisu bati konparatzen ahal da ezen bertze ariketa (aktibitate) gehienek baino kapital gehiago behar baitu langile bakoitzak.

Gestioa egiten duten baserri batzuei behatuta, ikusten dugu 1977an baserri batetan zenbat kapital sartu behar den:

Hona hemen, adibidez, 20 bat hektareako baserri batek zer kapital behar duen, luraren erostea kontatu gabe (gehienetan, gainera, lur-eroste hori etxeko haurrideei egin behar da):

Aterbe eta barruki	92.500 F
Tresneria	53.800 F
Abereak	138.300 F
Onkailu, bazka eta bertze ...	23.200 F
<i>Orotara</i>	307.800 F
heldu baita 15-16.000 F/Ha.	

Lurraren erostea kontatuz (hektareak 20.000 F balio du) 700.000 liberatara heltzen gara, esan nahi baita 500.000 F langile bakoitzeko.

Horrek hiru ondorio dakartza:

1) Gazteak ez dira errazki plantatzen nekazaritzan eta aberats-ofizio bat bilakatua da. Sortze onekoa izan behar da edo bertzela zorrak egiteko ez beldurrik izan. Nolanahi bankuek ez dute kapitalaren parte bat baizik prestatzen.

2) Nekazariak egunetik egunera zor gehiagotan sartuak dira eta gero eta ordaintze haundiagoa daukate egiteko urte oroz.

Hona hemen aitzinean aipaturiko baserri gestioa egiten dutenek zer ordaintzen duten hori egiteko.

1976 22.700 F

1977 24.900 F, erran nahi baita %10 gehiago.

Hori, nahi ala ez, gaitz beharrezkoa da zeren beren bizia irabazteko urtetik urtera emaitza gehiago atera behar dute nekazariak —emaitza horien prezioa emekiago altxatzen da erospenean baino— eta horretarako abere gehiago, onkailu eta bazka gehiago, eremu gehiago... behar dute.

Halaber, tresnak ere erosi behar dituzte, baserrietako langileria gutituz doa eta...

Bainan gaur, bereziki gazteak gero eta gehiago elgarretaritzen dira beren tresna garestienek erosteko elkarte batzu eginez (CUMA). Elgarrekin lan egiteko ohiturak hartzen dituzte eta halaber elgertasuna sortzen da gazte horien artean.

3) Baserriko despendioak emendatuz doaz bai diruaren interesaren aldetik, bai mekanikaren kostu aldetik. Hauek, 1976an, kostu orotarik % 15era heltzen ziren. Adibide bat emateko

Hektareako	560 F
Baserriko	11.200 F

4. — Eraikiduraren problemak

Eraikidurei begiratu ezan daiteke Iparraldeko nekazaritza ahula dagoela, eta egoera hori ez da heldu diren urteetan anitzez aldatuko. Etorkizunari begiratu, baserrien arteko konpetentzia eta irabazi ahulak ikusiz, «handicap» haundi bat dugu. Iparraldeko nekazaritzak gogorki beharko du borrokatu bere izatearen defendatzeko.

Berehala bi problemari erantzun behar dio nekazaritzak: lurrenari eta kapitalarenari; biak elgarri josiak, noski.

a) *Lurra.*

Nekazariarentzat lurra laneko tresna baitezpadako bat da, hartaz jabetzea zorigaitz beharrezko bat: lurra erosiz, zorretan sartzea, bere izerdiz ordaintzeko, gero aberats hiltzeko. Estatuak hartuko dio orduan parte on bat. Generazio aldatzea guztiz nekazaritzaren odolustutzea da.

Azken lau urte hauetan, ia 3.700 Ha. saldu dira, eremu osoaren %2-3.

Lur hori prezio beldurgarri batetan saltzen da: gutienez 20.000 F hektareako, askotan gehiago. Nekazari ez diren dirudunak, askotan kanpokoak, erosle dira urtetik urtera zer balio hartzen duen ikusiz: diru irabazteko iturri ederra. Nekazariak, hein hori behar ordaindu!

Legearen eta SAFERaren bidez (Estatuak muntatu organismo bat) nekazariak ez daukate merkatu horren kontrolatzerik: ez norik erosten duen eta ez zer preziotan. Orduan borrokaren bitartez (Iholdi, Sara, Irisarri... etabar) beren eskubideak errespetarazten dituzte nekazariak. Ondoko urteek, lur problema dela eta, borroka asko ikusiko dute.

b) *Kapitala.*

Tresnatzeak eta lurrerosteak baserriaren zorrak emendatuz edo gehituz, Bankuekiko dependentzia batetan ezartzen dute nekazaria. Eta banku hori (Crédit Agricole) sortzez nekazariena, nola nekazaritza uruntzen ari den, egun batez iturria mehetu edo agortu egingo da. Jadanik baserrien Kapitalaren parte gotor batetaz jabetu da banku hori.

II. JENDETZA

1. — Baserrietako jendetza

Nekazaritza da Iparraldeko ariketarik (aktibitate) haundiena eta kasik bakarra industriarik ez denez; eta jendetza gehiena baserrietik bizi da.

Ikus dezakegu hemen zenbat jende bizi zen baserrietan 1970ean.

	Itsas hegia	Aturri behera	Ezponda	Mendia	Orotara
Baserrietan bizi zen jendetza guztia	4.425	3.898	24.264	8.773	41.360
Baserrian lanik egiten ez dutenak	1.957	1.546	9.985	3.301	16.789
Denbora betean lan egiten dutenak	688	583	4.728	1.851	7.851
Noiztenka lan egiten dutenak	1.780	1.769	9.551	3.620	16.720
Mutilak (morroiak)	262	68	356	145	831

— Baserri bakoitzean 4-5 lagun bizi ziren.

— Noiztenka lan egiten dutenak, beti ari balira bezala kon-
tatuz heltzen gara nonbait hor 13.500 langile aktibora.
Baserri bakoitzean bagenuen, beraz, 1,5 langile aktibo.

2. — Baserrietako nagusien adina

Ikus dezagun orai zer adin zuten —beti 1970ean— nekaza-
ri nagusiek. Eman dezagun adin arau zenbat nekazari nagusi
dauden.

	< 35 urte	35-50	50-60	60-65	> 65
Itsas hegia	32	395	143	146	273
Aturri behera	84	398	130	110	136
Ezponda	483	2.552	704	685	812
Mendia	175	881	289	206	325
Orotara	774	4.226	1.286	1.147	1.546
Ehuneko	8,6	47,2	14	12,8	17,3

Hemen ikusten dugu nola:

- Baserriko nagusietarik %17k, 65 urte baino gehiago dituztela, erran nahi baita, erretreta edo erretiroa hartzeko adina pasaturik daukatela eta 35 urtez petik diren nagusi gazteek doblea badirela (anitzetan donadoak dira eta segidarik gabe).
- Bana-bertze, 50 bat urte ditu baserriko nagusiak. Beraz, zaharrak dira baserrien buru, anitzetan eskolarik gabe, ez dira molde eta teknika berriei irekiak eta inbertitzeko herabe.

Azken urte hauetan, gobernuak ahalegin berezi bat egin du zaharrak baserrien burutik baztertzeko, gazteak planta dai-tezen. Eta aldaketa egiten ari da emeki-emeki: 120-150 bat gazte plantatzen dira urte oroz baserrien buru eta ber denbo-ran dinamizatzen ari da Iparraldeko nekazaritza eta hemendik doa nekazaritzaren eta Iparraldearen geroa.

3. — Baserrien geroa

Baserri hustutzeak bertze herrialdeetan izan duen garrantzia Iparraldean ez badu izan oraino, bere lana darama eta herriaren oinarria emeki emeki bosatu egiten du bereziki bertze lan mol-derik ez baita.

1955etik 1970era baserrietarik %21 hertsu da eta azken urte hauetan galtze hori gero eta gehiago ari da gertatzen Departa-mendu mailan:

- 1962tik 1968ra %3,8 baserriko jende hustu da urte oroz.
- 1968tik 1976era %4,4 baserriko jende hustu da urte oroz.

Baserriak, aldiz:

- 1955etik 1970era %1,86 dira urte oroz hertsu diren ba-serriak.

— 1970etik 1977ra %2,1 dira urte oroz hertsu diren baserriak.

Lehendabizirik hustu diren herrialdeak zelaiak dira (Donapaleu, Hazparne, Maule, Errobi eta Aturri behera). Azken urte hauetan, aldiz, mendiek galdu dute gehienik. Adibidez, Baigorriko herrialdeak azken zazpi urte hauetan bere jendetzaren %15 galdu du.

Gehiago dena, gazteak dira herritik joaten eta zaharrak gelditzen, ezkontzak eta sortzeak gutitzen ($\frac{0}{100}$ 9 baino gutiago urtero). Denbora berean, buruhiltze eta alkoholismoa gizarte horren hiltzearen froga edo ezaugarri dira.

Gaur Zuberora, Garazi eta Baigorriko herrialdeak horretaratuak dira eta ez ditu turismoak berriz piztuko.

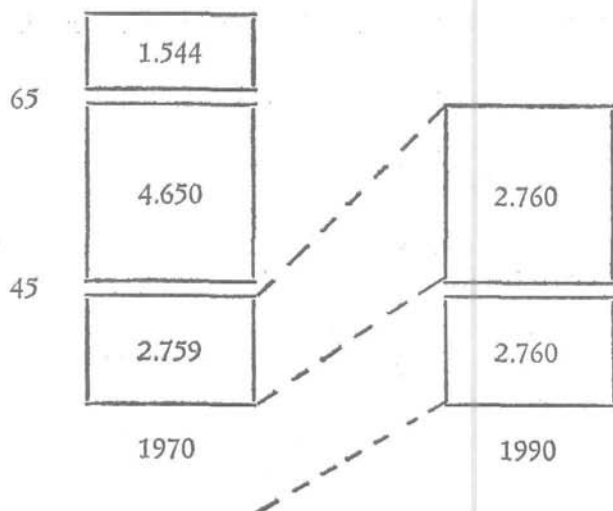
Ikus dezagun hemen azken zazpi urte hauetan zer pasatu den guti gora behera jendetzaren aldetik.

	1970	1977	Galtzea		
			%	Orotara	Akitanian
Zenbat baserri	8.950	7.750	—%13,5	1.200	—%20
Baserrietako jendetza osoa	41.360	35.150	—%15	6.200	—%20
Baserrietako fami- liako (Aktib.) A	12.700	9.750	—%22	3.000	—%27
Morroiak B	830	420	—%52	400	—%34
Baserriko lan- gileak (A + B)	13.500	10.200		3.300	

Beraz, azken zazpi urte hauetan Iparraldeak galdu ditu:

- 6.200 lagun baserrietik joanak.
- 1.200 bat baserri segidarik gabe hertsirik.
- 3.400 bat lanpostu, industria batek ere ez baititu ordaindu eta langabezia ja haundi dagoenean, hola segituz, Iparralde barnearen geroa problematikoa bezala agertzen da.

Baserri-hustutze hori ez dadin gehiegi egin, 1990 inguruan baserrien kopuruaren egonkortasuna (estabilidad) erdiestea hartu behar litzateke helburu bezala. Nekazari baten aktibitatearen erdia 45 urte hartuz nekazari kopuru bera behar litzateke 45etik 65 urtetara eta 45 urtez behetik.

Hots, 140 baserriko nagusi urtero, eta horietatik 50, 35 urte baino gazteagoak.

...eta gaur 120-150 bat gazte plantatzen dira baserrietan. Hein horrek bederen behar luke segitu...

III. PRODUKZIOA

Baserrien eremu hertsia, klima epel eta bustia belar eta bazkentangat faboragarria, ohiturak, hainbeste arrazoi dira Iparraldeko nekazaritza hazkuntzari emana dela esplikatzeko dutenak. Bihiak egin ohi dira, bereziki artoa, zelaietan eta bere denboran, horko nekazariei nahiko irabazia uzten zien, baina orain gauzak aldatu egin dira...

Ikus dezagun hemen zer diren hazkuntza- eta landare-produkzioak ¹:

	PRODUKZIOAREN BALIOA FRANKOTAN			
	1969	%	1976	%
Landare produkzioa	41.478 F	19,6	69.800	16,8
Haragi produkzioa	136.382 F	64,3	258.300	62,0
Esne produkzioa	34.099 F	16,1	88.650	21,2
Orotara	211.959 F	100	416.750	100

Produkzio osoaren %80 hazkuntzatik heldu da eta joera edo tendentzia hori indartuz doa.

Hona 1970ean lurrak zertarako baliatzen ziren²:

	LURRAK HEKTARETAN				
	LUR IRAULIAK				Beti pentze
	Lur landuak	Lur irauli osoak	bihiak	bazkak	
Orotara	116.824	34.928	21.781	10.988	79.624
Ehuneko (%)	100	29,9	18,6	9,4	68,1

Hemen ere agertzen da lur landuetarik ia %80 bazka egiteko baliatzen dela. Ohar gaitzen beti pentze direla lur gehienak; batzuetan leku patartsu edo aldapatsuetan ezinbertzean, baina esan behar da nekazari anitzek ez dakitela belazain hazten^{*} eta produkzio gutiko pentze zaharrak atxikitzen dituztela menderen mende, irauli eta berria erein beharrean...

1. — Hazkuntza

1) Behiak

1970ean zenbat behi-ama ziren ezarri dugu hemen.

	ZENBAT BEHI BURU	
	Behi-Ama oro	Esne-behiak
Itsas Hegian	4.280	3.630
Aturri Behera	5.271	1.301
Ezponda	34.722	11.941
Mendia	8.959	1.247
Orotara	53.232	18.119
Ehuneko (%)	100	34

Haragitarako behi gehiago bazen esnetarako baino. Geroztik behi-tropa osoa emendatzen ari da eta espezializazio bat agertzen ari da bai haragitarako, bai esnetarako.

^{*} belazain: belar zaina — belar landare — belazain haztea = «cultiver l'herbe».

	BEHI-AMA BURUAK		
	1969	1976	Gehitzea
Haragitarako behi-amak	35.100	40.000	4.900
Esnetarako behi-amak	18.100	20.500	2.400
Orotara	53.200	60.500	7.300
Ehuneko (%) esnetarakoak	34	34	

a) *Haragitarakoak.*

Aspaldiko denboretan egina den produkzioa da eta lekuko behi arraza —behi gorriak edo «Blonde d'Aquitaine»— erabiltzen dute askok.

- Horiatarik badira 25.000 inguru, esan nahi baita arraza horren laurdena Iparraldean dagoela...
- Gainerakoak arraza guztietakoak dira eta gehienetan guti espezializatuak.

Baserri horietan ahatxeak (edo txahalak) haragitarako hazten dira eta saldu ohi dira edo 3 hilabetetan esnean bakarrik eginik edo 6 hilabetetan bazka zerbait izanik. Eta zer bilakatzen dira?

- % 30 baserrietan gelditzen dira, hazkuntzako behi zaharren ordain bezala edo behi gisa saltzeko.
- % 30 hemengo harakinek crosten dute ahatxeak haragia saltzeko, ez hemen bakarrik, bai eta Frantzia behean ere.
- % 40 ederrenak eta arduenik ordotzak Italiarako eroiak dira. Han gero azkar bazkatzen dituzte haragi gazte egiteko.

Haragi-produkzioaren parte haundi bat egiten du behi zaharrek eta ez da gaur egun haragi gazte egiten duen baserriarik edo biziki guti. Eta horretan ari diren baserriak baserri txikiak dira askotan, espezializaziorik gabeak, bertze produkzioak badiutuztenak (edo ardiak edo bihiak).

Produkzio horren irabazia, urrunago ikusiko dugun bezala, oso ahula da, batez ere moda zaharrean egina delakotz. Baina, halaber, lan eta inbertsio guti eskatzen dugu. Aitortu beharra da haragia azken urte hauetan gaizki ordaindua dela.

Behi gorrien arraza horren hautapena ez zen azken urte artio egina. Eta egin eta gero agertzen da posibilitate asko dauz-

kala haragitako eta orain mundu alde guztietara galdegina da eta iturri bat bada hor produkzio horren irabazia gaitzeko.

Bestalde, Iparraldeak saltzen ditu arto-bihia alde batetik eta ahatxeak bestaldetik. Badirudi arto hori haragi egiteko baliatu behar litzatekeela. Baina, merkatuaren legea okerra da...

b) *Esnetarakoak.*

Badira gaur 23.000 behi esnedun, gehienak FFPN (txuri eta beltzak) arrazakoak eta horien kopurua urtetik urtera altxatzen da.

Esnetara doazen baserriak gero eta gehiago espezializatzen dira, barruki berriak eginez, erasteko edo deizteko makina ezarritik, behi esnetsuak erosiz, bai Frantzia iparrean, Bordeleko inguruan, eta bai beste erresumetan (Alemania, Holanda).

Emaitza hori egiten da bereziki Aturri eta Errobi behean (Hazparne, Senpere, Donapaleu), Garaziko inguruetan eta nekazari gazte asko horretan ari dira.

Produkzio horrek:

- anitz kapitalen beharra du, ala barruki, ala deiztegi edo deizteko makina, ala behiak berak, eta ardura zor haundietan dira horretan ari diren baserriak.
- anitz lan ere eskatzen du, ez lan dorpea baina igande, astelehen ala festaburu, urte guztian egunero, egin behar dena eta nekazaria lotuta daukana.
- Baina irabazi haundienetarik dakar. Beraz, eremu guti duten baserrietan ez da harrigarri produkzio horretara jotzea.

1976an Iparraldeko baserriek 480 mila hektolitro esne saldu dute, kontatu gabe, noski, ahatxek edana, gazna eginak edo nork berak hirian saldua...

Behi baten emaitza 2.700-3.000 litrokoa izan ohi da.

Produkzio osoak 700 mila hektolitro inguruan dituzke eta urte oroz goiti ari da: urte batetik bertzera + % 15.

Saltzen den esne^a lau erostunengana doa. Hauek dira:

- St. Martin: % 20. Angeluko industrial txiki bat. Esne eta esnekiak (yogourt, etabar) saltzen ditu itsas hegian.
- Villecomtal: Angelun dauka fabrika baina % 34 «Gervais-Danone» trust haundiarena da.

- ULPAC: % 39. Hau Tolosako kooperatiba haundi bat da.
- Sica-Esnea: % 7. Hemengo kooperatiba gisa bat da. Esnea saltzen du edo gazna egiten ardi-esnearekin nahasian.

2) Ardiak

266-277.000 ardi-ama buru badira, gehienak esnetarakoak eta 110.000 antxu. Ardi buru beltzak edo buru gorriak (Bizkainoak eta Probintzianoak). Artaldea urtetik urtera % 3 emendatzen da.

Mendian (Zubero, Garazi, Baigorri) bai eta ere Iholdi, Hazparne, Maule, Donapaleu inguruetan aurkitzen dira artaldeak.

Artzain-mota berezi bat bada: lur gabekoa. Beren artaldeen jabe, baina lurrik ez dute; uda-larrazkenetan mendietan dituzte beren artaldeak eta neguan bazkak erosten dituzte, garesti pagaturik. Asko menditarrak dira. Etxean anaia edo arreba asko izanik eta lanik ez bertzean hola plantatuak. Gehienetan donado dira, adinean aitzinatuak. Gazte gutik hautatzen du holako bizimoldea.

Badira 220 bat artzain lur gabe eta 36.000 ardi artatzen dituzte.

12 miloi bat litro esne saltzen da orotara.

7 miloi Roquefort esnategietara izen bereko gazna egiteko; Roquefort-eko harpetan ontarazten dute beren molde bereziaz.

5 miloi salduak dira lekuko gazna egiteko:

Roquefort: société des Caves ...	1,8 miloi
Chaumes esnategia	1,1 miloi
Roquefort: Pyrenéefrom	0,8 miloi
SMIA Ardigazna	0,6 miloi

eta beste zenbait.

Lekuko gazna egiteari gero eta gehiago lotzen dira esnategiak eta gaur egunean «Roquefort» sozietateak berak egiten du gehiena. Baina artzainak beraiek ari dira orain kooperatiba txiki batzu egiten (Irisarrin - Bankan - SMIA Ardigazna - Sica Esnea) eta horretaz beste artzainek berek ere gazna egiten dute: 170 tona gazna saldu da 1977an. Baina artzainak gazna horren egitea berentzako atxikitzeke elgarretaratzen ez badira, Sozietate haundi horiek eginen dute.

Hala ere, gazna egiteak ongi ordaintzen du (litroko 5 franko) ardi esnea, bestela esnategietara saldatuko esnea 3,20 franko ordaindua dela ikusiz.

Ardi bakoitzaren produkzioa 50-60 litro inguruan neurtu liteke eta artalde hoberenetan, erran nahi baita esne kontrola egiten denetan, ia 100 pinta (litro) esne ardi bakoitzeko heltzen da. Ikus daiteke, artaldea hobeki moldatuz, bazkatuz, hautapen bat eginez, anitzez esne gehiago ateratzeko molderik badagoela.

Eta bide horretarik badoaz artzainak: berrikitan 45 artzainek muntatu dute koperatiba bat intseminazio artifiziala egiteko, arkaltzea kontrolotuz hautapen serio baten egiteko. Bazkatzearen aldetik ere belarra kontserbatzeko molde berri batzuei buruz ari dira (belar entsilatua). Arditegiak berritzen ari dira eta 1978an baziren 115 deizteko makina.

Esneaz bestalde saltzen dira 200.000 bildots, 11-15 kilo-koak. Baina bildots gehienak denbora berean sortzen baitira, bildotsen prezioa urtarril-otsailetan arras behehitzen da. Hor ere zerbait baliteke egiteko, artzainen irabazia sostengatzeko.

Produkzio honen irabazia, bertzei alderatuz, hobeagoa izanik ere, nekazariak egindako ikerketa batek erakusten du artzainaren lana legeak ordaintze gutienezko (SMIC) ezartzen duen prezioan ordainduz, litro esneak 5,20 F. inguruan behar lukeela ordaindua eta gaur egun 3,25 inguruan ordaindua dela.

3) Zerriak

	1970	1976
Zerramak	8.900	15.000

Ikusten dugun bezala 1970etik hona zerramen kopurua kasik doblatu egin da, baina azken urte honetan ezin daiteke anitzez emendatu edo gehitu, zeren eta zerrien prezioa arras beheratu da eta horren hazkuntza egiten zuten baserriak gaizki dabilta.

Produkzio hori saltzeari begira elgarretaratzen diren nekazari-talde batzuetan egiten da gehienaz (groupement de producteurs). Elkarte horiek kontrolatzen zituzten zerrien produkzio-tik % 60.

2. — Landare produkzioa

Hona landare produkzioak zer lur betetzen duen:

	1970	1976
Artoa	18.400 Ha.	16.400 Ha.
Ogia	3.500 Ha.	1.700 Ha.
Garagarra	760 Ha.	1.600 Ha.
Besterik	—	600 Ha.
Orotara	22.600 Ha.	20.300 Ha.
Ehuneko (%)	20	17

Landare produkzioarako erabiliak diren lurren eremua gutitzen ari da, bereziki ogi eta artoarenak: 6 Ha.tik bat baizik ez da, beraz landare produkzioarentzat. Gutiago seguruenik zeren arto-landa askok abereak behar dituzte bazkatu.

Zergatik? Lehen, produkzio horiek, bereziki artoak, irabazi bizkorra uzten zuten baina orain ez, eta eremu haundiak behar dira bizia ateratzeko.

Arto-produkzioaren parte bat ez da lekuan berean baliatzen eta beste herrialde edo erresumetara saltzen dugu.

Landare-produkzio berezi batzu gero eta gehiago egiten dira, hara nola:

Arto hazitakoa	1.700 Ha. (1976an)
Tabakoa	100 bat Ha.
Mahastiak	40 - 50 Ha.

Zeren lan haundia emanik ere produkzio horiek irabazi haundia uzten dute eta baserri eremu txikiari dagozkionak dira.

IV. IRABAZIA

Nekazari baten irabazia jakitea ez da erraza. Ongi gorderik dauzka bere berri eta xehetasunak bipiltzearen beldur balitz bezala. Gainera, biziki baserri guti dira kontuak egiten dituztenak. Zorigaitzez, zeren frantses ministro batek zioen bezala «Madarikatua, nekazariak kontatzen ikasi zuten eguna».

Egia erran, nekazariak begiak ireki balitzate eta ohar, ikus lezakete zer irabaz apala daukaten lanaren arabera eta hura hondarra bihurtzen zaiela, prezioen goratze garrarekin...

Irabazi hori arras desberdina dela dudarik ez. Nola liteke bestela eremuak eta emaitzak ere hala izanik. Bi bide hartuko ditugu irabazi horren neurritik hurbiltzeko.

Alde batetik, ikusiko dugu gestioa egiten duten baserriek, gehienetan gotor eta hoberenak, zenbat ateratzen duten. Bestaldetik, eginen ditugu Iparraldeko nekazaritzaren kontuak, gaingiroki ikusiz, baserri bakoitzarentzat zenbat irabazi gelditzen den.

Erran behar da guk aipatuko dugun irabazia zera dela, alegia, produkzioaren balioari gastu osoak kenduta gelditzen dena. Irabazi horrekin nekazariak behar ditu bere lanaz bestalde, inbertipenak, eta baserrian daukan bere kapitalaren interesa ordaindu.

1. — Gestioa egiten duten baserrien kontuak

Bi baserri-andanaren irabaziaz ikusiko ditugu: mendialde eta zelaietakoak alde batetik; mendikoak, bestaldetik.

a) Zelai-Mendialdeko baserrien irabaziaz. (Itsas hegi, Donapaleu, Hazparne, Iholdi, Bidaxune).

Baserri bakoitzeko	1976		1977	
	Orotara	/Ha.	Orotara	/Ha.
Produkzioaren balioa	189.865 F	6.250 F	202.529 F	6.377 F
Gastuak	137.500 F	4.523 F	155.914 F	4.934 F
Irabazia	52.365 F	1.727 F	45.615 F	1.443 F

Hori ikusiz, bi ondorio ateratzen ahal ditugu:

1. — Irabazi ahulak direla baserrietan. Andana honetako baserriek badute 30 bat Ha. eta hoberenak dira, hala ere irabazi gutienara edo minimora (SMIC) ez dira heltzen edo doi, ikusiz baserri bakoitzeko bi langile badirela. Eta hauek ez badute hein hori irabazten zer erran liteke bestetaz?

2. — Irabazi hori azken urte hauetan ez da emendatzen baina zorigaitzez beheiti ari da, biziaren kostua bana-bertze %10 goiti joanik ere urte guztiz.

b) Mendiko baserriak: 1977ko zifrak.

	< 10 Ha.		10-15 Ha.		15-20 Ha.		> 20 Ha.	
	Orotara	Ha.	Orotara	Ha.	Orotara	Ha.	Orotara	Ha.
Emaitzen balioa	41.998 F	5.562 F	53.594 F	4.524 F	76.373 F	4.421 F	84.293 F	2.975 F
Gastuak	24.603 F	3.259 F	32.104 F	2.720 F	36.532 F	2.111 F	47.202 F	1.666 F
Irabazia	17.394 F	2.313 F	21.430 F	1.804 F	39.838 F	2.306 F	37.091 F	1.309 F
1976ko irabazia	15.327 F	—	21.991 F	—	30.222 F	—	19.858 F	—
Zenbait langile aktibo	1,4		1,8		1,8		2,5	
Langile bakoitzeko	12.424 F		11.905 F		22.132 F		14.836 F	

Baserrien irabazia ahula bada, mendiko baserrien irabazia are gehiago, hemen agertzen den bezala. Baserri horietan nekazariak ez du irabazi gutienezkoa ere irabazten. Hala ere, gobernuak azken urte hauetan ematen dion laguntza ere kontatu da eta kasik irabazi horren erdia da.

Doi-doi bizitzekoa ateratzen dute, beraz, eta, badirelarik, zorren ordaintzea kezkarri zaie.

Modu horretan zer izanen ote da bihar? Gure mendiek azkenekotz husturik gelditu behar ote dute?

2. — Iparraldeko nekazaritza osoaren hurbiltze bat (1.000 Frankoz) ³

	1969		1976	
	Produkzioaren balioa	%	Produkzioaren balioa	%
Bihi-produkzioak	22.978	10,8	47.800	11,5
Beste landare-produkzioak (mahasti, tabako, barazki)	18.500	8,8	22.000	5,3
<i>Landare-produkzioak</i>	41.478	19,6	69.800	16,8
Behi-haragia	62.852	29,6	122.100	29,3
Ardi-haragia	24.390	11,5	46.000	11
Zerri-haragia	31.444	14,8	59.100	14,2
Oilo, lapin edo koneju, ahate...	17.746	8,4	31.100	7,5
<i>Haragi-produkzioa</i>	136.382	64,3	258.300	62
Behi-esnea	19.305	9,1	48.550	11,6
Ardi-esne eta ile	14.794	7	40.100	9,6
<i>Esne-produkzioa</i>	34.099	16,1	88.650	21,2
PRODUKZIO OSOA	211.959	100	416.750	100
<i>Erospenak</i>				
(onkailu, bazka)	63.581	30	179.000	42
	148.378	70	237.500	57
<i>Beste gastuak</i> (segurua, alokairuak)	17.000	8	47.000	11,3
BASERRIEN IRABAZIA	131.387	62	219.250	52,6
Baserri bakoitzeko	14.600		27.400	
Langile aktibo bakoitzeko	9.700		20.500	
Langile aktibo bakoitze- ko, Frantzia mailan	15.000		34.400	

Irabaziaren hurbiltze honek aitzinean ikusitako neurriak baieztatzen ditu. Baina hemen ikus dezakegu ere produkzio osoak zazpi urtez, nekazarien lana, indarren bitartez, bere balioa doblatu duela eta bereziki abere-produkzioak.

Denbora berean ikusten dugu gastuek zer jautzia egiten duten. Oro kontatuz gastuek produkzio osoaren %38 egiten zuten 1969an, hala hala 1976an, %54 egiten dute. Hemen da irabazi xuhur horren esplikazioa.

Alde batetik, baserriaren erospenak gero ta garestiago doaz, bestetik emaitzaren prezioa gutiz goratzen da eta diruaren eros-ahalmena kontsideratuz, prezio horiek behetik doaz. Bere bizia xuhurki egiteko nekazariak behar du lan gehiago egin, emaitza gehiago atera baserritik.

Prezio horien behetitzea (franko konstantez) %0,5 inguruan neur liteke urtero 1959tik 1977ra, eta iduriz azken bizpahiru urte hauetan gehiago oraino.

3. — Produkzio bakoitzaren irabazien konparaketa

Zein ote dira irabazi gehiena ematen duten produkzioak? galderari arrapostu bat emateko gestioa egiten duten baserriei begiratuko diegu. Ikus dezagun produkzio bakoitzak hektareako zer irabazi uzten duen. Baina irabazi honek ez du aitzinean aipatu dugunaren ikur eta zentzu bera. Azken hau ateratzen dugu emaitzen balioei emaitza bakoitzaren gastu bereziak (onkailu, hazi, tratamendu lan berezi, seguru, bazka,...) atereaz.

Iparraldeko zelai eta mendixkako baserri hoberenen zifrak dira hauek.

Frankoak/Ha.	1974	1975	1976	1977
Produkzioa				
Ardi-esnea	3.727	3.665	4.176	4.193
Behi-esnea	3.034	2.862	3.489	3.867
Ardi-haragia	2.325	2.685	—	2.744
Behi-haragia	2.107	2.540	3.052	2.607
Artoa	2.080	1.843	2.963	2.367

Ardi-esnea eta behi-esnea dira, beraz, hektareako irabazi gehiena uzten dutenak. Ez da harritzekoa produkzio horiei buruz

ari badira Iparraldeko nekazariak. Alabaina, produkzio horiek dute ere lan gehienik eskatzen eta ororen buru ez da errana -lan-ordua hobekiago ordaintzen dutenik. Hain segur ere ez. Baina, gaur egun irabazi zerbait ateratzeko lan askorekin bada ere, baserri txikiek produkzio horiek behar lituzkete jokatu.

¹ Iturria: D. Davant.

² Iturria: 1970eko «recensement général» delakoa.

³ Iturria: D. Davant.

A. E.

LA AGRICULTURA Y LA GANADERIA EN EUSKADI NORTE L'AGRICULTURE ET L'ELEVAGE AU PAYS BASQUE NORD

I.— LA ESTRUCTURA AGRICOLA: En 1970 había al rededor de 9.000 explotaciones agrícolas, con una media de 13 hectáreas. Pero 1.100 explotadores tenían en el exterior su actividad principal, por lo que había que contar solamente 7.500-8.000 explotaciones de pleno ejercicio. Desde entonces, este número no ha cesado de decrecer. Primeramente, porque la superficie de estas explotaciones es pequeña: 80% de ellas tienen menos de 20 Ha. Por otra parte, a causa del aumento de los precios de las tierras y de las inversiones materiales, muchos jóvenes renuncian a la aventura financiera.

II.— LA ACTIVIDAD AGRICOLA: La edad elevada de los explotadores agrícolas constituye un problema grave, puesto que el 8,6% de ellos solamente tienen menos de 35 años, y el 17,3% tienen más de 65 años. Paralelamente, el número de activos disminuye cada año: ha pasado de 13.500 a 10.200 entre 1970 y 1977. Para parar la hemorragia, habría que obtener que la cifra de instalaciones de jóvenes se mantenga en la tasa actual de 120-150 por año.

III.— LA PRODUCCION AGRICOLA: el 80% de la producción se abastece de la ganadería y normalmente esta tendencia se desarrollará, porque el clima, el suelo y las tradiciones la favorecen. Desde el punto de vista de la carne, se ha hecho un esfuerzo interesante para la raza «blonde d'Aquitaine». La producción lechera crece igualmente un 15% al año. También el rebaño ovino es muy importante: 267.000 ovejas. El resto de la producción animal (porcina) o vegetal (trigo, maíz, cebada, viña, tabaco) es menos importante.

IV.— LA RENTA AGRICOLA: Se trata evidentemente de rentas desiguales. Estudiando la contabilidad de las explotaciones más evolucionadas, las que llevan el control de su gestión, se constata que esta renta es débil y parece que debe bajar, particularmente en zona de montaña: pasa a veces de 19.858 F a 14.836 F. por persona activa entre 1976 y 1977. Según Do-

minique *Davant la renta agrícola en el País Vasco Norte ha sido de 9.700 F. en 1969 y 20.500 F. en 1976, en vez de los 15.000 F. y 34.000 F. por persona activa para la media francesa.*

I. — LA STRUCTURE AGRICOLE: En 1970 il y avait environ 9.000 exploitations agricoles, de 13 hectares en moyenne. Mais 1.100 exploitants ayant à l'extérieur leur activité principale, il fallait compter seulement 7.500-8.000 exploitations de plein exercice. Depuis lors, ce nombre n'a cessé de décroître. C'est que d'abord, la surface de ces exploitations est faible: 80% d'entre elles ont moins de 20 Ha. D'autre part à cause de l'augmentation du prix des terres et des investissements matériels, beaucoup de jeunes renoncent à l'aventure financière.

II. — L'ACTIVITE AGRICOLE: L'âge élevé des exploitants agricoles constitue un problème grave puisque 8,6% d'entre eux seulement ont moins de 35 ans mais 17,3% ont plus de 65 ans. Parallèlement, le nombre des actifs diminue chaque année: il est passé de 13.500 à 10.200 entre 1970 et 1977. Pour arrêter l'hémorragie, il faudrait obtenir que le chiffre d'installations de jeunes se maintienne au taux actuel de 120-150 par an.

III. — LA PRODUCTION AGRICOLE: 80% de la production est fournie par l'élevage et normalement cette tendance se développera, car le climat, le sol et les traditions la favorisent. Du point de vue viande, un effort intéressant a été fait pour la race «blonde d'Aquitaine». La production laitière s'accroît également de 15% par an. De même le troupeau ovin est très important: 267.000 brebis. Le reste de la production animale, (porcins) ou végétale (blé, maïs, orge, vigne, tabac) est moins important.

IV. — LE REVENU AGRICOLE: Il s'agit évidemment de revenus inégaux. En étudiant cependant la comptabilité des exploitations les plus évoluées, celles qui font le contrôle de leur gestion, on constate que ce revenu est faible et semble devoir baisser; particulièrement en zone de montagne: Il passe parfois de 19.858 F. à 14.836 F. par personne active entre 1976 et 1977. Selon Dominique Davant le revenu agricole en Pays Basque a été de 9.700 F. en 1969 et 20.500 F. en 1976, au lieu de 15.000 F. et 34.400 F. par personne active pour la moyenne française.

Iran bidegurutzean eta gurutzebidean

Azken hilabeteetan sarri ikusi dugu Iran egunkarietan, telebis-tan. Grebak, manifestapenak, gartzelak eta polizi komisariak asaltatuak; armada tiroka kalean, hilak ehundaka, apika milaka. Sha-k bere familiarekin hanka egin du «oporralditxo» bat hartzera. Ayatollah Khomeinik, Txiiismoaren lider erlijioso-politikoak, aldiz, herbestetik etxeratu nahi du. Mendebaleko tekniko eta negozianteek arrapaladan ihesari eman diote. Adibidez, espainiarrak 800 bat ziren; gaur 60 ozta ozta daude. Iran leher zorian dagoen bonba bailitzen... Iran-ek, zimentarriak dardaratu zaizkion herria dirudi. Zergatik hori?

Handik eta hemendik zerbait badakigu: 1.650.000 Km² (Frantzia, Italia, Espainia eta Ingalaterra batuta adina) dituen herri honetan 30 milioi biztanle besterik ez dela bizi. Mosaiko etniko nahasia dela. Sha-ren errejimenak diktadura eta errepresio politiko beldurgarria erabili duela. Konpainia multinazionalak —frantses, ingeles, italiar eta amerikar, batez ere— izaina bezala petrolio-a zurru-patzen ari zaizkiola. Sha-k nazioa modernizatzeko eginahalak egin ditu. Administrazioa, polizia, militarrek, ustelkeriaz josita daudela. Sha-ren familiak urte gutxitan aberastasun kontaezinak bereganatu ditu. Fanatismo erlijiosoa, ezjakintasuna, miseria, petrolioari esker aberastu den minoria-aren eta ezergabe dagoen maioria-aren arteko klase-diferentzia, ikaragarriak direla... Hala ere guzti honek gehiegi esplikatzen ez ote duen susmoa duzu.

Atzera begiratzen duzu argitasun bila, eta hainbeste aipatzen ez diren datotaz jabetzen zara. Oraingo Sha-ren dinastia ez dela bategarri aitzinakoa, atzo goizekoa baino. 1925ean hartu zuen erregetza gaurko Sha-ren aitak, aurrena errepublika eraiki nahi izan, eta, batez ere oposizio erlijiosoarengatik, porrot egin ondoren. Nazioa modernizatzen saiatu zela: eskolak, ospitaleak, unibertsitatea, bide berriak, emakumearen promozioa eta askatasuna, etab. Erreforma honen sinbolo bezala, 1934ko urtezahar egunez, nazioari Pertsia izena kendu eta Iran jarri zion. «Anglo-Persian Oil Company»-ari bere pribilegioak kendu zizkiola. Baina guzti hori errepresioari, askatasun indibidualak kentzeari esker egin zuela. 1941. urtean rusoei eta ingleseki bere semearengan abdikatzera behartu zutela, neutraltasuna gordetzearen Hitler-ekin hautsi nahi izan ez zuelako.

Ez da hain ezaguna semeak agintea hartu orduko, aitaren errejimenaren kritika gogorra egin zuela. Aitaren lurrak banatu egin zituela laborarien artean. Preso politikoei amnistia, eta errepresioan nabarmendutakoei gartzela eman ziela. Urte gutxiren buruan (1951-1965) bi lehen ministro hil direla Fedayan-i Islam (Islam-go gudarriak) sektako fanatikoren baten eskuz. Petrolioia nazionalizatu zuela, nahiz eta esplotazioa kanpoko konpainien atzaparretan gelditu. Lurraren erreforma egin zuela. Petrolioaren aberastasunaren handiagatik, industriarik ez duela ia batere. Kontsumorako produktuen lantegiak dira ia denak. Lehen altzairu-fabrika 1968an eraiki zuten Sobiet Batasunaren laguntzarekin. Baina bestetik demokrazia itxurazkoa izatera ere ez dela iritsi: Hauteskundeetarako soilik agertzen diren alderdi fantasmak, hauteskundeak trukatu (bi bider horregatixe 1960 eta 1961 urteetan hauteskundeak anulatu behar izan ziren). Ezkertiarrek ezezik (berezi Tudeh partidu marxistak) oposizio eskubitarrak ere errepresioa zer den badakiela. Ayatollah Khomeini-k ia 15 urte egin ditu herbestean. Alegia, honetaz jabetzen zara: lehenengo gerra mundialaren ondoko Iran-en historia petrolioaren lapurretaren historia dela.

Atzerago begiratuz gero, Pertsia, gaurko Iran, gudutoki aparta izan dela ikusten da. Etengabeko gerra egin du alboko herriekin (Sumerio, Akadio, Babiloniar, Asirioekin). Partoek, Greziarrek, Arabiarrek, Mongolek, Turkoek behin eta berriz aspiratu dute historian zehar. Baina menderatzaileen kulturak asimilatzekeo trebetasun aparta agertu du Iran-go herriak. Arabiarren eraginez eta indarrez, Iran Islam-era pasatzen denean, korrante minoritarioa (txiismoa) besarkatzea bultzatu zioten arrazoiak ez ziren denak teologikoak beharbada. Nortasun etnikoa gordetzeko asmoa ere nabari daiteke hor.

Gaurko europarrak nekez sinets dezake, eta gutxiago ulertu, Islam erlijioak duen eragin politikoa. Teokrazia edo nomokrazian daude. Koran liburu sakratuan biltzen diren iritzi eta modelo politikoen, eta tradizioen sortu diren usadio, lege eta ohituren sakratutasunak agintzen du. Islam-ek ez du klerorik. Laikoa da. Baina textu sakratuen eta tradizioen interprete-teologo-errezatzaile-gidari-kontseilariek eragin handia dute. Oroi Khomeini-k, txiismoaren lider nagusiak, gidari erlijioso-politikoak, Sha-ren aurkako oposizioa nola kanalizatu eta kapitalizatu duen. Iran-go erlijio eta politikaren nahasketak hau ulertzeko, hainbat mendetan Europak ezagutu duen «régimen de cristiandad» delakoa gogoratu behar genuke. Gaur begien bistako zaigun egoera, sufrimendu, tirandura, eten, borroka eta denbora askoren fruitu da.

Iran-go herria bidegurutze eta apostu historikoaren aurrean dago. Urte gutxitarako daukan petrolioaren aberastasuna aprobetxatuz, ekonomia egitura modernizatu, iraultza soziala egin, Islam-en pisu teokratikoa kendu, erlijioa pentsamenduaren eta arrazoimenaren eragineri ireki (honek ez du esan nahi mendebaldu behar duenik, Iran-

go kultur tradizio aberatsaren haritik egin bait daiteke hori), teokraziak eta nomokraziak ahaztu (hots, erlijioa eta politika banatu, bakoitzari bere izena emanaz), ala islamismo eskubitar, fatalista, itxiaren hesietan gordeta jarrai, feudalismoaren egituretatik ateratzeko borondaterik gabe, barneko kontradikzioek lehertuko duten arte. Ezaguna da kristautasunak berak baino ere nekezago irentsi dezakeela marxismoa Islam-ek. Sozialismoa islamizatzerik izango ahal du?

Sha Reza Pahlevi bidali dute. Ez dirudi amerikarren erabateko babesik duenik. Ayatollah Khomeini-rekin hitzegitera joan dira behintzat. Une honetan ez da erraza zer gertatuko den asmatzea: Khomeini-k Parisetik eskatzen duenez, errepublika islamikoa sortuko den, ala Iran-go armada, munduko modernoenetakoa, Shari leial izango zaion.

Baina ez errepublika ez monarkia da, berez, inolako interbidetik. Programa politiko orokorra behar da. Khomeini-k, adibidez, ez du antzekorik ezer agertu orain artean. Sha hankaz gora botatzearekin eta errepublikarekin ez litzateke, bada, besterik gabe, Iran-go herriaren gurutzebidea bukatuko. Nondik abiatuko ote bigurutzeko historiko honetan? ■ *Manolo Pagola.*

«Konstituzio Espainako»ren euskara negargarria

Dakigunez, bi argitalpen izan ditu euskaraz 1978ko Konstituzioak. Lehenengoa, krema kolorezko liburuxka batetan (600.000 aleko tirada), eta bigarrena 1978ko Abenduaren 29ko BOE-Gaceta de Madrid (núm. 3.116) delakoan. Zoritxarrez, bi aldaketa ekarri ditu bigarren honek. Konstituzioaren kontrakoak garenon ikusmira batetik diogu zoritxarrez, zeren eta lehenengoan pozez betetzen gintuen Disposapen Derogatzailerak honela bait zion: «Era berean derogaturik geratzen dira Konstituzio hontan ezartzen diren disposapen guztiak». Bigarren aldaketari, euskaldun bezala deritzogu zorigaitzoko: «Espainiako Konstituzioa» «Konstituzio Espainiako» bihurtu bait digute, barruan dakarren euskara gaiztorako presta gaitzen edo. Diferentzia hauez kanpo, astakeria berdin berdina esaten dira bi testuetan.

Erdal testuaren itzulpena ote den ere zalantzan jartzekoa da. Zuzen zuzenean erdararen kontrakoa —antitetikoa— adierazten duen dozenaka pasarte aurkitu bait dugu. Honela 8. artikulua 2. atalean, erakunde militarren lege organikoak «aurreko Konstituzioko funtsen arabera» eratuko dituela agintzen duenean. Edo 102. artikulua 2. atalean. Ganbaren akordioez ari dela, «Konstituzioak ezartzen dituen gehiengo bereziaren *kaltetan*» izan-

go direla manatzen duenean, gaztelaniak «sin perjuicio» esaten duen tokian.

Baina 112. artikuluan «Konfidantza emanda bezala ulertuko da Diputatuen *gutxiengo* soilak haren alde botua ematean» irakurri ondoren kezka larri bat datorkigu: ez ote dute gehiengoaren dikadura ankerria ankaz gora bota nahi izan euskal testuan guttienez?

Kontraesanak dozenaka badira, ezberdintasunak milaka, baina artikuluko honen beharrezko laburtasunak ez digu tokirik uzten. Zehaztasun gchiago nahi lukeenak jo beza 1978ko Abenduaren 17 eta 18ko DEIA n argitara genuen artikulura.

Konstituzioaren «euskarazko» testu horren ondorio juridikoak farregarriak baldin badira, euskarak eta euskal gramatikak testuan zehar jasotzen dituen ostikadak ez digute farrerik eragiten. Edozein gramatikalari, testu hori aztertzen hasiko balitz, «esaldi-ez-gramatikala» adierazteko izarrak, Ejerzitoari berari eskatu beharrea ikusiko litzateke. Zaila baita itzulpen horretan esaten diren gauza askori euskararen tankera hartzea ere. Begira bestela: «Botere publikoek, ikastetxeak legeak ezartzen dituen baldintzak betetzen dituzten lagunduko dituzte» (27-9.).

Arlo honetan dauden astakeriarik nabarmenenak Izen Sintagmak egiterakoan (Nominatiboa eta Ergatiboa behin eta berriro nahasten dira) eta hauek Aditzarekin duten konkordantzia sortzen dira. «Espainiako Nazioa, justizia, askatasun, seguritate eta hura osotzen duten ontasuna bultzatu eta ezarri nahiaz, subiranotasuna erabiliz, hurrengo nahia adierazten du». dio Hitzaurreak. Bi lerrotan hainbeste hankasartze egiten direnean, zer ezanik ez dago.

Galdegaiak, berriz, ez digu berri on hoberik banatzen eta frase askoren eraketa traketsak gaztelaniazko testuak, logika pittin batez irakurritz gero, esan nahi digunetik oso urrun eramango gaituzte.

Lexikoan egiten diren aurkikundeek liburu oso bat behar lukete banan banan esplikatzeko. Badira hainbat adberbio harrigarri (ustezki=presuntamente, arauzkoki=reglamentariamente, nazioartekotasunki=internacionalmente) eta baita ere gure hiztegi teknikoak egiten ari direnen zenbait buruhauste agudo eta erraz erabakitzen duen terminorik (Batzorde nahasi=Comisión mixta; Osoa=el Pleno; kreditoa kizkur=contraer crédito; barrukotasun=intimidación; Bestelaketa, ezinbestekotasun eta ezinbetetasun printzipioak=Los principios de inalienabilidad, imprescriptibilidad e inembargabilidad; etab.).

* * *

Gortee, Konstituzioa Boletín Oficial del Estado delakoan euskaraz ere argitaratzea (lehenengo aldiz) agindu zutelarik ez zuten esan balio juridikorik izan zezakeenik testu honek. Eta eskerrak, esan behar dugu. Tristeia da hau esan behar izatea, baina hala da.

Inor, «euskarazko» Konstituzioan oinarriturik, bere eskubideak esijitzera ausartuko balitz, nolako problemak sortuko liratekeen asmatzea ez baita zaila.

Eta hauxe da gure errelesio nagusia: Horrelakoa ote da Konstituzioan euskararentzat agintzen den ofizialtasuna? Noiz arte izango ote da euskara, itxurak bete eta demagogia merkea egiteko bakarrik serbitzen duen zerbait? Noiz arte iraungo ote du «Gainera, hori inork ez du irakurriko eta berdín zaio» kriterio horrek?

Eta bukatzeko, ez genuke aipatu gabe utzi nahi hainbat aldiz bururatu zaigun pentsakizun zitala: euskarak hainbeste eta hain kalitatezko defenditzaileak dituelarik, nola ez da altxa inoren ahotsik *Madrileko Gobernuak* egindako irain honen aurka? Zeren eta, guretzat, argi baitago errudun nagusia, bakarra ez baldin bada ere, Estatua bera dela eta ez izerdi galantak bota ondoren itzulpen kaxkar hori burutu duen itzultzaile kaxkarra. Gailegoek egundoko protestak altxa dituzte gailegozko testuak zenbait erru gramatikal omen zituelako. «Euskarazko» testua irakurri ondoren protesta egiteko arrazoin faltaz ez gaude behintzat. ■ *Antton Elosegi* eta *Mikel Larraz*.

Espainiako Konstituzioa eta Euskaltzaindia

Espainiako Konstituzioaren itzulpena dela eta, makina bat bil kuratan eta ia periodiku guztietan, protestak entzun ditugu. Eta zoritxarrez, ez zaie arrazoirik falta, testua bera ikusita.

Arazo honen inguruan, bi puntu kritikatu dira batez ere: akats gramatikalak eta hankasartze teknikoak. Izan ere, akats gramatikalen horiek, elementalak eta ugari izanik, ez dira barkagarri. Bestalde, bistan da, honelako testu bat itzulgaitza dela, eta ez dela pertsona batek bakarrik egitekoa, hiztegi juridikoa egin gabe du gularik.

Baina bada hirugarren kritikagai bat, oso larria nere ustetan, eta batek baino gehiagok Euskaltzaindiaren aurka erabil lezakeena, eta erabiliko duena. Itzulpen honetan, Euskaltzaindia, nola edo hala, inplikaturik dago. Tamalez, Euskaltzaindiak lan hau zein neurritan ikusi eta onartu duen ez dakit. Dakidana da, ez dela holakorik lehendabiziko aldiz gertatzen. Euskaltzaindira laguntza eske jotzen duenak, garantia handiagoa behar du. Nere ustetan, itzulpen honen publikapenak, Euskaltzaindiaren funtzionaketaren ahulezia larri bat salatzen du, alegia, kalitatea neurtuko duen kontrolbideak falta direla. ■ *Kepa Etxeberria*.

«ETA asesina»

Ikaragarria, uste dut, ikaratzeko gauza bat da. Ikaratzekoa benetan: Aragoekoa deitzen dioten geltokitik irten, zuzenean sartu naiz telefono batetan, puskaturik bait zegoen, kalean behera joan behar izan dut beste kabina baten bila. Puskatua hau ere. Sartu hirugarrenean, «ETA asesina» hemen ere... Marka duk hauxe! Jakin behar diat, bada, Barcelonan inon ba al dagoen telefonatzerik, begien aurrean «ETA asesina» bat eduki gabe. Hiru kabinatan sartu eta hiruretan «ETA asesina», letra berdin-berdinez.

Catalunya Plazatik gora, ez dakit zenbait kabina pasa ditudan «Paseo de Gracia»n, «ETA asesina» irakurriz. Baten-bat ibilia da hemen kabinak dekoratzen.

Igande goizean Katedralera urreratu naiz. Ez dago ordu hobetik, koruko aukiteria eta, miresteko. Beste txokoak ere orduan egoten dira argituta. «Es más fácil organizar la guerrilla contra los contrarios, que organizar la industria, organizar la agricultura», etab.: kontxo, kanta zahar hau sermoian ere! Barcelonako Katedralcan, hamabietako mezatan. Urtarrilak 28a zuen.

Irten, sardana ikusi, buelta bat ematera noa: katedralaren hormetan ere ibilia da gure pintorea. Eta handik atzerako kale baxtarretan, Aingeruaren Portalean, eta... Saiatu da norbait hementxe. Ikara larri haundiak pasa ote zituen, pintura klandestino horiek egiterakoan? Harrapatu ote zuen, gero, poliziak, gaiztagin hori?...

Bestelako buruhausteak ziren, Barcelonara ekarri nindutenak. Baina begietatik, belarrietatik eta sudur zuloetatik ere, nahi baduzu eta ez baduzu, horixe sartzen dizute, euskalduna baldin bazara. Barcelonan hori bada, zer ote da Madrilen? Susmoa daukat, norbaiti entzuna edo irakurria diodala noizpait, Estatuko herri diferenteez elkar aditzeko eta beste herriek Euskadiren inpresio oker bat ez edukitzeko, ahalegindu nahi omen dutela beraiek. Holaxe sortzen da, apika, Euskadiren eta Euskadiko problemen irudi on bat, Barcelonan. ■ *Gabriel Noss.*

«Metropoli» Moskun

8 aletako aldizkari daktilografiatu bat (21 x 29 zm. eta 120 or.) garrantzizkoa izan al daiteke?

Bai, nonbait, kondizio pare batekin: Sobiet Batasunean sortua izatea eta aldizkari anti- edo ez-ofiziala izatea.

Ez dakit zein neurritan merezi duen inportantzia ematea, baina Mendebaleko zenbait aldizkari eta egunkarik baietz pentsatu du. Ez zaie beharbada horretarako arrazoirik falta.

5 editorearen artean atera dute aldizkari hau, zirkuitu ofiziale-tik kanpo, zentsurarik gabe. Almanaka bezala atera dute. 23 idaz-le sobietikok parte hartzen du. Amerikanu batek ere bai. METRO-POLI du izena (alegia, «hiriburu», «metro» eta izen bereko Mos-kuko hotel ezaguna).

Aldizkari honen sortzea, «matxinada» gisa kontsideratua izan da Moskun. Zeigatik? Idazle oso ezagunak direlako asko. Are gehiago: «Idazleen Elkarte»ko partaide direlako asko. Idazle hauen oposizioa ez da, hala ere, haustura edo etena. Idazle hauek ez dira «disidenteak», konformagaitzak dira.

Aldizkari honen bidez, zubi izan nahi dute idazleok. Literatura debekatuaren eta ofizialaren arteko zubi. Literatura ofiziala, hauentzat, inertzia astun baten menpe dago, monolitikoegi da, ez du aspaldi batetako alturarik. Mendebalean argitaratzen den literatura debekatuaren aurka egon ez daude, baina diotena hau da: literatur-lan hori ez dela literatur-irizpidez epaitzen baizik eta politikazki. Horren kontra daude.

Gai zuzenki politikorik ez dago aldizkarian. Aldizkari ofizialetan erabiltzen ez den gai asko, bai: Jainkoa, heriotza, erotismoa, sexua, mozkorra... Gauza kurioa: METROPOLIra zuzenean idatzi den artikulu guti dago. Artikuluok Redakzioz Redakzio ibiliak dira. ■ *Joanes Lekerika.*

Polizia Euskadin

Poliziako hiru besoak dira: CGP, Cuerpo General de Policía; PA, Policía Armada; GC, Guardia Civil. Bestelako polizia eta goardia motak alde bat uzten ditugu (sekreta, foral, munizipal, etab.). Prentsan ikusi dugunetz, 78. urtea bukatu duguncan, holako 8.200dik gora genituen Euskadin:

ARABA:	60 — CGP	
	350 — PA	
	527 — GC	937
BIZKAIA:	360 — CGP	
	1.469 — PA	
	1.382 — GC	3.211
GIPUZKOA:	170 — CGP	
	769 — PA	
	1.389 — GC	2.328
NAFARROA:	95 — CGP	
	420 — PA	
	1.228 — GC	1.743

Prentsa horrexek 79. urtearen hasieran jakinarazi digu, egun ho-

rietan 2.800 polizia inguru gehiago ekarri dutela lurralde honetara, eta Conesa gainera, 60 polizia espezialekin, terrorismoa behingoan aienatu eta bakea ekartzeko. Beraz, urte berriaren hasieran, 11.080 bakezaintzaile inguru dugula, ematen du, Euskal Herrian, Ipar Euskadin eta Sorian euskaldunon bakea begiratzen dabiltzanak ere alde bat utzita.

Lau probintzietako biztanleak hola banatzen dira:

ARABA:	238.000	
BIZKAIIA:	1.150.000	
GIPUZKOA:	680.000	
NAFARROA:	480.000	2.550.000

Prentsa horrexek berak, kontuak atera eta, Euskal Herrian, 2.800 kristautatik bat polizia dela, esan zigun. Batzuei askotxo iruditu omen zitzairen. 280tatik bat zela polizia, zuzendu zuen hurrengo egunean. Batzuei ikaragarrikeria iruditu omen zitzairen. Beldur gara, berriro zuzendu beharko dugula: 222 lagunetatik bat da polizia Euskadin.

Iaz bertan, urte berriko 2.800 polizia berriak kontatu gabe, horiek nola probintzika banatu dituzten ez bait dakigu, hola banatzen ziren jendeak eta poliziak lau probintzietan:

ARABA:	235 biztanleko polizia bat
BIZKAIIA:	342 biztanleko polizia bat
GIPUZKOA:	279 biztanleko polizia bat
NAFARROA:	275 biztanleko polizia bat

Kontzentrazio urbano haundienak berak izaki, Bizkaiari tokatzen zaio gutiena; Arabari gehiena, Gasteiz beste kontzentrazio urbano inportante gabe.

Baina Bizkaiak (iaz beti ere), kilometro koadratuko polizia bat eta ia erdi zeukan (1,44). Gipuzkoak ere bat eta piko (1,16).

Eman dezagun etorri berriok parte berdinetan banatu direla lau probintzietan: bakoitzak 700 gehiago hartzen duela, Bizkaiian gaur kilometro koadratuko 1,76 polizia dago, Gipuzkoan ere polizia eta erdi. Eta —bistan dago ezetz, baina, banakuntza hori horrelaxe egin izan balitz, Araban dabilen 145 kristautatik bat polizia izango litzateke gaur...

Konparaketak egiten ez naiz luzatuko. Muestra gisa, hona hemen bat, probintzia bakoitzak zenbat sendagile zuen eta zenbat polizia, iazko datuekin:

	SENDAGILE	POLIZIA
ARABA:	525	937
BIZKAIIA:	2.400	3.211
GIPUZKOA:	1.300	2.328
NAFARROA:	1.150	1.743

Oro har, sendagile baino bi aldiz polizia gehiago du Euskadik. 2.800 berriekin, proportzioak ainbat okerrago geratzen dira, noski.

Eskolekin jarraienez gero, etab: kasi Hezkuntza eta Jakintza Delegazioak EGB mailan enplegatzen dituen irakasle guztiak adina ziren iaz Gipuzkoan poliziak. Agian aurreko irakasleak baino gehiago dira, 2.800 horietakoekin.

Apaiz gehiegi dagoela Euskal Herrian? Moja baino ere polizia dexente gehiago dago Bizkaian. Bai. Apaiz eta fraile denak batera baino doble eta dexente polizia gehiago, dexente gehiago.

Puntu honetan egunkaria heldu da gure etxera eta kontuak atezteari utzi egiten diot:

«Más policías hacia San Sebastián

SAN SEBASTIAN (EGIN). — Numerosos autobuses y vehículos policiales se encaminaban hacia San Sebastián a primeras horas de la noche. Por la carretera general de Tolosa a Donostia desfilaron un mínimo de treinta autobuses de la Policía Nacional, presumiblemente para reforzar, tanto en Donostia como en otras capitales vascas, a los once mil guardias y policías ya establecidos permanentemente en nuestro suelo» (31.01.79).

Ehun metrotik ehun metrora polizia bat ipinita, Euskal Herriko polizia Donostiatik Cadizeraino ailegatuko litzateke lerro-lerroan. ■ *Lazkano Mendizabal.*

Kaleko aldizkaritxo bat

ZUBIBARRI Deustuko Gau Eskolatik aldizkaritxo bat jaso du, azalean «Gaurko gizona izan behar da» dioena.

15,5 x 21 zm. luze zabalean, 98 orrialde, polikopiaz egina, ipuin eta kontakizunez hornitua... ez da beste munduko gauza, ez da hoberena, ez da bakarra. Baina bai interesgarria.

Ikuspegi askotatik da interesgarria honelako aldizkari baten saioa. Hasteko, euskara ikasten dabilen jende normalak egindako lana da. Ikus daitekeenez, gau eskola horrek ingurune eta giro egoki bat sortzea posible egin du. Hona fruitu bat. Honelako aldizkari baten eginkizun didaktikoa, oso aberatsa da, zalantzarik gabe. Zeren eta ibiltzen ibiliz ikasten bada, idazten ere idatziz ikasten da. Idazle berriak (hain beharrezko ditugunak) sortzeko plataforma onuragarri izan daitezke hauzo-, eskola-, talde-mailako aldizkari hauek. Holako aldizkariak ugalduko balira, idazleen erreleboa aseguratuta legoke. Eta zergatik ez dira, ugalduko, azpiegitura eta tresna hain guti eskatzen dutenez? Deustuko publikapen

honen asmoetako bat horixe dateke, gainera, azalean bertan dakarrenez: «Hau Deustuko jende normalak egindako lana da. Oso erraza da. Saia ezazu zure herrian».

Honelako aldizkari baten bigarren abantail bat ere seinlatu nahi nuke, oso laburki bada ere. Beraiek aitortzen dutena: «holan kaleko jendea eta goi mailako literatura arteko bidea erraztu nahi izan dugu». Tresna egokia dirudi, horretarako ere.

ZUBIBARRIko aldizkaritxo hau lekuko ona da azken 20-25 urteetan gure gizarteak izan duen aldaketa antzemateko. Jite honetako aldizkaririk bazen orduan ere (haietan jaió ziren oraingo idazle asko). Garai hartako eta oraingo aldizkari hauck funtzio bera badute ere, zer diferentzia edukinaren aldetik. Ingurunearen presentzia askoz ere eragikorragoa da orain, eta, esan bezala, oso bestelakoa da inguru eta giro hori. Aldizkaritxo honen gaitan agertzen den ingurunea, hau da: hiria, kalea, politika, biolentzia, iraultza, hizkuntza.

Oraingo eta duela 20 bat urteko aldizkari mota honen artean, edukinaz aparte, beste desberdintasun bat ere nabarmen daiteke. «Gaurko gizona izan behar da» dio aldizkari horrek, baina nonbait, Deustuko gaurko gizonak ez du olerkirik egiten. Deustuko kaleetan ezina ote poesia? Naabri nabaria da olerki falta zenbaki honetan. Narratibatik jotzen du jendeak. Gure garaian, poesia zatekeen nagusi. Erromantikoagoak ginen gu. ■ *Joan Alzibar.*

Euskarazaintzaile batzuei bi hitz

Ez omen zaio garrantzirik eman behar garrantzirik ez duenari. Ez nagoke bada bi hitz erran gabe Iparralde honetatik, Hegoaldean ditudan aspaldiko ezagun eta kideko batzuei.

Erdarazko artikulu batean irakurri berri dut («DEIA» 1978-XII-27) elgarretaratu zaretela Eibarreko alde horretan, Kerexeta, Gaztañaga, Onaindia, Yurramendi, ene aspaldiko ezagunak eta beste zenbait «Euskararen berezitasun guztiak zaindu nahiz eta gure mintzairaren batasuna orozbat lagundu beharrez...» edo zerbait holako.

Gure eskualdeko nehoren izenik ez dut zuen elkartean aurkitu. Gu ez ote gara zuentzat Euskal Herria? Etorriak ginen bada joan den udan Bergarara, Zibero, Baxenabarre eta Lapurditik, gure berezitasunen aipatzeko eta beste euskalkietako haurridekin batunaren lantzeko, duela 60-80 urte Azkue, Eleizalde eta Brous-sain-ek ideki ziguten ildo beretik. Zuetarik anitzik ez dut han ikusi. Zergatik ote? Ala zuen arteko, zuen «txokoko» batasuna nahi duzue zuen artean egin, gu gabe, gero zuen «batasun» hura guri burutik behera ezartzeko?

Baditugu, egia erran, guk ere horrelako «euskaltzaleak» beren «txokokerietan» galduak, beren «txokoko» zedarrietarik hara ez baitute deus jakin nahi, «chakhurra» eta «gathüa» idatziko dizutenak, berek hori baizik ezpaitzuten ikasi. Bainan holakoak, «inkulturaren semeak», badoaz, Jainkoari esker. Gaur Iparralde honetako gehienek, egiazko batasuntzaleek, badakigu mugaren gainetik behatzen eta egiazko batasunaren altxorrera nahi genuke, guk ere, gure apalean gure idazle bakar batzuen ezta edo mamia ekarri. Hor ditugu eta Etxepare zaharra eta berria, Etxeberri biak, Leizarraga eta Axular, Hiribarren eta Duvoisin, Oxobi, Mirande eta Lafitte... Gutiz ez utz, adiskideak.

Jakin ere dut bestalde eta nere begiz ikusi, zuen artean agertzen duzuen euskal jakintsu handienaren izena, izen horren ja-beak berak ukatu zizuela. Horrelako egitate itsusia ez zuen aita Kardaberaz doneak lapurketa deitzen? Jaungoikoaren VII. mandamentuak «lapurketak», «ohointzak» eta «hold-up» mota guztiak debekatzeko eta eragozten dituela ahantzi ote duzue, jaun ohoragarriak?... Barka ausartzia.

Azkenkoz aitortu behar dizuet, zuetarik bati, Elorriko jaun agurgarriari, harrigarriak entzun dizkiodala erraiten Bilboko Irratitik joan den udazkenean. «Berrogei urtetako diktaturak baino kalte gehiago egin omen dio «euskara batuak» gure cuskarari...» Mesedez, Don Jaime, astakeria handiegirik ez otoi jalgi xokotik. Entzuten zaitugu Baionatik. ■ *Piarres Xarritton.*

Hordago, «klasiko» deituak

Joan den urteak euskal kulturaren eman duen obra pozgarrienerokoa, hamazazpi «klasiko» deitzen berragitalpena izan da, HORDAGO egina. Seinalagarria eta eskergarria. Bestela betikoan geunden: klasikoak, Voltairek esan zuenez, irakurtzeko baino, liburu apaletan gordeta edukitzeko dira, hautsak estalita. Euskal klasikoak, ordea, nekez eduki zitezkeen liburu apaletan ere, ez ziren eta inon aurkitzen.

Orain hiru urte, Kintana honela ari zitzaigun: «Maiz pentsatu dut Euskal Literatura, Platonen gogoko mundu zoragarritik landa, Euskal Literaturaren Historietan eta nonbaiteko norbaitezuen liburutegi preziatuetan omen dagoen zerbait dela, irakurle arruntak, oraintsu arte bederen, haren existentziaz bigarren eskuz zertxobait jakiteaz aski zuelarik, inoiz kritikalariek kondatzen zizkioten meritua zein okerrak pertsonalki konprobatzeko erarik gabe».

Tartasen *Ontsa hiltzeko bidea*-ren hitzaurrean irakurri genuen hori. Ongi dakigu, izan ere, zein zaila izan den guretzat «klasiko» deituak irakurri ahal izatea. Axular salbu, besteak ia eskurazinak

ziren, argitalpen eskurakorrik ez zegoelako. Planak egon dira, azken urteotan, klasikoak polliki-polliki argitara emanez joateko. LURek zerbait egin zuen; JAKIN ere saiatu izan da. Baina orain artean ez ginen liburu bitxi pare batetatik pasa. Orain, bat-batean halako hamazazpi batera ikusita, txukun eta merke, liburu-apaleria apaindu baino zerbait gehiago egingo al dugu. Ez lukete falta behar euskaltzale bakar baten liburutegian.

Izan omen dira kritikaren batzuk. Eta, bai, hobe izango zen, oraingo idazkeran eta, baleude. Oraingo hau ez da oraindik behar dugun klasikoen argitalpen haundia, landua. Baina ederrena ederraren etsai: holako lanik hartu izan balitz, beldur gara berriz ere plan asko eta liburu gutitan geratu izango ginakeela. Aukera-aukeran, lan askorekin liburu eder-eder baina guti ateratzea baino hobeto iruditzen zaigu, zegoen-zegoenean liburu asko eta merke ateratzea, irakurlcari lan piska bat gehiago kargatuz. Textuak, behintzat, badauzkagu orain: hori zen beharrezkoena.

Beharbada, argitalpenaren osagarri, separatatxo bat edo publiko liteke, kolekzioa buka dadinean, Autoreak eta obraok situatzeko, gauza apartik egitera sartu gabe: Autoreak noiz sortuak diren, non, zein giroan burutu dizuten beren lana; obrari buruz eman izan den bizpairu kritzi, etab. Kolekzioa borobilduko luke, nik uste; eta argitalpenaren balio praktikoa jasoko luke. ■ *Joxe Azurmendi*

Margaret Mead, Kultur Antropologiaren bidetarik

Paulo Agirrebaltzategi

1978ko azaroaren 15ean hil zen Margaret Mead. 76 urte zituen. Filadelfian jaioa, New York-en hil zen. Azken hiri honetan eman zuen bere bizitzaren eta lanaren handiena. Bertako Columbia Unibertsitatean ikasi zuen Psikologia eta ondoren Antropologia. Ruth Benedict eta Franz Boas izan zituen irakasle: eta horien jarraitzaile nagusienetakoa gertatu da USAko Antropologia kulturalaren historian. Haien ikasbideak eta pausoak jarraiki, Margaret Mead-ek landa-azterketetan (*field researches* di-relakoetan) eman zuen bere gaztaroa: Ginea Berrin egin zituen bereziki azterketa horiek.

Columbia Unibertsitatean bertan Antropologia irakatsi zuen, 1945ean hasi eta bere heriotzeraino. New York-eko American Museum of Natural History delakoan Etnologiaren arduraduna izan zen, 1926tik heriotzeraino. Hainbat kultur Instituziotan kide izan zen; eta behin baino gehiagotan bultzatzaile, zuzendari eta buru ere bai: «Society of Applied Anthropology» delakoaren buru, esate baterako. Cincinnati-ko Unibertsitateko Psikiatri Departamenduan ere Antropologia irakatsi izan zuen.

Margaret Mead Antropologo handien artean sartu da Entziklopedia nagusietara: *Encyclopaedia Universalis* delakoak, bes-teen artean, orrialde zabal bat eskaini dio. Bere heriotza dela eta, albistea ezezik, artikulu ugari eskaini dizkiote egunkariek eta aldizkariek. Zalantzarik gabe, bere leku berezi eta ohoragarria irabazia du Margaret Mead-ek Antropologiaren historian.

Zientzilariaren azterketa-liburu ugariez gainera, Antropologiaren mezu praktikoa herriarenganaten edo plazaratzen jakin izan zuen.

Kulturen muinaren bila

Franz Boas-ek Antropologiaren bideak aldatu egin zituen, metodologia positiboa ezarriz. Hau da, zientzia emankorra izan nahi bazuen, beharrezkoa zuen Antropologiak, kulturen azterketa positibo, konkretu eta xehean finkatzea. Kultur barruti bakoitza bere autonomian aztertu beharrezkoa zen, eboluzionismoak teorizatu nahi zituen lege generalak alde batetara utziz.

Margaret Mead ere bide honetatik bideratu zen. Etnia bakoitzaren kultura bere eguneroko dinamikan aztertzen saiatu zen, inondik ekarritako lege orokorrik ezarri gabe. Izatez, metodo positibo hau Antropologia eboluzionistaren teoria handiak baino emankorragoa dela erakutsi dute Franz Boasen jarraitzaileek.

Metodologia honen oinarrian bi abiapuntu nagusi nabarmentzen ziren; elkarlotuak biak: kulturen arteko erlatibismoa eta kultura bakoitzaren nortasun-batasunak.

Herri edo etnia konkreturen baten kultura ez dago giza printzipio oinarrizko eta orokorren batzuren arabera juzgatzerik eta balioztatzerik. Gorputz autonomoa da kultura bakoitza; eta ez dago inolako printzipio absoluturik (zibilizazio mendebalekoak eman lezakeena edo), hura ezagutzeko eta interpretatzeko giltza hutsa izan daitekeena. Kultura guztiak ezberdinak dira...

Bestalde, kultura bakoitzak bere batasuna du, eta horrexegatik bere nortasun propioa. Margaret Mead, alde honetatik, Ruth Benedict emakume antropologoaren jarraitzailea da: horren ikaslea izana zen, hain zuzen ere. Biok oso goitik jarri dute emakume zientzilariaren lekua, Antropologiaren alorrean.

Ruth Benedict-ek ez du kultura elementu- eta jokabide-multzorik nahasi bezala ulertzen, sistema egituratu bezala baizik. Herri bakoitzak, bere originaltasun eta guzti, balio- eta ulerpide-sistema sortu du. Sistema horixe da, hain zuzen ere, kultura. Balio- eta ulerpide-sistema hori herriaren eta herritarren jokabide eta bizikeraren markoa gertatzen da, jokabide-bizikera horiek definitzen dituen. Ruth Benedict-entzat, ordea, kulturen ikuskera hau ez zen aurreritziren bat, hainbat etniaren landa-azterketek eman zioten ondorioa baizik. «Eredu sistema» partikularra zela kultura bakoitza: hauxe atera zuen nagusienki

Ruth Benedict-ek bere antropologiako azterketatik. Eta eredu horietan nagusiena eta sistema osoa batzen eta nolabait definitzen zuena zein zen bilatzen saiatu zen. Izan ere, kultura osoaren taju berezia funtsezko eredu horri dagokio.

Bide beretik abiatu zen Margaret Mead, berak aukeraturiko herriak aztertzean. Gizarte industrialdu eta modernoak oso konplexuak dira, eta beren barnean balio, jokabide eta ulerpe sistema kontradiktorioak biltzen dituzte. Alderantziz, «primitibo» deitzen diren gizarteak bakunagoak eta homogenoagoak dira: ba dute balio edo eredu nagusi bat, kultura osoari batasuna eta nortasuna ematen diona. Hauxe bilatzen eta definitzen saiatu zen bereziki Margaret Mead, berak aztertu zituen herrietan. Zortzi herri, hain zuzen ere: Indio Amerikanoen tribu bat, eta beste gehienak Ginea Berriko taldeak.

Geldian ez, baina kultureztapen edo sozialpen prozesuan aztertzen ditu bereziki herri hauen kulturak. Izan ere, autorearen kezka nagusienetako bat zera zen: USAko gizartean gazteriaren kultureztapenak sortzen zituen gatazkak, herri «primitibo» horien bitartez argitzea.

Margaret Mead-ek zera aurkitu zuen: Berak azterturiko giza taldeen kulturetan balio bakar nagusiren bat nabarmentzen eta nagusitzen dela, beste guztiei batasuna ematen diena. Eta horrela gizarteko homogenotasuna indarturik gelditzen da, kulturaren beraren bitartez.

Horrela Margaret Mead-ek eta honen erizkideek kultura bakoitzaren muinera heldu nahi zuten, kultura bakoitzaren erudia («cultural pattern») aurkitzera eta definitzera. Bide honetatik bakarrik antropologiak, psikologiaren laguntzarekin, bila eta zehatz zezakeen «kultur nortasun tipikoa», alde batetik; eta, bestetik, soziologiaren laguntzarekin, herriaren «izaera nazionala». Kultura konkretuaren markoan definitzen dira gizabanakoaren kultur nortasuna eta herriaren naziotasuna.

Antropologia, soziologia, psikologia

Antropologiak mendebeteko bizitza luzea du, zientzia bezala. E. Tylor onartzen da Antropologiaren aitatzat. 1871an argitaratu zuen bere liburu nagusiena: *Primitive Culture*. Gaur arte gorabehera handiak izan ditu zientzia berriak, bere alorra eta bere metologia finkatzeko. Eta oraindik ere ba da bat baino

gehiago, Antropologia kulturalari bere autonomia kendu nahi liokeenik.

Margaret Mead-ek bere meritu berezia du, kultur Antropologiaren finkatzean. Soziologiari eta psikologia sozialari buruz bereziki Antropologiaren lekua eta egitekoa definitzen eta maitzen saiatu izan da bera. Horretarako bereziki prestatua zegoen bera. Bere ama soziologoa zuen; haren amonak hezkuntzaren psikologia ikasia zuen. Margaret-ek berak, Antropologia baino lehen Psikologia ikasi zuen. Aparteko ingurunea bizi zuen, beraz, Antropologiak giza eta gizarte zientzien artean zuen lekua definitzeko.

Margaret Mead ez zen gelditu giza taldeen ohiturak, jokabideak, arauak, pentsakerak, mitoak, etab. deskribatzean bakarrik. Etnia bakoitzaren kulturaren ikuskera estatikoa eta atomizatua gainditzen saiatu zen. Mead-en asmoa beste bidetatik joan zen: hau da, kultur prozesu konkretuak aztertzea izan zuen bere egitekorik nagusia: Giza taldearen tradizio kulturala nola ondorengoenganatzen edo transmititzen den, etab. Horrela hezkuntz eredu oso ezberdinak aurkitu ahal izan zituen. Azterketa hauetarako bere psikologi zaletasunaz eta ikasketetaz baliatu zen. Beretzat Antropologia Psikologiarekin askozaz hurbilagoa zen, historiarekin baino. Alde honetatik, Antropologo eboluzionisten pentsaera gainditu behar zuen, Boas-en eskolari helduz. Eboluzionistek gehienbat zientzia historiko bezala ikusten zuten Antropologia: eta giza kulturaren eboluzioaren lege orokorrak argitzeko eta egiaztatzeko balio zuten kultura eta etnia konkretuen landa-azterketek.

Margaret Mead-ek aurrera zeraman Amerikako eskolak alde batera utzi zuen kultur eboluzio handiaren legeez teoritzatzea; eta bereziki Margaret Mead-ek berak nahiago zuen kultura konkretu bakoitzaren prozesu psikologikoa eta soziala aztertu.

Baina Antropologia tradizionalak beste lotura handi bat zeraman bere barnean, nolabait pobretu eta hestutu egiten zuena. Margaret Mead-ek herstura horietatik atera nahi zuen. Izan ere, metodologiaren aldetik ezezik, alorraren aldetik ere, Antropologia tradizionala «gizarte primitibo» loturik zegoen. Gure antropologoa, ordea, USAko gizarte modernoaren arazoez kezkatuak zegoen, eta «herri primitibo» buruzko azterketa antropologikoak, bera bizi zeneko «herri modernoaren» arazoak argitzeko erabili zituen. Eta horrela Antropologiaren beraren alorra zabaltzeko nahi izan zuen, gizarte bakunetatik atereaz eta men-debaleko gizarte korplexuagotara murgilduz.

Baina «gizarte moderno» hauetan Antropologiak berehala Soziologiaren lehia aurkitzen du. Soziologoek susmo txarrez ikusten dute Antropologoaren «intromisioa».

Soziologiak inkesta du bere metodologiaren oinarria; Antropologiak, berriz, bere sorreratik, antropologoaren kontaktu pertsonala jarri izan du metodologiaren oinarritzat. Giza kontaktuzko metodologia hori bidezkoa eta bideragarria baldin bada «gizarte primitibo» bakun eta txikietan, egokia ote «gizarte moderno» konplexuetarako?

Margaret Mead-ek baietz dio. Antropologiarentzat kultura ez da elementu multzoa, eta bai sistema, koherentzia handiagokoa ala txikiagokoa, baina beti balio, arau eta ulerpide sistema. Antropologiak kulturaren barneko *ereduak* bilatzen ditu: eta horretarako ez dauka inkesta exhaustiborik egin beharrik —Soziologiak berak ere egiten ez duena, bestalde—. Gizartearen bizitzarekin kontaktuan ahal dituen berri gehienak jasoaz eta bilduaz, aurrez-aurreko elkarrizketen bidez, herriaren sorkari kulturazkoak aztertuz, etab., antropologoak aski du kulturaren beraren eredu nagusiak aurkitzeko.

Hil berri den Antropologoaren ustez, Antropologiak kidetasun handiagoa du Linguistikarekin, Soziologiarekin baino. Mead-en ustez, Antropologiak badu zeregin handirik gaurko gizarte konplexuotan eta modernootan, bere-berea duen metodologiari uko egin gabe. Eta ez bakarrik, «gizarte primitibo» buruzko azterketen aplikazio huts bezala; alderantziz, Antropologiak zuzenean «gizarte modernoak» aztertzeko bide egokia ematen du, horien kultur sistemak, ereduak eta prozesuak argitzeko eta bideratzeko.

Kultur Antropologia zertarako?

Gaztetan, aztertzen zituen herrien nortasuna eta berezitasuna argitzen, definitzen eta finkatzen saiatu zen Margaret Mead. Baina gero, Unibertsitateko irakaslea eta Natur Zientzien Museoko Etnologi Departamenduaren zuzendaria zelarrik, USAko gizarteaz kezkatuak zebilen batez ere. Antropologiaren praktikotasunaz jabetu zen eta bere herritarrak jabetarazi nahi zituen. Bide horretatik, bere gaztaroan egindako azterketetaz baliatu zen, USAko zibilizazio konplexuaren arazo bizienak argitzeko eta konponbideratzeko.

Ez zituen sentimentalismo hutsak eraginik «gizarte primiti-

boen» landa-azterketak egin; baina utilitarismo hutsez erabili ote zituen azterketa horiek, bere inguruko gizartearen alde?

1939-1945 bitarteko gerlaren garaian, eta gerora ere, USAko Administrazioak antropologoek kontseilua eskatu zuen, herri etsaien ohitura, jokabideak eta erreakzio moduak ezagutzeko, eta horrela burruka harmatuarekin batera burruka psikologikoa muntatzeko. Alde hinetatik, Antropologiaren historian alderdi iluna izan zen hori: antropologoak USAko armadaren gerla taktikarako kontseilari bihurtu bait ziren, herrien arteko ulerketarako eta bakerako bideak urratu beharrean.

Margaret Mead ez zen gerla-kontseilari horietako izan. USAko gizartearen beraren etorkizunak kezkatzen zuen antropologo emakumea. Zibilizazio amerikanoari buruz itxaropen ona zuen Margaret-ek, eta hori eraberritzeko bideak erakutsi nahi zituen antropologiaren bidez. Baina Margaret Mead-ek onartua zuen zibilizazio amerikanoa, eredu bezala. Honek zera esan nahi zuen: zibilizazio hori ukatzera edota azpitik eta sakonetik astintzera zetorren edozein burrukak etsaitzat zuela antropologo emakumea. Ginea Berriko herrieekin batera, Ameriketako Indioen tribu bat ere aztertu zuen. Baina, arrazismoaren eta segregazionismoaren kontra idatzi zuen bezala, gutiengo etniko eta kulturazko horien nortasuna erabat zibilizazio amerikanoen barnean ikusten zuen; horregatik ez zuen onartzen gutiengo horiek, beren nortasuna eta berezitasuna berreskuratzeko eta finkatzeko, eman zezaketen burruka.

Alderantziz, Ameriketako gizarte arrazanitzekoan eta zibilizazio pluralistan integratu behar zutela uste zuen. Integrazio horrek asimilazioa eskatzen zuen seguraski.

Horrela, herri «primitibo» haien kultur nortasuna eta berezitasuna aitortzen, argitzen eta finkatzen saiatu zen antropologoa, Amerikako zibilizazio «aurreratuaren» defendatzaile eta erreformatzaile sutsu bihurtu zen. Antropologiak orduan, gerla-tresna ez denean ere, kulturen artean dabilen gerla historikoan irabazle eta garaila ateratzen direnen eskuetan zapalbide izateko arriskua du.

Margaret Mead-ek ba du liburu bat, titulu hauxe duena: «Antropologia, giza zientzia». 1964ean idatzi zuen. Nolabait bere zientziako azterketak burutzen zituen liburu honen bidez. Baina zer-nolako filosofiaz burutzen zituen bere azterketa antropologikoak?

Egia da: Antropologiak bere historian zehar, «gizarte primi-

tiboekiko» sentimentalismo kutsu handia eraman izan du. Horren kontra beharrezkoa zuen gure gizarteko errealitate konkretu, gordin eta nahasian sartzea, benetan «herri modernoentzako» zientzia baliotsua izan zedin.

Bi asmo praktiko nagusi beharko lituzke Kultur Antropologiak, kultura bakoitzaren nortasuna eta berezitasuna finkatzen dituelarik. Hau da: alde batetik, giza kultura bakoitzaren indar-tzaile izatea, nahiz eta kultura hori zibilizazio handiaren historian eragile handietako ez izan; eta, bestetik, giza kultura guztien arteko harreman eta ulerpen sakonagoa eta zuzenagoa finkatzea eta areagotzea. Horretarako, Antropologiak unitate etniko eta kultura konkretu guztiak onartzera, errespetatzera eta bizkortzera bultzatu beharko lituzke herri guztiak, guztien artean giza zibilizazio historikoa osatzeko.

Inolako herria azpiratzeko edota bestelako kultura «handiago» batetan irensteko tresna bihurtzen den Antropologia kulturala ez da «giza zientzia».

Antropologo emakumearen eta beronen lanaren inguruan egin ditugun gogoeta guzti hauen ondoren, beste zerbait ere bada-torkigu burura. Estatu Espainoleko unibertsitatearen programaketan Kultur Antropologiak (edo Etnologiak) ez du, behar lu-keen lekua eta autonomia, nahiz katedraren bat edo beste Fa-kultate batetan edo bestetan izan. Estatu barneko nazionalitate eta herrien arteko ulertzea eta bereziki guztien kulturak finka-tzea egiaztatzeko eta areagotzeko, egokia eta beharrezkoa li-tzateke Kultur Antropologia, zientzia bezala, gorpuztea.

Euskal Unibertsitatean Kultur Antropologiak Departamendu osoa beharko luke gutxienez. Alde honetatik, UEUen ere Kultur Antropologiaren saiá berezia landu beharko litzateke.

P. A.

Biolentzia, biolentziak

Joxe A. Otaegi

Euskadik mila problema diferente dauka; bat, biolentzia. Batzuk enpeinaturik dabilta, Euskadik orain daukan lehenengo problema, ETA dela, ez besterik.

ETAren problema eta biolentziaren problema ez dira gauza bera. Beharrezkoak dira ohar batzuk honez gero. Kanpaina gora doa.

Galdezka eta galdezka

Euskal Herria ez ote da problema ETA gabe ere, ETA gabe batez ere? Ez al da Euskal Herria egiazko problema, ez biolentzia? Zergatik ez da orduan aipatzen Euskal Herria eta gutiago biolentzia?

Zer da, hauteskunde bezperetan berriro orkestatu zaigun biolentziaren sinfonia guzti honekin, nahi dena? UCDeK, biolentzia nahi du akabatu, ala ETA? Vianak, adibidez. Orejak.

Zein sentido dauka, PCEko Lertxundi batek, ETAren biolentzia ez dela etikoa esateak? Zeinek inbentatu du biolentzia etikoa?

Nondik irteten dira KGB eta CIA istorio guzti horiek eta zeinek ematen dio ORTri, momentu justuan botoe hori martxan jartzeko agindua?

Noizdanik Eliza toledanoak inongo elizari leziorik eman behar dio, politika arloetan zer egin?

Biolentzia problema da. Bai, bada. Eta hitzegin beharra dago horretaz gure artean, argitu beharra dago hamaika puntu. Edo ezin badugu ezer argitu, ezintasun horixe erakutsi beharko dugu. Nolabait afrontatu beharra dago problema hori. Baina ez al dago lehenagokorik? Zeinek muntatu du eta zeini zerbitzen dio oraingo kanpaina honek? Hainbeste erasiaz beti biolentziaren problemaz, ez al zaigu beste zenbait problema ahantzerazi nahi, biolentzia baino azpiagoan dagoena, biolentzia ekarri dakarrena?

Bolentzia ez bait du ETAk asmatu.

Baina zeinek dauka hain interes handia, egunotan atentzio guztia biolentziaren gainean biltzeko eta beste problema denak bazterrean uzteko? Hauteskundeetarakoan, hauzitan dagoena, Gobernu da. Eta Gobernu da eztabaidatzea tokatzen dena. Gobernuak egiazko problemetatik distraitu egin nahi du bakarrik. Kartoiezko erbi bat atera du, egiazko erbia ahantz dezaten kanpaina honetan Alderdi zakurrek. Eta hor doaz, bai, Alderdi zakurrak, xuriak eta gorriak, zaunka eta zalapartaka, kartoiezko erbiari ahausika, sasian ezkutaturik Adolfo barrez dagoela.

Zer nahi du soluzionatu Gobernuak: euskal arazoa ala ETA-ren problema?

ETAren problema, ez da dudarik. Ez du inoiz agertu, euskal arazoak asko preokupatzen zuenik, ezta gutti ere. ETAk preokupatzen du. Diru, enpeinu, jende, diplomazia, propaganda, harma, aparatu, astuzia pila ikaragarriak gastatzen ditu Madrilgo Gobernuak, zalantza asko gabe eta denbora tramiteetan galdu gabe, ETAren asuntua behingoan likidatzeko. Ikastolatxo baten subentzioa, ordea, ikaragarritzko problema da, eta hamar mila katramila eta tramite bukaezin sortzen ditu Madrilgo burokrazi-labirintoetan. Demokrazia xeble honetan errazago eta agudoago erabakitzen da polizia tankez dotatzea, mendi-hauzoren batean irakasle euskaldunik izendatzea baino.

Halare biolentzia omen da problema eta Espainia guztiak biolentziaz hitzegin behar du. Problema larriagorik ez dago.

Suarezen Gobernuaz, behintzat, ez dadila hitzegin.

«Terrorismoa»

Badakizu: inauteriotan, krisi ekonomikorik ez dago (ez da problemarik, bozketak lan-egunez egitea). Ez dago parorik. Estatutua? Hori konponduta dago, hutsa falta da. Ez dago Erreferen-

duaren frakasorik. Ez dago elebitasun problemarik. Ez dago ezer. «Terrorismoa» besterik ez dago.

«Terrorismoa»: zer ote da? Terrorismoa bestearen biolentzia da beti. Terrorismoa, kanpaina honetan, ETA da. Biolentzia ETA da. Paroak ez du terrorizatzen. Martin Villak ez du terrorizatzen. Estatu demokratikoak ez jakiteak Euskadin bestela presente egoten, uniformeaz jantzita baino, ez du terrorizatzen: polizia bat 222 biztanleko. Euskal Herriaren agoniak berdin-berdin jarraitzeak ez du terrorizatezn. Euskadi desmenbratuak ez du terrorizatzen. Biolentzia administratua ez da biolentziarik. Demokrazia, kilometro koadratuko polizia bat eta erdi egotea da. Presoak Soriauschwitzzen pilatzea, ordenu zibila. Ipar Euskadiko iheslari-ehizea, kolaberantza demokratiko eredugarri hutsa, beste Estatu europarrek ikasi behar luketena. Prentsa-kanpaina antieuskaldunak gregotianoa dira, *El País*-en histerismoak eta *Cambio* 16-en berrintxe kronikoak.

Bai, biolentzia, ETA besterik ez da.

Eta zer egin ETArekin, *Cambio* 16-ek daki: *para esta peste sólo hay como remedio el matarratas.*

«Biolentziak»

Engainatu egin nahi gintuen eta engainatu egin gaitu, Gobernua. Kanpaina honek, otsoak beeka eta arkumeak uluka jarri gaitu. Baina sortu bada sortu da, sartu beharra dago eztabaidan.

Alde bat utz genezake, biolentziaren kontra zenbait printzipio alturen izenean esaten dena (horiek eta horien usadioa ere eztabaidatu beharko dira noizpait): ebanjelioaren izenean, humanismo kristauaren, etab. Bistan da, posible direla printzipiozko eta erabateko posturak edozein biolentziaren kontra, «datorren aldetik datorrela». Gure begiramena postura horiei, printzipioek berek ez bada, predikazioaren moduak eta momentuak alderdi denak berdin kondentzen ez dituen arren de fakto.

Alde bat utzi beharrean gaude, halaber, biolentzia —ETA— kondentzera besterik dedikatzen ez direnak, analisirik, ordea, erakutsi gabe, horiek ere golkoan beren analisiak (eta Partido-interesak) izango dituzten arren: Alderdi antz, eskuineko nahiz ezkerreko —bakearen apostolutara sartu den Carrillo, esate baterako— eta prentsa espainol gehiena. Horiei, beldur naiz, ETA likidatzea iristen bada, bost axola gero euskal arazoa nola kon-

pontzen den. Horiek bakea esaten dutenean, bakearekin ulertzen dutena, ETA desagertzea da.

Biolentziaren *eztabaida* nahi dugu ikusi, on ala gaitzespenetan ibili gabe. Eta eztabaidak bi parte du: biolentziaren kausak, soluzioak.

Kausak: begien bistan dago, analisisien objektua «biolentzia iraultzailea» dela (ETA). Zuzenean eta lehenik begien aurrean daukaguna, analisisaren objeto direktoa, ETA da. Honen kausak azaltzerakoan bakarrik aipatzen dira, deribazio gisa eta sekundarioki, beste biolentziak, instituzionala eta errepresiboa. Estatu-biolentziak ez bestek digu inposatzen azterketarako perspektiba hori, baina badirudi, hori ez dugula erreparatu nahi. Eztabaida guztiak, beraz, alde aurretik biolentzia bat sofritzen du eta ez da ETArena. Horrexek berak ageri du, Estatuaren terrorea (*ressort du gouvernement*, Robespierrek esango zukeenez), ez dela biolentzia instituzionalera eta errepresibora mugatzen. Pentsabideak berak markatzen ditu.

Halare, ETAKoak zoro kriminal hustzat ez daukatenek, beheren, biolentzia instituzionala eta errepresiboa aipatu dituzte gehienbat «biolentzia iraultzailearen» kausa bezala.

Badakigu hemen zenbait biolentzia instituzional eta errepresibo egon den eta dagoen; eta zenbait sofritu duten umeek eskoletan, etab., euskaldun guztiok, instituzioen nahiz indar errepresiboen tratu txarrez, eta zenbat tragedia dagoen familietan. Ongi dago hori dena gogoratzea. Ez da inoiz aski gogoratuko. Baina arriskua ere badago, dena gorabehera psikologiko lau batetara bihurtzeko: biolentzia, maltratuen emaitza.

Problema psikologikoa ere badago (soluzioak gogoan hartu beharko duena), Madrilek ohartu nahi duen baino gehiago. Baina ezin gera gintezke hor bakarrik. Problema psikologikorik baino gehiago da Euskadiko biolentziaren problema.

Biolentzia historikoa

Biolentzia ETA baino gehiago da. Harmak eta biolentzia, Euskadiko historia moderno guztian daukagu; ETA, ordea, atzo goizekoa da. Oso oker ez bagaude behintzat, Zumalakarregi ez zen ETAKoa, Espartero ez zen UCDkoa, Maroto ez zen PNVkoa. Biolentzia ETArekin identifikatzen dutenek, apropos egiten dute, interes oso jakinekin egiten dute, eta, berei halaxe komeni zaielako, Partido mailan ibili nahi dute: ez histori mai-

lan eta ez Euskal Herriaren traiektoria sozial eta politikoen mailan.

Biolentzia errepresibo eta estrukturalen parean, beste konzeptu bat erantsi beharra dago, Euskadiko biolentziaren problema esplikatuta nahi bada: biolentzia historikoarena.

ARANA GOIRIren historia pertsonalean erakusbidezta gezake hiru biolentzion esanahia. ARANA GOIRIk ez zuen berak biolentziarik erabili, baina bai jasan. Biolentzia errepresiboak preso eduki bazuen, biolentzia estrukturalak, instituzionalak, haren lan guztia itotzen zion, *Euzkeldun Batzokija* aurrera ateratzea eragozten zion esate baterako; euskal abertzaletasunaren hastapenak gate artean lotzen zituen. Baina, biolentzia errepresiboa estrukturalak sostengatzen badu (instituzioek polizia), biolentzia estrukturalari azkenean eusten diona, legitimazioa eta emanez, biolentzia historikoa da; alegia, oraintxe bertan instituzioen egiazko aldakuntza batetan sinestea oso gaitz bihurtzen digun biolentzia historikoa, politika nazional batetan linea bilakaturia, traiektoria eta lege: eta konzientzietan, tradizioetan, hots, politika bizitzan, oinarrizko «instituzio sekreto» bihurtu den biolentzia historikoaren kontra jaiki zen Sabin, biolentzia estruktural eta errepresibo berezirik berak pertsonalki jasan izan aurretik, «Euskaldunen aberria Euskadi da» oihuka. Problema da, Estatuak ez dela automatikoki gure aberria; Estatuak, ordea, automatikoki bere burua guztion aberri deklaratzan duela, oraingo, atzoko nahiz biharko instituzioekin. (Konstituzio berriaren 2. art.: «...*la indisoluble unidad de la Nación española, patria común e indivisible de todos los españoles*, etab.). Abertzaletasunaren sorrera, sortu beharra, biolentzia errepresiboarekin edo une historiko batetako biolentzia instituzionalarekin esplikatzea, sinplekeria da. Abertzaletasuna, karlistadetako esperentzia luzearen ondotik bakarrik burutu zen. Biolentzia historikoaren konzientziatara ailegatzearekin eta biolentzia historikoaren kontzientziaz, kontzientzia hori aspaldidaniko historiara ere proiektatuaz gainera (*Bizkaya por su independencia*). Bestela Arana Goirik ez dauka sentidorik. Hots, abertzaletasunak ez dauka sentidorik. Aski zen karlismoa.

Biolentzia historikoaren konzientzia da orain ere abertzaletasunari eusten diona eta, abertzaletasunaren barruan, «biolentzia iraultzaileari» (PSOE-k ere, biolentzia errepresiboa eta instituzionala, salatzen ditu). Biolentzia iraultzailea, inoiz esan izan denez, instituzioren batzuen kontra baino gehiago, instituzioren kontra doa, historiaren kontra, biolentzia historikoaren kontra.

Iragapide eta transformazio momentu honetan ere euskaldunok bizi-bizi sentitzen dugun biolentzia historikoaren kontra.

Alegia, biolentzia historikoa ez da noizpait izandakoa bakarririk (Nafarroaren konkistan, karlistadetan): orain ere badirau eta badihardu, gogorki. Biolentzia historikoaren presioa da, azkenean, zenbait planteamoldetan ibiltzera behartzen gaituena orain-txe bertan (autodeterminazioa?, Estatutua?...), h.d., gure planteamenduak, beste indartsuago baten planteamenduaren barruan egin behar izatera, harek toleratzen dituen planteamenduak bakarririk egin ahal izatera, edo bestela «biolentzia iraultzailea» erabili behar izatera, «terrorista» bihurtuz. Biolentzia historikoa da, beti Nagusiak nahi dituen planteamoldeak eta eskemak onartzera, beti Nagusiak esaten duen bidetik ibiltzera, behartzen duena menpekoa. Konstituzioaren problema, adibz.: Euskadin izandako resultatuek ez dute azkenean deus balio, arazoa Estatu mailan dago eta planteaturik; guretzat, ordea, gure mailan dago planteaturik. Horixe da kontua. Baita ere: zergatik dago Nafarroa Euskadi den ala ez hauzitan ibili beharrik Madrilekin, biolentzia historikoaren persistentziagatik baino?... Orain denok nahi omen dugu euskal arazoari soluzioren bat eman. Baina «euskal» arazoaren soluzioa, denok dakigu, azkenean Madrildik pasatzen da. Madrilen dago giltza. Zergatik? Zeinek eman dio Madrili kargu hori, biolentzia historiko tronon ezarri eta establituak ezpada? Biolentzia historikoa —Nafarroa harmaz eta tranpaz konkistatu zuena, esate baterako— orain legitimitate natural bilakaturik dago. Estatu bilakaturik dago. Guk geuk, euskaldunok, edozein bide eraman nahi dezagula ere, beti «bestearekin» tratuan ibili beharko dugu, *gure* arazoa konpontzeko, eta «besteak» (Madril, Paris) ez du inoiz uste izango, bera «beste» denik, ez gu «beste» garenik, gu ere huraxe bera garela baino, haren parte; eta, beraz, asunto horretan gutien-gutienez guk adina zer esan baduela usteko du; eskubide osoa duela, baita guk baino gehiago ere. Guk eskubiderik al dugun, egongo da hauzitan; ez, harek zein eskubide duen. Guk ibili beharko dugu beti legitimazio eta eskubide bila. Estatuak ez dauka zergatik legitimatu. Eta, azkenean, soluzio guztiak, biolentzia historikoak dirauen artean, «kontzesio» gisakoak izango dira.

Euskaldunak, abertzaleak, biolentzia historiko horren persistentzia egunoro sentitzen du: *El País* edo *Cambio 16*-etik dispartzen diren kanpaina pozoitsuetan (hori ez da biolentzia!), Parlamentuko planteamoldeetan —zorigaitzoko «Dretxo histo-

rikoen» hauzi hartan, adbz.—, Euskal Herriarekiko hainbeste konprentzio dutela esanez hasten diren ministro eta ministro-gaien deklarazio eta erretoliketari... Aski da textu horiek aztertzea, zer arrazonatzen eta pisatzen duten, eta zer daukaten horiek, beste aldetik, ebidentetzat, axioma gisa, arrazonatu beharra legokeenik ohartu ere gabe, horien pentsa eta planteamolden oinarrian dagoen biolentzia historikoa —«nazionalismo espainola», guretzat— ikusteko.

Bai, Estatu-asuntua da azkenean: Estatuak instituzio-molde hauek ala besteak antolatu behar ote dituen (UCDren gustokoak, PSOEren gustokoak), edo eta, radikalkiago, Estatua bera desantolatu beharra ez al dagoen lehenengo, demokratikoki nahiz biolentziaz, berriro hasteko, herriaren eta nazionalitateen izenean.

Euskaldunaren begitan, Estatua ez da biolentzia historikoren kanonizazioa besterik. Gaztelau batentzat agian identifikatu egiten dira bere sorterri/aberria eta bere Estatua, —badakigu Estatuak berak sor dezakeela pentsamolde hori—. Horrentzat izan daiteke Estatua —bere komunitatearen espresiotzat daukanez— bere kontsiderazioen abiapuntu. Euskaldunarentzat ez. Atentzio ematen duena, hain zuzen, euskaldunak egin ohi dituen kontsiderazioetan, Estatu kontzepturik, sentido honetan, ez dagoela, da, hitzetik hortzera Estatua aipatzen dizunean ere; edo, gehienez ere, Estatua, arrazoipidearen azkenean datorrela, ez abiapuntuan. Euskaldunaren kontsiderazioak herritasunetik abiatzen dira. Bere komunitate nazionaletik.

Pentsabide bat Estatuaren definiziotik hasten da (Konstituzioa hasten den bezalaxe), Estatuko herrira gero etortzeko. Beste alderantziz. Direkzio kontrariotan doaz arrazoipideak. Eta munduko gauza logikoena besterik ez da, bi pentsabideok inoiz elkar ulertzen ez badute. «Espainolek», Estatu espainolean finkatzen direnek, ez dute sekula ulertuko, edozein beste arrazogatik ontzat ematera edo datozenek ere, euskal abertzaletasuna. Onenean ere, anarkistaren bat edo ailegatuko da, gure planteamoldeak ulertzera samar.

Euskal historiako biolentzia konprentitzeko, ETArene barne, alde bat utzi beharra dago biolentzia koiuntural bat den ustea: frankismoaren ondarea, esate baterako. Problema historikoa da. Alde batetan «euskaldunen aberria Euskadi da» konzientziarik dagoen artean, eta bestean «la indisoluble unidad de la Nación española» Konstituziorik dagoen artean, biolentziaren iturriak ez dira agortu Euskadin. Poliziak ETako militante denak, banan-banan, granorik utzi gabe, garbi ditzake, edo beharbada

kontsumismoak eta nagikeriak lotaraz dezake denborarekin euskal gizartea, borrokarako gogoia itzaliz: baina ez dadila pentsa, horrela problemari soluzio eman zaionik. Nik behintzat ez dut garantiarik batere ikusten, hamar urte geroago ez dela beste ETA bat, edo «IRA» bat, berriro sortuko. Problema bai, baina biolentziarik ez, egoteko, instituzio demokratiko batzuk aski ez direla, Frantziak eta Ingalaterrak, adbz., nahikoa erakusten ditugute. Biolentzia ebitatzeko, problema dagoen tokian soluzioa egotea da, bide bakarra.

Honekin, biolentzia esplikatzearen kapitulutik, soluzio bat aurkitzearen kapitulura heldu gara.

Arazoa politikoa da

Arazoa, luzarora behintzat, politikoa da, ez poliziakoa. (Poliziak momentuko «soluzioren» bat ekar dezake onenean ere). Eta hemen berezi beharra dago. Alde batetan, Madrilgo politika dago, «kontzesio» haundiagoak ala ttipiangoak egiteko pronto: UCD, PSOE, etab. Abertzale asko dira, edozein Alderditan, PNVtik Herri Batasunera, esaten dutenak: «UCD ala PSOE, berdintsu da guretzat azkenean»... Badakigu esaldi hori sinplista dela, baina bere modura hartu behar da. Gauzak hola ikusten diren artean, *azken helburu batzuei buruz berdintsu dela*, esan nahi da, eta beti izango da posible PNVtik berriz ere beste ETA bat irtetea; lehen ere PNVtik sortu zen ETA. Badakigu, noski, berriro ere, ETAREN esplikazioa ez dagoela motibazio abertzaleetan bakarrik. Baina hori alde bat utz genezake orain, bai PNVk eta bai ETAK berak aski azpimarkatzen bait dute hori. Beraz, alde batetan Madrilgo politika daukagu («estatalismoa»), bestean indar abertzaleak. Eta Alderdi abertzaleon artean bertan, Madrildik beharbada diferentziak ikusten ez badira ere, erizkera kontrarioak dauzkagu biolentziari buruz.

Lehenengo, biolentzia ez da kondenatzen, «biolentzia kondenatzen dugu», esanez, Bilboko kale nagusietan milaka jendeak esanda ere.

Biolentzia kondenatzen da, biolentzia baino bide hobe bat aurkituz, euskal arazoari soluziorik emateko. Ez bestela. Soluziorako, ordea, Madrilek ere badu parte. Eta hortxe dago kaxoa: nola jokatu behar dugu Madrilekin?

Orain, esaten dute batzuek, gauzak aldatu egin dira: hobe da biolentzia gabe. Ezer ez da aldatu, ostera ohi du besteak.

Xehetasunak utzi eta, azkenean, biek arrazoi dutela, egiten digu inpresioa: bi maila diferentetan hitzegiten dutela.

Zer da, edo ez da, aldatu? Eta zeri erreferentziaz esango dugu, ezer aldatu den ala ez?

Biolentzia estrukturala (legeak, etab.), instituzionala, Bote-reak Euskal Herriaren gain bere formagatik beragatik egiten duena, dudarik ez dago, aldatuz doala historian eta Francoz gero aldatu dela: arrazoirik ez dute falta, frankismotik «demokraziara» alderik badagoela, deritzatenek. Biolentzia errepresiboa ere (polizia, torturak, etab.), agian ez da lehen bezain zakarra, asko ez bigundu arren. Biolentzia historikoa, ordea, bi horien sostengua eta bi horien transformazioari mugak ezartzen dizkiona, h.d., Estatuaren kanonizazioa edo nazionalismo espainola, zenbait aldatu da? Biolentzia historikoa estruktura demokratikoekin eta errepresio zibilizatuekin eskuz-esku ibil daiteke: eta hori da, Gobernu batekin ala besterekin, transformazio batzuekin ala gabe, guretzat berdin dela, ostera ohi dutenek, adierazten dutena; ezer ez dela aldatu. Aldatu denak ez du ezer aldatzen. Esklaboa hankatik lotuta zeukan gatea luzatu egin da; esklaboa, orain mugi daiteke metro batzuk gehiago zabalean, baina beti ere esklabo, beti hankatik lotuta.

Dena dela, zer da, ETArek bidetik, edo Herri Batasunaren bidetik, irabaztea itxaron genezakeena? ETAk sinpatia asko izan duela, duela oraindik, pozgarri ala negargarri, baina errealtate garbia da. ETAk bere eginkizuna izan duela ere, ona ala txarra, alferrikakoa genuke orain eztabaidatzea. Izan denak ez dio axola; izango denak arduratzen gaitu.

ETArek aldeko postura aztertzen badugu, arrazoi positiboak eta negatiboak erabili ohi dituela, ikusten dugu. Negatiboak: beste guztien ahuleria, klaudikazioa, erreformismoa, etab. salatzea. Indar gehiena arrazoipide honi ematen zaiola, iruditzen zait. Arrazoi positibok, ETAk zenbat irabazi duen, erakutsi nahi izaten dute. ETArek bidetik jarraituz zenbat gehiago irabaziko omen dugun: independentzia, sozialismoa, etab. Aukera politiko baten eta efektibitatearen sentidoan, behintzat, niri eskatzen zaidan gorabchera da, ETArek bideak zenbat balio duen ala ez duen, euskal arazoaren soluziorik ekartzeko. Arrazoi askogatik. Baina lehenengo, eta azken-finean, azkeneko, deus ez dakigulako ETAk errealtatean zenbat indar duen, jomuga haiek erdiesteko.

Oraingoz behintzat, urrungo gauzak dirudite independentziak, sozialismoak, etab. Holakorik tiroka nola ekar genezakeen ima-

ginatu ezin dugun imaginazio eskasekoak ere ez gara guti: alegia, «biolentzian sinesten» ez dugunak, soluzio bide bezala.

Soluzioa politikoa da

Soluzioa politikoa da, esan dugu, ez poliziakoa. Eta berdin esaten dut: soluzioa ez da militarra, politikoa da.

Beste arazo bat da, halare, soluzioa azkenean politikoa izan arren, ez militarra, borroka harmatuak bere eginkizunik eta lekurik ez al daukan. Borroka harmatua ez al den politikoa.

Momentu honetan etsai asko du biolentzi bideak. Ez, Alderdi estatalisten aldetik eta Madrildik bakarrik; indar abertzale batzuen aldetik ere bai. Alderdi «posibilisten» aldetik.

Beharbada diferentziak, printzipiozkoak aparte, batzuek eta besteek planteamoldeetan jomugak nola situatzen dituzten, sortzen dira: azken jomugak baditugu beti gogoan, eta aurren-aurrenik haiei begira egiten baditugu planak h.d., *dena* badugu gogoan, ez parteak, agian «erreformismoak» ez du esperantza askorik permititzen eta biolentziazko bidea, besterik ez egoteak justifikatzen du. Berehalako jomuga batzuk gehiago baloratzen baditugu, aldiz, biolentzia kaltegarri ager daiteke eta borroka politiko-demokratikoa efektiboago...

Ibili, bistan dago, ibil litekeela erreformaren barruan. Eta eskura litekeela zenbait gauza, eskura dugun baino gehiago duda gabe (katalanen zuhurtzia aipatzen da). Baina zenbat? Zenbat izan liteke, gehienez ere, demokratikoki eskura genezakeen guztia? Askok kostatzen da, behintzat, sinestea, Madrilen kontzesioak inoiz hartaraino ailegatuko liratekeenik, euskal Aginpide autonomoa halako dinamika bat desarroilatu ahal izateko egitamuz eta fakultatez hornitzeraino, non berez eta beregainki euskal arazoa berak burubida lezan. Zartagin horren kirtena beti Madrilen eskuetan egongo dela, burlatzen dira «antirreformistak».

Hain zuzen biolentzia historikoarengatixe, korroan sartzen diren euskal Alderdiak, biolentzia gabe, etab., «gehiengoaren» dantza dantzatu beharrean kausitzen direla, ikusten dugu. Gehien-goia Gobernua da. Zein bide dago, Gobernua kontzesioak egitera behartzeko? Bilboko manifestaldi «antiterrorista» egin zenean eta, entzun genituen, bai, baitespen kozkor borobiltxoak: erresistentzia baketsua egingo zela, eta beldurgarriago izango zela biolentzia baino, etab. Gero ez dugu ikusi erresistentzia bake-

tsu horren beldurgarritasunik, ez efikaziarik, eta ez nola inpresio egin nahi dioten eta errespetua sartu Madrili, ez nola nahi dizkioten kontzesioak atera, ez deus. Alderantziz: Madrilek nahi duen guztia egiten duela gurekin, gelditzen zaigu inpresioa. Burla egiten digula. Eta disimulatzen ere nekatu gabe. Erreferenduko resultatuek, etab., Gobernuari bere postura intransigenteak berpentsarazten ez badizkio, agian ETak behartuko du hortara?, pentsatzen da orduan. Eta egingo ez badu ere: burlaka ari zaiguna kastigatzen du behintzat, eta horrekin jende umilatu eta zapaldu desengainatuaren sentimentua satisfatzen du ETak (elementu psikologikoa). Madril jokatzeko ari den bezala, oso zaila egingo zaie Alderdi abertzale bakezaleei, herriari erakustea, hobe dela beren bidea, ETarena baino. Horretarako Madrilek ere Alderdi horien jokoan sartu beharko luke eta ez da sartzen. Resultatu nabarmenik ageri ez den artean, ez dago konfiantzarik Euskal Herrian, bake bidez, urrutira joan litekeenik. Alferrik da biolentzia deitoratzea. Biolentziak, gutienez biolentziaren kontra mugimendu haundi bat sortu arte iraungo du; eta Madrilek ez du, Euskal Herria biolentziaren kontra mugitzen hasteko, arrazoirik batere ematen.

Gure planteamenduetan, ez gabilta biolentziaren aurretik, ez da hori ahaztu behar, h.d., ez gara ari biolentziaz hitzegiten, biolentziarik sor ez dadin; baizik eta biolentziaren ondoren. Biolentzia iraultzailea hor dago, biolentzia instituzionala bezalaxe. Eta honek bezalaxe, legitimitate maila bat irabazia dauka Euskal Herrian, nahiko altua. ETarena ez da legitimitate maila oso altua izango (betiko lelo hura: ETA minoria kaxkar bat dela); baina Botere zentralaren legitimitatea apenas dabil gorago Euskal Herrian. Hemen dagoena, hain zuzen, legitimitate falta da. Euskal arazoaren soluziorik entseiatzeko legitimitaturik legokeen egiazko instantzia baten falta. Ez dago Autoritate legitimorik —bide, politika— arrunt aitorturik, ETA kondenatzen duen askok ez bait du gutiago kondenatzen Gobernuaren politika. Bere legitimitatea garbi erakus dezan beste bidea, ordea (PSOE, PNV, EE), ezin izatekotan, resultatu positiboak erakus ditzan bidea izanen da: baina resultatu positiborik erakusteko Gobernuaren kolaborantza beharko da... Itzulinguru itsua.

Soluzioa, demokrazia al da?

Franco hil zen. Urteak alferrik samar badoaz, orduan itxaroten genituen gauza gehienei (Estatutu, etab.), oraindik ere pa-

zientziaz itxaroten jarraitzen dugu. Luzapenak berak suari egurra botatzen dio.

Ez dakit azterketarik egin den, baina nire inpresioa da, biolentziak berriro arrera hobea duela, orain bi urte baino. Orduan Gobernuak egokiera polita izan zuen, eskuzabaltasun apur batez —borondate onezko jestu batzuekin, besterik ez bada— biolentziari aurrea artzeko eta bidea hersteke. Ez zuen egin: beharbada, eskuinaren miramenduz, eskuinaren beldur zelako, edo, bere ahulerian, sostengua «ezkerrean» inolaz ere bilatu nahi ez zuelako. Horrela pasa dira orduak. Euskal Herrian berriro desengainua zabaldu da.

Orain zer nahi du Gobernuak? Askotan Gobernuari ETA egotea interesatzen zaion inpresioa egiten digu, indarrak bere inguruan bilduta edukitzeko. Su bat, Estatuaren bazterrean, kontrolagarri iruditzen zaion artean.

Baina suarekin, esaten da, ez da jolas egiten. Suaren kontrola erraz galtzen da mendian. Eta haize kolpeak berriz ere ez dira mendiotan falta, sua zabaltzeko.

Biolentzia gabe ezer ez digutela inoiz emango, jende asko hasi da berriro pentsatzen. Eta okerrago da orain lehen baino: frankismoan inork ez zuen sinesten, baina demokrazian askok sinestu dugu. Parlamentuak egin zigun burlarekin, ordea, eta deklaratu gabeko Salbuespen-Egoera honekin, okupazio poliziala honekin metroz-metro, kontrolekin, kaleak betetzen dituzten mitrailetekin, gartzela berriro beteekin, Frantziak iheslariak polizia espainolari eskura entregatzearekin, etab., laster demokrazian ere inork ezin sinistuko du.

Azkenean sinestarazi egingo digute, guretzat bide bakarra da-goela, faxismoan nahiz demokrazian...

Egoera honetan, azkenerako, esperantza galtzen bada, sentidoa galtzen du printzipioen arazoak, situazioan lekurik ez duela: alegia, demokrazia batetan biolentzia zilegi al den, nazio baten bizitza salbatzeko, etab. Eta biolentziaren problema guztia, arazo politiko hutsa bilakatzen da: oportunitatearen ala ezaren problema.

Biolentziak demokrazia arriskuan jartzen omen duela, arrazoiak, beharbada geroz eta euskaldun gutiagori inpresio egiten dio. Zergatik salbatu beharko lukete euskaldunek, berak salbatzen ez dituen demokrazia bat? 36.ean egindakoa, behin egitea nahikoa da.

Biolentzia, politikoa al da?

Euskal Herrian horrela dago gaur planteatuta biolentziaren problema: politikoago da biolentziarekin jokatzea ala gabe? Biolentziarekin ala gabe da efektiboago gure borroka?

Ageri da, biolentziaren problematikako zati inportante bat bazterrean geratzen da horrela: borroka harmatuaren printzipiozko eztabaidagarritasuna. (Biolentzia desberdinak egongo dira—instituzionala, etab.— eta denak biolentziak izango dira, elkarrekin lotuak ere; baina ez dago denak berdintzerik: gauza bat da inori trabak eta zentsurak ipintzea, beste bat bi tiro ematea). Egiazko planteamoldeak, halare, egon dagoen errealtatearenak, egon dagoen bezala, ez dira teorien gabinetean asmatzen, errealtateak berak inposatzen ditu. Guri horixe gertatzen zaigu. «Edozein biolentziaren» kondanak, horregatik, grazia guti egingen du.

Esito gehiago biolentziari buruzko eztabaida politikoak izan dezake.

Biolentziaren kontrakoek, biolentzia, Euskadin, antipolitikoa zaigula, arrazonatzen dute: etorkinen integrazioa eragozten duela, Nafarroa urruntzen digula, etab.

Biolentziaren «aldekoek» (biolentziaren aldekoa inor ez da, zentzu hertsian), borroka politikoaren eta harmatuaren uztarke-ta proposatzen dute: «bietan jarrai». Alegia, horientzat biak bat dira. Biolentzia politikoa da. Guri geratzen zaigun politika bakarra.

Horra, bada, korapiloa: borroka harmatuak eta politikoak elkar osatzen ote duten, ala eragotzi. Ezkontza hori nahi ez duten euskal Alderdiak aparte utzirik, zer duda, Madrilek bada-kiela, ez duela ezertan gehiago saiatu behar, ezkontza hori hausten, edo eragozten, baino. Eta Madril ez da ahal duena egin gabe geratuko.

Bi mutur dauka biolentziak: Gobernu-ETA. Biak gogor. Orain, gehiago lortzen ez bada, ETArek errua dela esaten ari dira batzuk. Autonomia lortzeko ETA ez omen da eragozpen besterik. Gobernuaren intransigentzia bera, ETArengatik izango litzateke... Gobernuak, egiten edo egin gabe uzten duena, esplikatzeko, kulpak ETArek botatzea, bere logikan dago. ETArek problema Euskadiko Alderdiei txantaje egiteko aprobetxatzea ere, konprenitzen da. Baita ETArek ez balego Madril eskuzabala-ago agertuko litzatekeela? Salakuntza horrek, egia balitz ere, errazegi hartzen du, darabiltenen inpotentzia estaltzeko aitzakia-

ren itxura. Eta kosta egingo da, hori egia denik sinesgarriro azaltzea. Justu alderantziz arrazonatu izan du ETak: eman genuen guk tregoa bat; Gobernuak ez zuen deus egin bere borondate ona eta soluzio batetara ailegatzeko gogoia, erakusteko... Bana. Ongi, biolentziarena pelota partida bat balitz...

Zer dauka gaur Euskadik, Madrili, biolentziarekin ordeztu, buru egiteko? Alderdi maioritariak?... Beti ere posibilitate bat da, pentsatzea, ezker abertzale guztia, biolentzia utzi eta, Alderdi sozialista sendo batetan bilduko balitz, arras bestelako panorama edukiko genukeela Euskadiko Alderdi konstelazioan; eta, orduan, bestelakoxe politika egin ahal izango genukeela Madrili buruz; eta Madrilek ere bestela jokatu beharko lukeela gurekin, etab. Beharbada hortik posible izango litzateke soluzioren bat. Baina honek denak, oraingoz, elkarrekin ezkondu omen ziren Balitz eta Balu haiek ematen du: haurrik ez. Gainera, asmo hain sinple hori, konkretatzera pasa orduko, oso konplexoa bihurtzen da. Ezker abertzalearen batasuna: Gabonetako gerizak.

Beste posibilitate bat, agian, egungo nahasterian indar abertzale sozialista bortitza bat gailendu eta lehenbailehen burutzea izan liteke, PNV eta PSOEekin gurdia ataskotik ateratzeko dinamika berri bat ekarriz... Asmoren batzuek hemendik jotzen bait dute egunotan. Zilegi ote zaigu itxaropen apur bat?

Niretzat biolentziaren problemak ez du beste soluziorik, euskal arazoaren soluzioa baino. Bitartean, esan genezake, biolentzia kriminala dela, edo biolentziaz ez daukagula independentzia irabazterik, edo nahi duguna. Horixe behintzat, hori, bestela errazago eskura daitekeenik, nekez erakutsiko da, independentzia. Beste gauzak, Estatutua, etab., zenbait «kontzesio», biolentzia gabe eskura litezkeela, sinesgarri da. Baina errazago biolentzia gabe, harekin baino? Eta, gainera, horiek lehen jomuga batzuk baizik ez badira, erakutsi egin beharko da, urrunago jarraitzeko, «nazioa berregiteko» eta, esan ohi den legez, biolentziak ez duela sentidorik. Askok uste bait du gaur, Estatutua, etab., oso ongi daudela, bai; baina horiekin kota minimo batzuk pasatzekotan, hor planto ez egitekotan, borroka eta iraultza-izpirituari eutsi beharra dagoela bizi-bizi.

Hor dago korapiloa: independentzia nahi da ala ez da; Estatutuarekin konformatu nahi da ala ez da.

Baina utz dezagun independentzia (hitza ekibokoa da, noski). Zeinek sinesten du, Madrilek ezarri Euskal Gobernu batek, Autonomi Estatutu eta guzti, bere UCD, PSOE, PNV eta besterekin, Madrilek erabaki fakultateekin eta Madrili gogoia ematen

dion traba guztiekin, Madrilek diktatu joko-arauekin, euskal nazio banatua berregiteko politika energiko askirik desarroila lezakeenik? Estatutua, ongi da: eta gero?...

Abertzaleetasunaren azkeneko helburuak ez dira, noski, Estatututxoren bat, edo mikeleteak berrezartzea, edo guk ere ikurrinaren kolorez sapailoak apaintzea. Hego Euskadi batu beharko da. Euskadi berreuskaldundu egin beharko da (eta, besteak beste, bakearengatik; elkarrekin nahasian bizi diren bi komunitate arrotzek, bi komunitate etsaitan bukatzen dute). Ipar Euskadirekin lotu beharko da, orain ez dakit nola. Autonomia sendotu beharko da: alde guztietatik, hots, kulturalki, ekonomikoki, etab. Beraz, dinamika nazional bortitz bat beharko da, hori dena egiteko. Baina utziko al dio Madrilek holako dinamika desarroilatzea Gobernu Autonomoa izango omen denari? Eta, utziko balio ere (Estatua, biolentzia historikoa, dexente inplantaturik dago hemen bertan buru-bihotzetan), eginkizun luze eta nekagarri honetan, ez al litzateke faktore dinamizatzaile izango borroka harmatua?...

Alderantziz ere pentsa liteke, pentsatzen da: bide zail hori zailagotu besterik ez dutela harmek egiten...

Edo pentsa liteke, alderantziz berriro: ETAririk ez balego, oso lan guti izango luke UCDeK, PNV eta, toreatzen...

Pentsatu, edozertsu pentsa liteke. Batzuek eta besteek dituzten arrazoiak, ikusten joan behar. Bitartean, denek bakea nahi omen dute. Biolentzia ez omen du inork nahi. Batek KASen puntuekin bakeatuko luke Euskal Herria. Besteak Martin Villaren hamabost puntuekin. Benegasek dioenez, PSOEK konponduko luke hau dena.

Dagoena dago. Eta hemen biolentzia dago. Ez ezker abertzalearen batasunik dago, abertzaleen batasunik are gutiago, eta ez Gobernuaren borondate izpirik dago, euskal arazoari irtenbiderik emateko. Borroka harmatua gaizki eta politikoa okerrago.

Eta, beraz, niretzat inolaz ere ez da biolentzia, Euskadik gaur daukan problema larriena, pertsonalki mingarriena bera izan arren.

Momentu honetan, beraz, problema ez da, biolentziari ez zaiola ikusten soluziorik; soluzioak inondik etorri behar duenik, ez dela ikusten, hori da problema. Egoera honek soluziorik ez badu, biolentziarik bai, ala biolentziarik ez, berdin, ez da problema inportantea. Beste nondibait laguntzen ez badu, behintzat, ez dakidan federen batek...

Euskal liburugintza 1978.ean

Joan Mari Torrealday

Inoiz baino liburu gehiago

1978ko liburugintzaren aurkezpen hau, konstatazio honekin-
txe hasten dut: sekula baino liburu gehiago atera da euskaraz.
Zehatzago esanik: 191 kontabilizatu ditut nik, hots, 169 liburu
eta 22 liburuxka (50 orrialdetik beherakoak, alegia)¹. Alde
dexearekin iragan ditugu aurreko urteetako zifrak, hots, 154
eta iaizko 150 horiek.

Hala ere, jendearen ustea besterik da. 1978ko liburu-produk-
zioa urria eta eskasa izan dela sinesturik dago jendea. Iaz beza-
latsu. Iaztik hasita, topiko bilakatu da eritzi hori.

Zergatik ote datu objetiboan eta eritzi hedatu hauen arteko
alde hau?

Gauza bera esplikatzen nahian iaz ere arrazoi pare bat idaroki-
tzen saiatu nintzen (JAKINen 5. zenbakian ikus daitekeenez).
Baliagarritzat jotzen ditut aurtengoari buruz ere arrazoi haiek.
Bide beretik lotuko natzaio gaiari orain ere.

Gure liburugintzaz dugun inpresio eskasaren errua egoera
politikoaren «normalizapenak» (?) du. Katalanek kezu bera dute.
Esplika nadin. Diktaturaren garaian, hots, joku politikorik ez
zenean, kulturaren protagonismoa orain baino askoz nabarmena-
goa zen. Kulturatik igaro ohi zen politikaren parte on bat. Gaur,
aldiz, politikak bere bideak ditu, eta etxeko neska bezala
gelditu zaigu kultura. Garai batetako harma batzu baztertu egin

dira, borroka-leku berri honetan alkantzu gehiagoko harma berriak behar direla eta.

Egoera berri honek, gure egiazko kultur egoera argitu egin du. Alegia, euskal kultura, eta honen barruan hizkuntza eta liburua, bazter-kultura da. Hauxe da, nere ustetan, oinarrizko arrazoa, gainerako ia dena esplikatzen duena. Bistan da, egoera hau urte batetik bestera ezin daitekeela alda, igarokorra ez baino estrukturala bait da. Honetaz jabetzea, gauza sanoa da, euskal kulturgile asko k.o. bezala geratu bada ere. Deslilurapen ugari dago bazterretan. Uste genuena baino gutiago eta ahulago garen inpresioa du jende askok: duela 5-10 urteko euforiak pot egin du. Iazko liburu-produkzio hau berau duela 5 urte gertatu izan balitz, a zer komentario triunfalistez agurtuko genuen. Gaur, askoz epelago bide gaude, geure mugen berri gehiago dakigulako agian.

Merkatuko jokoan

Euskal liburu-produkzioarekiko inpresio txar hori esplikatzeke, une uneko arrazoirik ere bada. Euskal jendearen arreta eta atentzia, beste nonbaitean dago, lehen baino gutiago agian euskarazko liburuetan. Garai batetan protagonismo eta oihartzun askoz handiagoa zeukan euskarazko liburuak. Arrotzen zituen eztabaidak gogoratu besterik ez dugu. Eta gaur? Gaur euskal liburuari ez dio inork kasu handirik egiten. Euskal liburuia eza-gutaraztea, jendea hartara interesatzea, ikaragarri zaila gertatzen ari da. Zailtasun honek idazle zein argitarazle zenbait nekatu egin ditu. Nahiago dute erdaratik jo.

Euskarazko liburuaren marginalismo hau dela eta, argitaletxeak beraiek ere ez daude errurik gabe. Euskal liburuak ez du promoziorik, euskal gaii buruzko erdal liburuak baduen bitartean. Kasu ohoregarri batzu salbu, euskal argitaletxe zenbaitetan beraietan ere, euskarazko liburuia «parent pauvre» da, erdarazkoak mantendurik bizi dena (bizi edo hobe, «existidu»). Errentagarri ez denez, ez da lantzen, ez da zaintzen. Ez da promozionatzen. Kasu bat bakarrik aipatzearren: zer publizitate egiten zaio euskal liburuari komunikabideetan? Neurri on batean editorearen esku dago hori, ordainduta ala ordaindu gabe. Axola edota sinesmen falta dago. JAKIN aldizkarian bertan, liburu kritikaren txoko bat sortu eta indartu nahian, euskal editorialeei liburuak bidaltzeko behin eta berriz eskatu diegu, eta guti

batzuen erantzuna besterik ez dugu jaso. Klaro, berririk ematen ez bada, gero jendeak ez daki holako edo halako libururik badenentz ere.

Dena den, salakuntza hauek seinalatzen duten gaitzaren gaitetik dago euskal liburugintzaren soluzioa. Merkatuaren logika harian, ingurune honetan, euskal liburuak ez du erdarazkoarekin borrokatzeko ahalmenik. Erdarak zanpatzen du euskara. Euskal liburuak burua jaso nahi badu, subentziora jo behar du. Jai du, bestela. Modu askotariko subentzioa. Eredu txikiko hizkuntza guztietan hala jokatu beharra dago. Eta halaxe egin ohi da Europako zenbait herritan. Liburuaren politikaren lehen ekintza, hauxe da, subentzioa.

1978ko gaiak

Hurbil gakizkion gehixeago iazko liburugintzari. Zer gai erabili izan dira euskaraz 1978an? Zerrendaren aurreko laukian ikus dezake irakurleak panorama osoa.

Hona lehenengo bost gai-sailak:

Gai-saila	%
Literatura	30
Orotarik	13
Hezkuntza	12,5
Erlijioa	9,5
Historia-Biografia	7
	72

Ikusten dugunez, lehen bost gai-sail hauek liburugintza osoaren ia hiru laurdena osatzen dute. Gutxi, oso gutxi gelditzen da gainerako 18 gai-sailentzako. Alegia, beste alor horietan gutxi idatzi da euskaraz, hala nola, Filosofian, Psikologian, Soziologian, Politikan, Deretxoen, Medikuntzan, Inginaritza, Nekazaritzan, Geografian. Eta okerrago dena, jarraiko gai hauetaz ez da liburu bat bakarrik ere idatzi: Arte eta Zientzia militarretan, Merkatalgoan, Garraioetan, Etxe-ekonomian, Antolakuntzan, Jostaldi, Joko eta Kiroletan.

Hutsuneen zerrenda luze honek badu esangurarik, noski. Honen inguruan, arazo larri bat bakarrik planteatu nahi nuke, oinarri-oinarrizkoa iruditzen zaidana. Euskarazko liburugintzak

selektiboa izan behar al du, gai-mota batzuetara soilki mugatua? Hala da, izan, gaur, baina ezinbestean. Espreski horretara jo behar ote da?

Non geldituko litzateke orduan gure belaunaldiaren eginkizun historikoa, hots, euskara kultur-tresna bilakatzea eta kultur-eremu guztietara zabaltzeko asmo hura? Antoni M.ª Güell eta Modest Reixach, kultur minorietako eta bereziki Catalunyako egoera ikertu ondoren, konklusio honetara iristen dira: «La producció en catalá haurà d'ésser, doncs, selectiva i comptar amb la presència de la producció castellana».

Oraingoz hauzia plazaratu besterik ez dut egiten. Honen inguruko eritzi-emate bat biziki onuragarri dakiguke, euskal liburuaren politika bat definitzeko orduan lehen mailako gaia bait da.

Literaturaren krisia?

Jarrai dezagun 1978ko produkzioaren egitura aztertuz. Puntu bat edo beste azpimarratzeaz aski dugu. Literaturaren lehen tokia iruditzen zait denetan seinagarriena. Inoiz baino liburu gehiago publikatu da literatura alorrean, UNESCOren klasifikapenean 21. lekuan sartzen den liburua, alegia. 50 liburu eta 7 liburuxka, denetara. Sail honen barne-orekari begiratu bat ematen badiogu, honela bana genezake literaturgintza hori:

	%
— Literaturaren historia, literatur kritika	17,5
— Bertsoak	7
— Antzerkia	5
— Elaberria	24,5
— Herri-literatura	3,5
— Olerkiak	23
— Ipuinak, kontakizunak, narrazioa ...	19

Prosa literarioa eta narrazioa dira nagusi: elaberriaren, kontakizunen, ipuinen, narrazioaren artean, %43,5 osatzen da, olerkiak, bere aldetik, literatur produkzioaren 23a hartzen du.

Liburugintzaren barne-orekari buruz, bada topikorik. Beti esan ohi da, eta aurten ere bai, liburu-produkzioan literatura

bazterturik dagoela, literatura guti egiten dela. Produzizioaren datu hauek kontuan edukitzen al dira? Baztertuago eta eskasago daude beste liburu-mota batzu.

Are gehiago: euskal literaturgintzaren arriskuaz ere mintzatu da bat baino gehiago. Zer esan? Euskal literatura ez dut nik arriskutan ikusten. Produzitzen da, ikusten dugunez. Literaturaren errebindikapena goraki aldarrikatuz reazio gazte bat, Ustela saila eta Pott inguruan batipat. Besteak beste, gainerako gai-mota batzuen erabilera galtzearen arrisku gehiago somatzen dut nik. Ikusi bestela azken urteotako liburugintzan zein liburu-mota nagusitzen den: euskararen inguruko liburu funtzionala, bateko; eta liburu literarioa, besteko.

Kontuan dut, baita, A. M. Güell eta M. Reixach liburu-ikertzaileek konstatatzen duten joera hau: «Un dels camps —potser *el* camp— privilegiats en la producció editorial dels paisos d'àrea lingüística petita és el de la literatura».

Liburuaren jatorria eta adina

Noski, beti bezala, aurre argitaratu diren liburuak oro ez dute ez jatorri eta ez sorketa-urte bererik. Liburu batzu aspaldi eginak dira; batzu, euskaraz asmatuak; beste batzu, erdaratik itzuliak. Bada, gure artean gero eta gehiago ematen den beste liburu-mota bat ere: elebiko liburua, euskara eta erdara liburu berean agertzen dena. Hiru mota bereiz daitezke honen barruan: euskaraz eta erdaraz testu desberdina agertzen denekoa; erdal textua euskarazkoaren itzulpen denekoa eta, hirugarrenik, mai-zenik gertatzen dena: euskal textua erdarazkoaren itzulpen denekoa.

Ikus dezagun, bada, liburu-produkzioa nola banatzen den irizpide hauen arabera: euskaraz bakarrik lehendabizikoz atera den liburua: %58 da; liburu bilinguea: %17,2; liburu euskaratua: %9,4. Denetara: %85.

Beraz, liburu berrargitalduak %15 osatzen du. Berrediziotan, bi joera nabarmendu dira nagusiki: bateko, ikas-liburuaren bigarren argitarazioa, adibidez Gerok egin duena, hau da, azken urteotako liburua, eskaera handikoa; eta besteko, liburu zaharra, aspalditik agortua, hots, Hordagoren ekintza, euskal klasikoak argitalduz.

Euskara batua

1978ko liburu produkzio honetan hizkuntza-motaren erabile-ra ikusi gabe ezin gaitzke geldi.

Euskara baturanzko horren eta euskalkien arteko banakuntza nola gertatu da?

1978ko liburugirtza osoaren %65 «euskara batuan» idatzi da, %14,5 gipuzkeraz, %10,5 bizkaieraz eta %8 Iparraldeko euskalkiren batetan. Esan bezala, produkzio osoaren partiketa da honoko hau, liburuak, originala nahiz itzulpena edo berrargitaldua izan. Idazle-lana hurbilagotik ezagutzeko, eta, jakina, batasunaren eragina benetan neurtzeko, gehixeago zehaztu behar dugu liburugintzaren analisia. Berredizioa alde batera utzita, aurreko lehenengoz atera diren liburuak aztertzen baditugu, euskara batuaren aldeko portzentaiak are nagusiagoak dira: euskara batuan, %71,6; gipuzkeraz, %14,8; bizkaieraz %11 eta Iparraldeko euskalkitan %1,8.

Ikusten da: berredizioa ez kontsideratzerakoan, Iparraldeko euskalkien pisua gutitu egiten da. Izan ere, Ipar Euskal Herriko euskalkien %8 hori, Hordagok berrargitaldu dituen klasikoek esker da, neurririk handienez. Klasikoen ekarri hau kendurik, beraz %1,8an gelditzen da Iparraldean euskara batu-batuan ez baino hizkeltan idatziz jarraitzen dutenen kopurua.

Ekintza editoriala

Produkzioaren aldetik barreakuntza gehiegi dago euskal liburugintzan. Hau da, argitarazle ugari dago, horietako asko edo gehienak, liburu oso gutirekin plazaratzen badira ere.

Sakabanakuntza honetaz bestalde, egile-editore bezala jokatzeko dutenak ere ugari dira: 20tik gora bai behintzat.

Libururik gehien atera dituztenen artean, Hordago, CAP, Gero daude. Editoriale ez izanik ere, UEUK ahalegin handi bat egin du, 14 liburu atera bait ditu². CAPEk bere euskal saila indartu egin du. Gero iazko bide berari darraio. Hordago izan da 1978ko errebelazioa, zalantzarik gabe; etengabeko lana egin bait du euskaraz eta erdaraz. Euskaraz, «Euskal klasikoak» izan da bere lanik berezicna, eta aurrerantzean, euskara errazean ateratako liburuak gehituko ditu. Ediciones Vascas ere geroz eta liburu gehiago atera ohi du euskaraz, Eta berdin Elkar-ek. L. Zugaza ere aspergabe dabil. Eta abar.

Badirudi, gerora begira, hiruzpalau editorialen artean segurtatuko dela produkzio nagusia, denbora berean liburu-argitarazle, liburu-banatzaille eta liburu-saltzaille izanki. Indartuz joango dira editoriale batzu, baina oraingo sakabanaketa honek luzaro jarraituko du, oker ez banago.

Obarra: Liburu zerrendan, tituluaren ondoan eta kako artean, jakingarri hauek ematen ditut: i=itzulpena; b=berrargitalpena; e=elebikoia, bilinguea.

¹ Zerrenda honetan jaso gabe, gelditzen den libururik ere bada. Arrazoi askogatik. Euskal liburu-produkzioa aski barreiatua da, batetik, eta bestetik, liburuak oro bilduko duen erakunderik ez dugu. Nekeza da, orduan, liburu guztien berri izatea. Beste arrazoi bat ere bada: nahiz eta iazko lege gordailua eraman, zerrenda itxi bitartean argitaratu gabeko liburuak ere badirela. Dena den, portzentaietan nabardura hauek sortuko dituzten fluktuapenak gora behera, ez zerrendak ez iruzkinak galtzen du baliorik. (Zerrenda osatuz, edo zuzenduz inork oharririk bidaltzen badit, aurretiaz damaizkiot eskerrak).

Urteko liburua zein den kontsideratzeko, lege gordailua erabili ohi da irizpide erabakitzaille gisa. Guk ere hala egiten dugu. Baina bada lege gordailurik eta ISBN gabeko publikapenik ere; hauen kasuan argitarazioko urtea hartzen dugu kontutan.

² UEUko publikazio horiek liburu-klasifikatzaile ofizial batek ez lituzke liburutzat joko, ISBN eta Lege-gordailurik gabekoak direnez. Guk haintzat hartzen ditugu, halere, euskarazko produkzio idatzia taxuz aztertu ahal izateko.

1978ko liburuak

Liburuaren gai-sailkapena	Zenb. abs.	%
01.— Orotarik. Bibliografia. Haur eta gazte literatura. Tebeo, komiki eta historioak. Saiakera eta artikulua gai desberdinetaz. Omenaldiak	25	13
02.— Filosofia. Psikologia	1	0,5
03.— Erljioa. Teologia. Teologia morala eta praktikoa. Asketika eta Mistika. Teologia pastoral. Eskritura Saindua. Liturgia	18	9,5
04.— Soziologia. Sozialismoa eta komunismoa. Marxismoa. Hainbat estatistika	3	1,5
05.— Zientzia politikoak. Ekonomia politikoa eta soziala. Estatuaren teoria. Nazioa eta lurraldea. Barne politika. Alderdi politikoak	4	2
06.— Zuzena. Administralgo publikoa. Laguntza soziala. Zuzen publikoa, konstituzionala. Politikoak. Administratiboa. Zuzen Kanonikoa eta Eklesiastikoa	2	1
07.— Arte eta Zientzia militarrek	—	—
08.— Irakaskuntza. Hezkuntza. Pedagogia. Irakaskuntza eskol-aurrekoa eta oinarrikoa. Oinarriko Irakaskuntza Orokorra	9	5
09.— Merkatalgoa. Komunikabideak. Garraioak	—	—
10.— Etnologia. Giza arrazak. Bizitza pribatu eta publikoetako ohitura eta usuarioak. Folklore. Tradizio eta kondairak	6	3
11.— Hizkuntzalaritza. Filologia. Euskara. Hiztegiak, metodoak, gramatikak	24	12,5
12.— Matematikak. Matematika jeneralean. Algebra	6	3
13.— Natur zientziak. Meteorologia. Klimatologia. Fisika. Kimika	8	4
14.— Medikuntza zientziak. Higiene publikoa. Fisiologia	2	1
15.— Inginaritza. Teknologia. Industria. Lanbide eta eskulana. Hainbat industria	1	0,5
16.— Nekazaritza. Abeltzaingoa. Arrantza. Agronomia. Lur lanketa	2	1
17.— Etxe ekonomia	—	—
18.— Antolakuntza	—	—
19.— Arte ederrak. Artearen filosofia eta kritika. Margoak, marrazkiak, grabatuak. Fotografia. Musika eta musikatresnak. Antzerkia, balleta, dantza	7	4
20.— Jostaldiak. Denborapasak. Jokuak. Kirolak	—	—
21.— Literatura. Literatur kritika. Literaturaren historia. Bertsokak. Antzerkia. Elaberria. Herri literatura. Olerkia. Ipuinak	57	30
22.— Geografia. Bidaiak. Eskualde geografia. Bidaieri eta turistaren gidaliburuak. Euskal Herriko geografia	3	1,5
23.— Historia. Geografia. Euskal Herriaren eta haren eskualdeen historia. Zibilizazioaren eta kulturaren historia. Biografia. Oroitzapenak	13	7
Guztira	191	100

- Aditza III-IV.** (aditz konparatua). Jose Maria Irazola. (Udako euskal ikastaroa-Derio). L. Zugaza, Bilbao. 22 x 29,5. 198 or.
- Aerportuko espioia** (i). Alwyn Cox. Euskaltzaindia. Bilbao. 13 x 20. 16 or.
- Agiriak Euskal poetak eta artistak G. Arestiren omenez.** Askoren artean. C.A.P. Donostia. 25 x 28,5. 208 or.
- Aihen Ahula** (haur denborako hixtorio mixterio...). Daniel Landart. Elkar. Donostia. 14 x 21. 158 or.
- Akustika.** Elhuyar. U.E.U., Bilbao. 14,5 x 20,5. 102 or.
- Algebra bektoriala.** Luis Bandres. U.E.U., Bilbao. 14,5 x 20,5. 31 or.
- Amaiur** (b). Yon Etxaide. Gero. Bilbao. 11 x 18. 136 or.
- Andra Dana Maria privilegiatua** (b). Silvain Pouvreau. Hordago. Donostia. 14 x 20,5. 100 or.
- Antropologiazko ikastaroa.** Lejoa-ko biologi talde batek. U.E.U. Bilbao. 14,5 x 20,5. 172 or.
- Aralar (Aralar'ko adiskideak) 1928-1978.** Askoren artean. SGEP. Donostia. 21 x 27. 130 or.
- Arrantzaleen bizitza.** Antonio Zavala. Auspoa. Tolosa. 10,5 x 18. 158 or.
- Arrasateko herriak Euskadi osoari.** Herri batzorde ikertzailea. —. —. —. 24 or.
- Arte de Guipúzcoa al alcance de los niños, El.** M. A. Arrazola. C.A.P. Donostia. 21 x 21,5. 146 or.
- Artea eta Gizartea.** J. Azurmendi. L. Haranburu, Kriselu. Donostia. 11 x 17. 96 or.
- Asekaitz, Maiteño.** Martin Iturbe, Xabier Azurmendi. C.A.P. Donostia. 13,5 x 21. 138 or.
- Asterix eta godoak** (i). Gosciny-Uderzo, I. Beobide. Donostia. 22 x 30. 48 or.
- Asterix eta urrezko igitaia** (i). Gosciny-Uderzo, I. Beobide. Donostia. —. 22 x 30. 46 or.
- Asterix Helbetian** (i). Gosciny-Uderzo, I. Beobide. Donostia. —. 48 or.
- Asterixen ibilaldi bat** (i). Gosciny-Uderzo, I. Beobide. Donostia. —. 48 or.
- Aurrera beti.** M. M. Zubiaga, S.J. Egile-editore. —. 11 x 18. 230 or.
- Azkatasunaren Yarraí** (i). Agirre-Lekube'tar J. A. / Gerenabarrena'tar Andoni Graf. Bilbao. Zornotza. 13 x 19,5. 420 or.
- Azkenean Dilindan.** Jon Casenave-Martin Larzabal. Ustela saila. Donostia. 11 x 19. 140 or.
- Bakarrik noa ikastolara** (i). Asunción Lissón / X. Mendiguren, La Galera. Barcelona. «Apurrak» saila. 15 x 17. 16 or.
- Bale denborak.** Agustin Zubikarai. L. Zugaza. Durango. 13 x 20. 155 or.
- Baserria-Baratza.** (curso radiofónico en euskera, 1977-1978). —8 liburuxka—, —. SGEP. Donostia. 21 x 27. (Denetara) 170 or.
- Begia begi truk** (b). Jon Etxaide. Gero. Bilbao. 18 x 11. 120 or.
- Belartzelaiko mutikoteak.** Andoni Sarriegi. Gero. Bilbao. 13,5 x 19,5. 116 or.
- Bi saindu hescualdunen bizia: San Iñazio Loiolacoarena eta San Franzisko Zabierecoarena** (b). Franzisco Lapitza. Hordago. Donostia. 14 x 20,5. 252 or.
- Biblia edo Testamentu zar eta berría** (b). Aita Fray Jose Antonio de Uriarte. Hordago. Donostia. 14 x 20,5. 128 or.
- Bilintx.** Indalecio Bizkarrondo (1831-1876). Bizitza eta bertsoak (Vida y

- poesías) (e). Antonio Zavala / M. Pelay Orozco. SGEP. Donostia. 22,5 x 24. 426 or.
- Bilintx** (1831-1876). A los 100 años de su muerte —Conferencias y Cursos literarios— (e). SGEP. Donostia. 16 x 14. 256 or.
- Bizipenen bultzadaz**, Mikel Zarate, L. Zugaza. Durango. 13,5 x 19,5. 70 or.
- Bizitzako urratsetan**. Martín Iturbe. C.A.P. Donostia. 12,5 x 21. 44 or.
- Bolibar, Amerikako askatzailea** (e). J. L. Salcedo-Bastardo / X. Amuriza. E.V. Donostia. 15 x 21,5. 370 or.
- Cristau dotriñ berri-ecarlea** (b). Fray Juan Antonio Ubillos. Hordago. Donostia. 14 x 20,5. 230 or.
- Devoten breviariora** (b). P. Argaiñaratz. Hordago. Donostia. 14 x 20,5. 110 or.
- Diálogos guipuzcoanos y vizcaínos, dialogues laburdins et souletins** (b). Iturriaga, Uriarte, Duvoisin, Inchauspe. Hordago. Donostia. 14 x 20,5. 122 or.
- Diccionario castellano-euskara, euskara-castellano** (laburpena): 26.000 hitz. Luis Mari Mujika. E.V. Donostia. 10 x 15. 414 or.
- Disoluzioak, jalkiak, oxidazio erredukzioa**. M. Jesus Barandiaran eta beste. U.E.U. Bilbao. 14,5 x 20,5. 132 or.
- Eboluziozko psikologiazko oharra**. Eukeni Abasolo eta beste. U.E.U. Bilbao. 14,5 x 20,5. 90 or.
- Egun on!** (i). Asunción Lisson / X. Mendiguren. La Galera. «Aurrak» sorta. Barcelona. 15 x 17. 26 or.
- Eibarko Sozialismoa**. J. I. Paul Arzak. L. Haranburu, Kriselu. Donostia. 11 x 17. 96 or.
- Elizanburu**. Antonio M. Labayen. Auñamendi. Donostia. 12 x 18. 234 or.
- Elsa Scheelen** (b). Txillardegui. Elkar. Donostia. 13,5 x 21. 248 or.
- Ene Sinestea**. Etien Salaberry. Egile-editore. Baiona. —. —.
- Energia**. Elhuyar. U.E.U., Bilbao. 14,5 x 20,5. 163 or.
- Eracusaldia**. (3 liburuki) (b). Juan Bautista Aguirre. Hordago. Donostia. 14 x 20,5. 1.802 or.
- Erlatibitatearen teoria espeziala**. Luis Emaldi eta beste. U.E.U., Bilbao. 14,5 x 20,5. 104 or.
- Errealismo Sozialistaz**. J. Azurmendi. L. Haranburu, Kriselu. Donostia. 12 x 17. 130 or.
- Errekalde kaleko burruka**. (oinharrizko euskara. 1. maila). Fikzioa. Euskaltzaindia. 13 x 20. 29 or.
- Erroma'ko Eleizearen Araudia** (i). A. Ipolito Larrakoetxea. Kardaberaz. Tolosa. 15,5 x 21,5. 472 or.
- Escu-liburua, ta berean eguneango cristiñau-cereguñac** (b). A. Fr. Pedro Antonio Añibarro. Hordago. Donostia. 14 x 20,5. 238 or.
- Eskolaurrea (I). Hizkuntza sikomotrizidada**. (multikopiaz). Elkar lanean. Sto. Tomas Lizeoa. Donostia. 22 x 32. 80 or.
- Esku leuna**. Gotzon Garate. C.A.P. 1978. Donostia. 13,5 x 21. 168 or.
- Espaniako Konstituzioa / Constitución española, La** (e). X.X. —. 13 x 19. 94 or.
- Espazio topologikoak**. Edurne Biritxinaga eta beste. U.E.U., Bilbao. 14,5 x 20,5. 105 or.
- Estatistika**. Angeles Iztueta. U.E.U., Bilbao. 14,5 x 20,5. 28 or.

- Etiopia.** Bernardo Atxaga. Pott liburutegia. Santutxu-Bilbao. 14,5 x 20,5. 118 or.
- Euria (i).** Asunción Lissón / X. Mendiguren. La Galera. «Aurrak» saila. Barcelona. 15 x 17. 16 or.
- Euskadi Konstituzioari begira / Euskadi ante la Constitución.** ESEI. —. 174 or.
- Euskadi margolaritzan / Euskadi en la pintura (e).** —. —. —.
- Euskadiko Geografia.** Gregorio Arrien, Iñigo Agirre / Sabin Berruetabeña, M. Olazar, J. A. Orbegozo. Ibaizabal argitarazlea. Euba. 16 x 23. 171 or.
- Euskal Aditza, eskemak eta ariketak (multikopiaz).** Goiherriko Euskal Eskola, 1978. Lazkao, 21,5 x 31. 246 or.
- Euskal Elertia.** S. Onaindia. Ibaizabal, Euba. 10 x 23. 230 or.
- Euskal-eliztiaren betebidea / Complemento de la gramática (2 liburuki, 12 cassette).** Umandi. —. —. —.
- Euscal-errijetaco olgueeta, ta dantzeen neurrizco gatz-ozpinduba (b).** Aita Prai Bartolome Santa Teresa. Hordago. Donostia. 14 x 20,5. 208 or.
- Euskal Herriaren informazio sozio-ekonomikoa (1929-1978) — Katalogo bibliografiko. Información socio-económica sobre el País Vasco (1929-1978) — Catálogo bibliográfico.** G. Ansola, Javier Alberro, Jose Artola, Inazio M. Zabala. IKEI. Donostia. 15 x 22. 994 or.
- Euskal Herriko ipuin eta kondairak.** Joseba Gereño. Egile-editore. Bilbao. 16,5 x 23. 86 or.
- Euskal Herritik erdal herrietara.** Txillardegui. Egile-editore. Donostia. 14,5 x 21. 496 or.
- Euskal Kondairaren sintesia / Síntesis de la historia del País Vasco.** Martín de Ugalde / Jose Antonio Agirre. E.V. Donostia. 12,5 x 19. 342 or.
- Euskal Joskera.** Adolfo Aregita. L. Zugaza. Durango. 12,5 x 19,5. 328 or.
- Euskal literatura (1915-1940).** S. Onaindia. Etor. Donostia. —. —. 460 or.
- Euskal literatura II (Azterbideak, azterketak, aztergaiak).** Mikel Zarate. L. Zugaza. Durango. 12,5 x 20. 134 or.
- Euskal Ortografia.** Mikel Zarate. L. Zugaza. Durango. 13 x 20. 128 or.
- Euskaldunak. Euskal Etnia (i).** Askoren artean. Etor. Donostia. —. 250 or.
- Euskalerrria, Geografi/Historia.** Iñaki Goikoetxea. Edorta Kortadi. Gero. Bilbao. —. 54 or.
- Euskalerrriaren kondaira.** (6-7 mailak). Gregorio Arrien. Graf. Bilbao. Amorebieta. 16 x 23. 112 or.
- Euskara lantzen 1.** (O.H.O. 7. mailarako). Hegaz, Erein. Donostia. 17 x 24. 214 or.
- Euskara bizia.** X. Amuriza. —. —. —.
- Euskara mailaka. Ariketak.** SEIE. Gero. Bilbao. 15 x 22. 344 or.
- Euskararen liburu zuria.** Siadeco, Euskaltzaindia, LKA. Euskaltzaindia. Bilbao. 16 x 23. 676 or.
- Euskara 6 (b).** Juan Antonio Letamendia. Gero. Bilbao. 18 x 25,5. 176 or.
- Euskara bizitik, 1 A-B, 2-A (b).** Jesus Eguzkitza, Jabier Uriarte. Eguzkitza edit. Bilbao. —. 290 or.
- Euskara, erro eta gara.** Bittor Kapanaga. Egile-edit. Otxandio. 13,5 x 20. 216 or.
- Euzkadi'n gudateko argibide irudiak / Documentos gráficos militares de Euzkadi (e).** Bidasoa inguraztiak, 1. —. —. 28 or.

- Fableac edo aleguic** (b). Goyhetché. Hordago. Donostia. 14 x 20,5. 344 or.
- Fisika Generala**. J. R. Etxebarria. U.E.U., Bilbao. 14,5 x 20,5. 222 or.
- Fisiologiazko Ikastaroa**. Miren Onalndia eta beste. U.E.U., Bilbao. 14,5 x 20,5. 246 or.
- Foruak eta euskal literatura**. Angel Zelaieta. L. Haranburu, Kriselu. Donostia. 11 x 17. 112 or.
- Gernika'ko beste arbola** (i). Luis de Castresana / Jaime Kerexeta. L.G.E.V. Bilbao. 15,5 x 22,5. 124 or.
- Gipuzkoako Dantzak / Danzas de Guipúzcoa**. J. Antonio Urbeltz. C.A.P. Donostia. 21 x 28. 16 or.
- Gizartea 7. Geografia**. Taldean egina. J. A. Arbelaiz eta beste. Gero. Bilbao. 20 x 26,5. 166 or.
- Gizartea 7. Historia**. Elkar lanean. Gero. Bilbao. 20,5 x 26,5. 140 or.
- Gogoz** (Gure herriko gauzak) (e). J. S. Martin. C.A.P. Donostia. 14 x 20. 458 or.
- Gomikia 2**. Askoren artean. Elkar. Donostia. 31 x 21. 112 or.
- Gramatika bideetan**. Patxi Goenaga. Erein. Donostia. 15,5 x 22,5. 380 or.
- Guardasola ahantzia**. Koldo Izagirre. Ustela saila. Donostia. 11 x 19. 52 or.
- Han-hemenka**. J. B. Etcheberry. —, Baiona. —, —.
- Herri baten deihadarra / El grito de un pueblo** (e). A. Schommer / M. Ugalde. E.V. Donostia. 24,5 x 30. 239 or.
- Herria-Eliza EUSKADI pueblo-Iglesia** (e). Askoren artean. Graf. Itxaropena. Zarautz. 15 x 21. 506 or.
- Herria eta Bidea. Hitzak eta kezak**. Luix M. Mujika. E.V. Donostia. 12 x 17. 200 or.
- Hijos ilustres de Segura / Herriko Seme Ospatsuak — Segura**. Juan Bautista de Ayerbe (biltzaile). C.A.P. Donostia. 15 x 21. 84 or.
- Hilargiaren hotzikarak**. Pello Lizarralde. Ustela saila. Donostia. 11 x 19. 38 or.
- Hiltzaile baten bila** (b). X. Gereño. L. Haranburu, Kriselu. Donostia. 11 x 17. 132 or.
- Hinki-Hanka. Poemak**. Manex Erdozainzi-Etxart. Elkar. Donostia. 13,5 x 21. 118 or.
- Hirugarren atalak**. Bitaño. Gero, Kimu. Bilbao. 13,5 x 19,5. 133 or.
- Hitzakia (aitzaki abila)**. J. J. Garmendia. Ustela saila. Donostia. 11 x 19. 144 or.
- Hitz egin!** Ariketa idatziak — 1. maila. Euskaltzaindia. Bilbao. 21 x 30. 30 or.
- Hitz egin!** Ikaslearen liburua — 1. maila. Euskaltzaindia. Bilbao. 21 x 30. 140 or.
- Hitz egin!** (i). Irakaslearen liburua. 1. maila. L. G. Alexander / Euskaltzaindia. Euskaltzaindia. Bilbao. 21 x 30. 176 or.
- Hiztegi orokor teknikoa. 2. Euskera-Gaztelera**. Luis M. Mujika. E.V. Donostia. 17 x 24. 618 or.
- Hondartza** (i). Asunción Lissón / X. Mendiguren. La Galera. «Apurrak» saila. Barcelona. 15 x 17. 16 or.
- Ibañeta pastorala**. (euskara bat., zuberotarra-española-frantsesa). Junes Casenave Harigile / G. Larratxe, O. Idiart. Jakin. Arantzazu. 11 x 18. 222 or.
- Idaz-lan guztiak. 1. Aozko literatura** (e). Lekuona'tar Manuel. Kardaberaz. Tolosa. 16 x 21,5. 624 or.
- Idaz-lan guztiak. 2. Eusko Etnografia**. Lekuona'tar Manuel. Kardaberaz. Tolosa. 16 x 21,5. 582 or.

- Ikas-bidea 2.** Servicio de vascuence. I. Oyarzabal, I. Goikoetxea, Aberasturi. Excma. Diputación Foral de Alava. Gasteiz. 21 x 30. 66 or.
- Iker.** Juan José Fernández. Egile-editore. 21,5 x 15,5. 40 or.
- Iker eta Ixone —orrazi magikoa—.** G. Muro. Erein. Donostia. 21 x 30. 20 or.
- Iesu aurraren bizitza.** Manuel Lekuona. Graf. Izarra. Usurbil. 18 x 23,5. 24 or.
- Ikasbidea. 2 (batuan).** Oyarzabal, Goikoetxea, Aberasturi. Dip. F. de Alava. Gasteiz. 21 x 30. 66 or.
- Iparragirre'ren bizitza (i).** Luis de Castresana/Jaime Kerexeta. L.G.E.V. Bilbao. 15,5 x 22,5. 188 or.
- Ipuinak.** Bitaño. Gero. Kimu. Bilbao. 13,5 x 19,5. 80 or.
- Irakur 2 (b).** A. Lertxundi, J. Arrizabalaga, M. P. Martiartu. Marrazkiak: A. Olariaga. Gero. Bilbao. 18 x 25,5. 142 or.
- Irakur 3 (b).** A. Lertxundi, J. Arrizabalaga, M. P. Martiartu. Gero. Bilbao. 18 x 25,5. 144 or.
- Irakur 4 (b).** A. Lertxundi, J. Arrizabalaga, M. Martiartu. Marrazkiak: Edorta Kortadi. Gero. Bilbao. 18 x 25,5. 144 or.
- Iruineako asesinatzea.** Xabier Gereño. L. Haranburu, Kriselu. Donostia. 11 x 17. 102 or.
- Itun berria.** Olariaga. —, —, —, —.
- Iturriaga.** Mujika'ko Gregorio. C.A.P. Donostia. 15 x 21. 40 or.
- Iztueta'ren olerkiak (e).** Jose Garmendia Arruabarrena/Joshe Mari Baztarrika. Kardaberaz. Tolosa. 15,5 x 21. 192 or.
- Jalgi hadi.** Irakaslearen liburua I. Hondarraitz taldea. Elkar. Donostia. 17 x 24. 110 or.
- Jesu-Christoren imitacionea (b).** M. Chourio. Hordago. Donostia. 14 x 20,5. 508 or.
- Jesús.** Xabier Azurmendi. L. Zugaza. Irrisko xorta. Durango. 15,5 x 24. 52 or.
- Joan eta Ane zigarro bat erretzen.** Ibon Sarasola. Ustela saila. Donostia. 11 x 19. 37 or.
- Jo ta ke 1.** (euskara ariketak, fitxa osagarriak). Joxe Joan G. de Txabarri. Legazpiako Gau Eskola. Legazpia. 21 x 31. 88 or.
- Jo ta ke 2.** (euskara ariketak, fitxa osagarriak). Joxe Joan G. de Txabarri. Legazpiako Gau Eskola. Legazpia. 21 x 31. 156 or.
- Jurgi kapitaina Britainian.** X. Gereño. Egile-edit. Pipa saila. Bilbao. 11,5 x 16,5. 128 or.
- Kepa Enbeita Urretxindorra 1878-1942.** X. X. Enbeitatarrak. Muxika. 15 x 21. 48 or.
- Kimika Orokorra.** Jazinto Iturbe. U.E.U., Bilbao. 14,5 x 20,5. 320 or.
- Kolasin haurtzaindegirakoa (i).** M. Ferrer, C. Miranda, M. C. Perez, D. Rosillo/X. Mendiguren. L.G.E.V. Bilbao. 21,5 x 20,5. 64 or.
- Kolasin 1 (i).** M. Ferrer, C. Miranda, M. C. Perez, D. Rosillo/X. Mendiguren. L.G.E.V. Bilbao. 21,5 x 20,5. 64 or.
- Kolasin 2 (i).** M. Ferrer, C. Miranda, M. C. Perez, D. Rosillo/X. Mendiguren. L.G.E.V. Bilbao. 21,5 x 20,5. 64 or.
- Kolorea.** Lejoako Kimika taldea. U.E.U., Bilbao. 14,5 x 20,5. 178 or.
- Kondairaren ihauterian.** Jose Angel Irigaray. C.A.P. Donostia. 13,5 x 21. 44 or.
- Kotxe lapurrak (i).** L. G. Alexander. Euskaltzaindia. Bilbao. 13 x 20. 16 or.

- Laborantzako liburua.** Jean Pierre Duvoisin. Hordago. Donostia. 14 x 20,5. 392 or.
- Lamiñak.** S. Onaindia. Egile-editore. Amorebieta. 16 x 23. 216 or.
- Lehen irudiak, lehen hitzak** (16 liburuxka) (i). Rosa Sensat/Irakasle taldea. —. —. 12,5 x 21. 20 or.
- Liburu ederra. Aita Cardaveraz. Lapurdico escarara itzulia** (b). Jean Pierre Duvoisin. Aita Cardaveraz. Hordago. Donostia. 14 x 20,5. 282 or.
- Manual devotioenezcoa** (b). Etxeberri Joannes. Hordago. Donostia. 14 x 20,5. 214 or.
- Markiña zarra kontu kontari.** Juan Joxe Arrizabalaga «Markiña». Egile-editore. Ermua. 15 x 21,5. 142 or.
- Matematika** (hiztegi, hizkera, irakurbideak). Mikel Zalbide. UZEI. E.F.A. Jakin. Arantzazu. 16,5 x 23,5. 48 or.
- Matematika 8. O.H.O. 82 Funtzio polinomikoa.** Elhuyarreko matematika-taldea. —. —. 21 x 30. 116 or.
- Matematika 8. O.H.O. 83 Egitura Algebraikoak.** Elhuyar matematika-taldea. G.I.E. sorta eta G.I.I. Elkarte. Donostia. 21 x 30. 56 or.
- Matematika 7. O.H.O. 71. Q multzoa.** Elhuyarreko matematika-taldea. —. Lazkao. 32 x 21,5. 82 or.
- Matematika 7. O.H.O. 81 Polinomioak.** Elhuyarreko matematika-taldea. G.I.E. sorta eta G.I.I. Elkarte. Donostia. 32 x 21,5. 112 or.
- Matxitxako Lur-buruko-gudua** (e). 2. liburukia. G.E.V. Bidasoa ingurraziak, 2. —. —. 112 or.
- Meditacioneac gei premiatsuenan gainean** (b). Martin Duhalde. Hordago. Donostia. 14 x 20,5. 584 or.
- Método de Euskera radiofónico / Euskera irrati bidez. Gipuzkoera** (e). (2.ª curso, 1.ª parte). Juan Oñatibia. Edill. Donostia. 15 x 21,5. 224 or.
- Mirande eta Kristautasuna.** Joxe Azurmendi. C.A.P. Donostia. 13,5 x 21. 176 or.
- Monumentos de Guipúzcoa / Gipuzkoako Oroitarriak** (e). L. P. Peña Santiago. C.A.P. Donostia. 21 x 28. 30 or.
- Musika 1. Gida liburua** (e). Manuel Urbietta, Lutxi Manzisidor. Egile-editore. Zarautz. 21 x 21. 24 or.
- Nazio arazoa.** «Bereterretxe». —. —. —. 212 or.
- Nere mendixkatik.** (E.T.A.'ko gudariez apoz bat mintzo). Piarres Larzabal. Dizkola. Donibane L. 15,5 x 21,5. 120 or.
- Nire biotza** (método fácil para el aprendizaje del euskera bizkaino). (X. Peñaren apunteak). Jesus Villegas Kambra. L.G.E.V. Bilbao. 15 x 22,5. 266 or.
- Olerkiak** (b). Bernat Dechepare. Txertoa. Donostia. 13,5 x 19,5. 228 or.
- Olerki solteak.** Jesus Etxezarraga. L. Zugaza. Durango. 15,5 x 24. 56 or.
- Osaba Gabrielen asesinatzea.** X. Gereño. Egile-editore. Pipa saila. Bilbao. 11,5 x 16,5. 160 or.
- Patxi Erauskin bertsolaria (1874-1945) I.** A. Zavala. Auspoa. Tolosa. 10,5 x 18. 150 or.
- Patxi Erauskin bertsolaria (1874-1945) II.** A. Zavala. Auspoa. Tolosa. 10,5 x 18. 144 or.
- Patxi Erauskin bertsolaria (1874-1945) III.** A. Zavala. Auspoa. Tolosa. 10,5 x 18. 146 or.

- Perpau bakunaren sintasia.** J. A. Mujika. Gero. Bilbao. 15,5 x 22. 152 or.
- Peru Abarka (e).** Jose Antonio Moguel/R. M. Azkue. L.G.E.V. Bilbao. 16 x 22,5. 158 or.
- Peru Abarcaren berrirakurtzea.** Angel Zelaieta. L. Haranburu, Kriselu. Donostia. 11 x 17. 148 or.
- Pinto (bizkaieraz).** Felix Zubiaga. Ibaizabal (Graf. Bilbao, Amorebieta). 16,5 x 23,5. 120 or.
- Pintura Vasca Contemporánea / Gaur eguneko euskal pintura (1935-1978).** Juan M. Alvarez Emparanza. C.A.P. Donostia. 23 x 27. 232 or.
- Sagardoa.** Jose Uria Irastortza. S.G.E.P. Donostia. 21 x 26,5. 288 or.
- Saioka, matematika 2.** Taldean egina. —. —. 21 x 27,5. 151 or.
- Saioka 6. Natur arloa.** Taldean egina. —. —. 21 x 27,5. 244 or.
- Saioka 6. Plastika eta dinamika.** (Higidur adierazpena, musika). K. Baelo, A. Biar, J. A. Zalduegi. Argazkiak: J. M. Susperregi. X. X. —. 21 x 27,5. 256 or.
- Santa Cecilia abesbatza / Coral Santa Cecilia (1928-1978).** Javier M.ª Sada/Jon Urrujulegi. C.A.P. Donostia. 14 x 20. 98 or.
- Santuari de Guadalupe / Guadalupeko Ama (e).** Florentino Portu. Egile-editore. Hondarrabi. 15 x 21. 157 or.
- Sortzen 1. Ortografia, deklinabidea, sintaxisa.** Juan Luis Goikoetxea, J. J. Zearreta, R. Badiola. Egile-editore. Bilbao. 21 x 15. 382 or.
- Sukaldean (i).** Asunción Lissón/X. Mendiguren. La Galera. «Aurrak» saila. Barcelona. 15 x 17. 16 or.
- Testamen çaharreco eta berrico historiao (2 liburuki) (b).** Bernard Larreguy. Hordago. Donostia. 14 x 20,5. 886 or.
- Testuak aztertzen.** Joxe Antonio Mujika. Gero. Bilbao. 11 x 18. 196 or.
- Termitosti-Bidaia.** Joxe Antonio Arrieta. Ustela saila. Donostia. 11 x 19. 78 or.
- Txirula mirula (Musika 1. O.H.O.).** Imanol Urbieta, Lutxi Manzisidor. Irudiak: X. Egaña. E.F.A. Jakin. Arantzazu. 22 x 29,5. 112 or.
- Txuri eta Gorri eta Kikiriki.** Manuel Lekuona. Etor. Donostia. 17 x 24. 72 or.
- Umetxoak (gipuzk. bizk.).** X. X. Etor. Donostia. 17 x 24. 64 or.
- Ura eta Lurra.** UZEI. U.E.U. Bilbao. 14,5 x 20,5. 122 or.
- Virginaren officioa da hirur officio.** C. Harizmendi. Hordago. Donostia. 14 x 20,5. 132 or.
- Xantaia Kontesari.** Xabier Gereño. Egile-editore. Pipa saila. Bilbao. 11,5 x 16,5. 154 or.
- Zeintzuk dire Euskadiko harreman ekonomikoak (i).** Francesc Navarro/B. Amundarain. Lankide Saila. Arrasate. 13 x 21,5. 88 or.
- Zortziko hautsiak. Barren ibarrak.** Luis M. Mujika. E.V. Donostia. 12 x 17. 184 or.
- Zutaz amoroski.** Jon Casenave, Jean Marc, Lanusse eta Javi Etxenike. Ustela saila. Donostia. 21 x 20,5. 52 or.
- 21 (e).** Taldean. Hordago. Donostia. —. 333 or.
- 77.eko barne erretratu (i).** Jose I Gurrutxaga/R. Badiola. Egile editore. Bilbao. —. 100 or.

Erdal liburuak Euskal Herriaz

- Acuerdo de Zubieta y otros relatos**, El. J. M. Bellido. E.V. San Sebastián. 236 p.
- Aezkoa: 200 años de lucha** (de 1784 al atentado de ETA). Fermín Goñi. Euskal Bidea. Pamplona. 142 p.
- Alava, Guipúzcoa y Vizcaya a la luz de su historia**. Andrés E. de Mañaricua. L. Zugaza. Durango. 95 p.
- Alcoholismo en la ciudad de Vitoria**, El. E.D.I.S. Vitoria. 496 p.
- Amar a Euskalerría conociéndola** (Laburdí, Benabarra, Zuberoa). Juan José Lapitz. Autor editor. 230 p.
- Anton Sukalde**. Tellagorri. E.V. San Sebastián. 286 p.
- Apuntes etnográficos del valle de Aramayona: aperos de labranza (lanabesak)**. Juan Garmendia Larrañaga. C.A.M. de Vitoria. 249 p.
- Arquitectura y los arquitectos de la Región en el entorno de Bilbao, I-II, La**. D. Fullaondo. —. —. —.
- Askatasunaren ibilaldia / Marcha de la libertad / Marche de la liberté**. Edic. preparada por Jokín Apalategui. 312 p.
- Así fue**. (Dossier San Fermín 78). Pamplona. 56 p.
- Baroja, Los** (b). Julio Caro Baroja. Taurus. Madrid. 540 p.
- Baroja, las mujeres y el sexo**. Francisco Bergara. Editora Nacional. Madrid. 432 p.
- Batallones de Euskadi, Los**. Miguel de Amilibia. Txertoa. San Sebastián. 233 p.
- Beta**. Pedro Ruiz Balerdi. Hordago. San Sebastián. 253 p.
- Bilbao y el Bajo Nervión, un espacio metropolitano**. Precedo Ledo. —. —.
- Brujas de Sorjin, Las** (b). Martín de Ugalde. E.V. San Sebastián. 288 p.
- Burgos: juicio a un pueblo**. Lurra. Hordago. San Sebastián. 387 p.
- Carabinas de Gastibeltsa, Las** (i). M. Légasse. Txertoa. San Sebastián. 143 p.
- Caserío: historia, socioeconomía y tierra, El** (b). Koldo Osozo. Club deportivo Eibar. 162 p.
- Castigo a los culpables**. Frco. Jav. Iturbe, José Ant.º Meoqui, Jesús González. Equipo de información y solidaridad. —. 95 p.
- Centros de Turismo donostiaras (50.º aniversario del Centro de Atracción y Turismo)**. Javier M. Sada. S.G.E.P. San Sebastián. 190 p.
- Cerámicas populares del País Vasco en las edades moderna y contemporánea, Las**. Leandro Silván. E.K.N. —. —.
- Cien piezas vascas para planta dulce**. Jesús Fdez. Ibañez. L.G.E.V. Bilbao. 118 p.
- Cien vascos de proyección universal**. C. López Salnz. —. —. —.
- Colección de Cédulas, Cartas-patentes, Provisiones, Reales Ordenes y otros documentos concernientes a las Provincias Vascongadas. Tomo I. Condado y Señorío de Vizcaya** (Edi. Facsímil de la de Madrid de 1829). Edit. Zocadover. Toledo. 490 p.
- Complemento Gramática Vasca** (2 tomos). Umandí. Kardaberaz. Tolosa. 584 p.
- Conciertos económicos, Los**. Carmen Postigo. L. Haranburu «Euskal Historia». San Sebastián. 124 p.
- Conde al brigadier, El**. Javier. Legajo de cartas 1863-1891. José M. Recondo, S.J. Inst. Príncipe de Viana. Pamplona. 307 p.

- Constitución española 1978, La. Elkar lanean. E.V. San Sebastián. —.
- Crisis económica y Euskadi. Baleren Bakaikoa. Hordago. San Sebastián. 174 p.
- Crisis en Guipúzcoa, La. José M. Mutiloa Poza. C.A.P. San Sebastián. 207 p.
- Cuáles son las relaciones económicas del País Vasco. Francesc Navarro. Colección Lankide. Mondragón. 96 p.
- Cuentos del Premio Aldecoa, 1972-1973, 1974-1975. Consejo de Cultura, Diputación Foral de Alava, Vitoria. —. —. —.
- Cuerpos represivos ¡Disolución! Gamarra. Mugalde. Hendaya. 544 p.
- Cultura Vasca II, Erein. San Sebastián. 427 p.
- Dantzak. Juan Ant.º Urbeltz Navarro. Jakin. Aránzazu. 275 p.
- De arrantzales a Gudarís del mar. (A.S.E.). XX. —. —. 156 p.
- De canciones, danzas y músicos del País Vasco. Enrique Jordá. L.G.E.V., Bilbao. 210 p.
- De Euskadi al campo de exterminio (memorias de un gudari). José M. Muñerza. Luis Haranburu-Hemen. San Sebastián. 194 p.
- Del Carlismo al nacionalismo burgués. Beltza. Txertoa. San Sebastián. 236 p.
- Denuncia en el Parlamento. Orzi. Txertoa. San Sebastián. 214 p.
- Derecho foral penal en Euskalerría. Estornés Lasa. —. —. —.
- Diario y cartas desde la cárcel. Eva Forest. Hordago. San Sebastián. 190 pág.
- Disparos en el Bidasoa. José M. Bellido. E.V. San Sebastián. 172 p.
- D. Agustín de Jauregui y Aldecoa (I). Presidente, Gobernador y Capitán General del Reino de Chile (1773-1780). Eulogio Zudaire. Inst. Príncipe de Viana. Pamplona. 266 p.
- Economía y sociedad bilbaínas en torno al sitio de 1874. Manuel Basas Fernández. Junta de Cultura de Vizcaya. 677 p.
- Elegidos de Euskadi, un atentado al futuro, Los. Odei Erreka. GEU. Bilbao. 237 p.
- Emakume abertzale Batza. La mujer en el nacionalismo vasco. (e) Vol I. Policarpo de Larrañaga. Auñamendi. San Sebastián. 176 p.
- Encartaciones, Las. Antonio de Trueba. GEU. Bilbao. 280 p.
- En la persecución, Archivos Clero Vasco I — Año 1936. E.A. Talde. Graf. Izarra. Usúrbil. 124 p.
- Epidemias de cólera en Vizcaya en el siglo XIX. Manuel Vitoria Ortiz. L.G.E.V. Bilbao. 254 p.
- Escuela pública vasca, una alternativa para la enseñanza en Euskadi. Luis Otaño. Cuadernos de Educ. Adarra. —. 61 p.
- Estudio estructural del euskara de Ondarroa. Karmele Rotaetxe. L. Zugaza. Durango. 714 p.
- Estudios sanitarios en la costa guipuzcoana. Luis Contreras Poza. S.G.E.P. San Sebastián. 174 p.
- Estudios de sintaxis vasca. Fr. Luis Villasante. E.F.A. Aránzazu. 255 p.
- Eternos Sanfermines. José María Baroja. —. —. 271 p.
- Etimologías vascas en la obra de Luis Michelena, Las. Juan José Arbelaiz. Kardaberaz. Tolosa. 155 p.
- Euskadi ante las elecciones municipales. «Talde». E.V. San Sebastián. 153 p.

- Euskadi, dos comunidades.** Manu Escudero. L. Haranburu. San Sebastián. 153 p.
- Euskadi, dos años de impaciencia I. El Dictador ha muerto.** Koldo San Sebastián. Col. Euskal Bidea, Pamplona. 48 p.
- Euskadi, dos años de impaciencia II. Noliz arte?** Koldo San Sebastián. Col. Euskal Bidea, Pamplona. 88 p.
- Euskadi, herri batzarrea.** Colectivo IPES. Zero-ZYK. —. 206 p.
- Euskadi nucléaire.** Dossier n. 1. Altabizkar taldea. Elkar-Baiona. 46 p.
- Euskaldunak. La Etnia Vasca.** En colaboración. Etor, San Sebastián. 250 p.
- Euzkadi, llama eterna.** Agustín de Alzola. GEU. Bilbao. 171 p.
- Experiencias de nuestra lucha, 100 días de Huelga.** ATC-ko langileak. —. —. 75 p.
- Exposición antológica Ignacio Echandi.** XX. S.G.E.P. San Sebastián. 72 p.
- Flexiones del verbo vasco vizcaíno.** (b). Pedro Pujana. G.E.V. Bilbao. 126 p.
- Función de los modernos medios de pago, La. Aproximación socioeconómica a la realidad guipuzcoana.** Alberto Martínez Aramberri. C.A.P. San Sebastián. 123 p.
- Garaldea.** Federiko Krutwig. Txertoa. San Sebastián. 219 p.
- Gernika, cuna de la democracia vasca.** José Lasa Apalategui. San Miguel. 230p.
- Gobierno Vasco y los anarquistas. El. Bilbao en guerra.** Manuel Chiapusu. Txertoa. «Ipar haizea». San Sebastián. 252 p.
- Guerra de Franco, los vascos y la Iglesia, La.** 2 libros. Juan de Iturralde. Graf. Izarra, Usurbil. 1048 p.
- Guerra en Euskadi, La.** Jiménez de Aberásturi. —. —. —.
- Gure Errenderi** (informe urbanístico). Coordinadora de comisiones de urbanismo de los barrios. —. —. 190 p.
- Guía completa de Vitoria y Alava 1978-79.** —. Ed. Plaza. —. 95 p.
- Guía del museo provincial de arqueología de Alava, Diputación Foral de Alava.** —. —. —. 99 p.
- Guipúzcoa y sus hombres** (ensayo histórico y antropológico). Pedro Uriarte. S.G.E.P. San Sebastián. 298 p.
- Hernani-I.** Tomás Goikoetxea «Gaurhuts». Hordago. San Sebastián. 152 p.
- Histoire du Peuple Basque.** Jean-Louis Davant. Elkar. Baiona. 304 p.
- Historia de Euskadi: el nacionalismo vasco y ETA.** (b). F. Letamendía «Ortzi». Ruedo Ibérico. —. 446 p.
- Historia de la cultura y del arte de Pamplona.** 1. parte: Antigüedad y Edad Media. C.A.M. de Pamplona. 250 p.
- Historia del Pueblo vasco.** En colaboración. Erein. San Sebastián. 270 p.
- Historia del País Vasco.** Juan Ignacio Paul Arzak. L. Haranburu. San Sebastián. 184 p.
- Historia de la Universidad de Deusto.** Carmelo Saenz de Santa María. L.G. E.V., Bilbao. 260 p.
- Historia de los Ipenarrieta y de sus casas-palacio.** Manuel Urkola, y otros. —. —. 123 p.
- Ibarrola, ¿un pintor maldito?** Javier Angulo Barturen. L. Haranburu. San Sebastián. 360 p.

- Ideologías del Nacionalismo vasco.** Antonio Elorza. L. Haranburu. San Sebastián. 466 p.
- Informe del presidente Agirre, El.** (b). L.G.E.V., Bilbao. 636 p.
- Insurrección de los Vascos, La.** Eduardo Uriarte. Hordago. San Sebastián. 280 p.
- Introducción a la historia medieval de Alava, Guipúzcoa y Vizcaya en sus textos.** José Angel García de Cortázar, Beatriz Arizaga, Rosa M. Martínez Ochoa, María Luz Ríos. Txertoa. San Sebastián. 220 p.
- Inventario de bienes de Olite (1496).** Ricardo Ciérvide Martinena. Inst. Príncipe de Viana. Pamplona. 344 p.
- Joaquín de Lizarraga (1748-1835) Un escritor navarro en euskara.** Juan Apechechea Perurena. Inst. Príncipe de Viana. Pamplona. 375 p.
- José Ignacio de Alcorta. Semblanza y pensamiento.** En colaboración: L. Legar, A. Rodríguez. L.G.E.V. Bilbao. 236 p.
- Juego de bolos en Alava. El.** Joaquín Jimenez. Dip. F. de Alava, Consejo de Cultura. Vitoria. 81 p.
- Kurtzebarri.** José Letona Arrieta, Juan Leibar Guridi. C.A.P. San Sebastián. 98 p.
- Lengua Vasca. La.** Koldo Mitxelena. L. Zugaza. Durango. 87 p.
- Lengua Vasca en la Rioja y Burgos. La.** José J. Bautista Merino Urrutia. —. —. 109 p.
- Lengua y Literatura vasca.** Patri Urkizu. L. Haranburu. San Sebastián. 174 p.
- Lenguaje Vasco. El.** (b). «Orixe»-Martín de Oiarzabal. —. —. 147 p.
- Luchas y la defensa de los renteros y medieros (Cadreita) La radicalización del cooperativismo (Alcanadre), Las.** A.R.R.E. Hordago. San Sebastián. 156 p.
- Medicina popular en el País Vasco. La.** Ignacio María Barriola. E.V. San Sebastián. 167 p.
- Mejor defensor el pueblo. El.** Miguel Castells. E. V. San Sebastián. 264 p.
- Mil días: de la dictadura a la preautonomía en Euskadi.** Joseba Koldo Narbarte. E. V. Baiona. 254 p.
- Museo de bellas artes, Bilbao.** Javier de Bengoechea. L.G.E.V. Bilbao. 530 p.
- Nabarra ou quand les basques avaient des rois.** Narbaitz. —. —. —.
- Nacionalismo Vasco. El.** Beltza. Txertoa. San Sebastián. 334 p.
- Nationalisme et question nationale au Pays Basque, 1830-1976.** Jokín Apatategi. Elkar, Baiona. 283 p.
- Navarra abundancia.** Mario Gabiria y equipo. Hordago. San Sebastián. 426 p.
- Navarra ante los Estatutos. (1916-1932).** —. E.L.S.A. Pamplona. 330 p.
- Navarra desde Navarra. (I).** En equipo. Jakin. Aránzazu. 166 p.
- No os importe matar.** Hiru taldea. E.V. San Sebastián. 236 p.
- Nosotros los vascos.** Karmele Saint Martín. E.V. San Sebastián. 176 p.
- Nuestra boina.** José M. Bereciartúa. L.G.E.V. Bilbao. 204 p.
- Obras escogidas. Antología política.** Sabino Arana Goiri. Luis Haranburu. San Sebastián. 222 p.
- Operación Ogro: cómo y por qué ejecutamos a Carrero Blanco.** (b). Julen Agirre. Hordago. San Sebastián. 252 p.

- Operación Poncho: Las fugas de Segovia.** Angel Amigo. Hordago. San Sebastián. 252 p.
- Oportunidad y éxodo rural en dos aldeas vascas.** Douglas, W.A. —. —. —.
- Orria ou la bataille de Roncevaux (778).** Pierre Narbaitz. Zabal. Bayona. 239 p.
- Origen de la nación bascongada y de su lengua (b).** Juan de Perochequi. E.V. San Sebastián. 140 p.
- Origen de los vascos, El.** Parellada de Cardellac. —. —. —.
- Origen y desarrollo de la sufijación euskérica.** Luis María Mújica. E.V. San Sebastián. 390 p.
- Oteiza, su vida, su obra, su pensamiento, su palabra.** Miguel Pelay Orozco. L.G.E.V. Bilbao. 606 p.
- País Vasco, Iglesia y revolución liberal.** Francisco Rodríguez de Coro. —. —. 430 p.
- Para conocer a los vascos.** C. Orjas. —. —. —.
- Para no sé quién.** Frco. Sagarzazu Badiola. C.A.P. 1978. San Sebastián. 176 p.
- Partido nacionalista vasco, ante la constitución, historia y alcance de sus negociaciones, El.** X.X. —. —. 213 p.
- Partiendo de Guipúzcoa. 50 excursiones de arte y paisaje (b).** I. Linazasoro. C.A.P. San Sebastián. 387 p.
- Pelote Basque.** (Catálogo Industrial Vasco-Navarro). —. —. —.
- Permanencias y arquitectura urbana.** José Ignacio Linazasoro. Gustavo Gill. —. 233 p.
- Pertur, ETA 71-76.** Angel Amigo. Hordago. San Sebastián 314 p.
- Pido un Monumento.** Sancho de Beurco. L.G.E.V. 78. Bilbao. 128 p.
- Pleito perdido por San Sebastián (1623-1627), Un.** Tarsicio de Azcona. S.G.E.P. San Sebastián. 160 p.
- Por el Pirineo Navarro (Del Baztán a Belagua).** Cayetano Enrique de Salamanca. Autor editor. Madrid 176 p.
- Prefijación, clave del euskara técnico y urbano, La.** Luis M. Mujika. E.V. San Sebastián. 252 p.
- Primer libro impreso en euskera (año 1545), El.** (edición facsímil). L.G.E.V. Bilbao. 92 p.
- Que se vayan ya.** (San Fermín-Donostia-Errenteria, Julio 78). Landazuri. Mugalde. Hendaya. 271 p.
- Relaciones laborales en Vizcaya (1890-1936).** Ignacio Olabarri Gortazar. L. Zugaza. Durango. 504 p.
- Rincones de Guipúzcoa.** Luis Pedro Peña Santiago. Txertoa. San Sebastián. 138 p.
- Rioja Alavesa.** Javier Palacios. Hordago. San Sebastián. 270 p.
- Roncesvalles en Guipúzcoa II.** José M. Mutiloa Poza. C.A.P. San Sebastián. 252 p.
- Roncesvalles en Guipúzcoa III — La desamortización en Articuza y Cegama.** José M. Mutiloa Poza. C.A.P. San Sebastián. 424 p.
- Salto del Salmón (doce horas en la vida de un guerrillero), El.** Gorka Trintxerpe. Col. Euskal Bidea. Pamplona. 78 p.
- San Sebastián. Donostia.** Luis Murugarren. S.G.E.P. San Sebastián. 510 p.

- San Sebastián, historia y alma de sus calles.** Ignacio Pérez-Arregui Fort. S.G.E.P. San Sebastián. 322 p.
- «Setas del País Vasco», 8. serie.** Aranzadi, Sociedad. S.G.E.P. San Sebastián. 35 p.
- Sociedad vasca actual,** La. Luis C. Nuñez. Txertoa. San Sebastián. 211 p.
- Sondeos históricos (Estudios Vascos VIII).** Julio Caro Baroja. Txertoa. San Sebastián. 162 p.
- ¡Sr. Juez! (Soy presa de Franco).** María Frca. Dapena. L. Haranburu-Hemen. San Sebastián. 230 p.
- Tejiendo historia.** José Ignacio Lasa. S.G.E.P. San Sebastián. 631 p.
- Todos los caminos son válidos.** Miguel Pelay Orozco. L.G.E.V. Bilbao. 114 p.
- Torres y casas fuertes en Alava.** M. Portilla. —. —. —.
- Txiki-Otaegi: El viento y las raíces.** Javier Sánchez Erauskin. Hordago. San Sebastián. 340 p.
- Urbasa y Andía, Solar de los navarros.** Alfredo Floristán. Col. Diario de Navarra. Pamplona. 225 p.
- Un vasco en la postguerra. Diario 1939-1971.** José de Arteche. L.G.E.V. Bilbao. 247 p.
- Vasconia, estudio histórico-crítico (siglo VI-XI).** Vol. II. Jean de Jaurgain. Auñamendi. San Sebastián. 210 p.
- Vascos, Los.** Jacques Allières. EDAF. P.U.F. París. 196 p.
- Vascos que escribieron en castellano, Los.** Elías Amezaga Urlezaga. Tomo I. —. Bilbao. 342 p.
- Vascos: síntesis de su historia, Los (b).** Ortzí. Hordago. San Sebastián. 263 p.
- Veinte años de gestión del Gobierno vasco (1936-1956).** José Antonio de Aguirre. L. Zugaza. Durango. 127 p.
- Vías de nuestro proceso político propio, Las. — Navarra, clave del desarrollo político vasco.** Bultzagilleak. Itxaropena. Zarauz. 54 p.
- Vida y obra del Doctor Urrutia.** Manuel Vitoria Ortíz. L.G.E.V. Bilbao. 462 p.
- 100 años de concierto económico.** M. Zurita. —. —. —.
- 19 condenados a muerte.** Iñaki Barriola. E.V. San Sebastián. 252 p.
- 50 años de Nacionalismo Vasco (1928-1978).** Eugenio Ibarzabal. E.V. San Sebastián. —.
- 75 Aniversario Escuela San José.** Javier M. Sada. C.A.P. San Sebastián. 36 p.

Mikel Zarateren

Bizipenen bultzadaz

Sarrera

Mikel Zarate nobelagile eran famatuagoa da olerkari eran baino. Dena dela, ez nobelagileak, ez olerkariak, ez dute merezi izan komentario labur bat ere. (Pentsatu ere ez azterketa serio bat!).

Gaur horren bigarren olerki liburua komentatuko dugu: *Bizipenen bultzadaz*¹. Lehenengoak, *Higidura berdez*, «Ciudad de Irún» saria irabazi zuen, eta argitaratzea larregi atzeratu da.

Mikelen konkurtsozaletasuna jarraituz, *Bizipenen bultzadaz* ere Iruñeako sariketa batetara aurkeztu zen, baina ez zen garaile irten.

1. — Gainbegiratua

Komentatzen ari garen liburuak, lehenengo baino helduagoa dela ematen du. Hau esateko, bost arrazoitan oinarritzen naiz:

1.1. *Liburuaren titulua*

Higidura berdez liburuak, sinbolista hitz-tzat kontsidera dezakegun titulua darama. *Bizipenen bultzadaz*-ek, idazlearen esperientziagaz zer ikusia duen liburua opa digu.

Sinbolismoaren edo modernismoaren eragina, handia izan da gerra osteko Espainia osoko mugimendu literarioetan; baina ezin dugu ahaztu, beste erro askoren artean, existentzialismoak bultzatuz, poesia realista batetara jo dugula. Gure artean, Aresti izango zen realismo horren bultzatzailea. Honen ostean, poesiak, gaiaren bila eta forma ahaztu barik, tarteko bide bat hartu du. Euskal Herriko poesia gehienak esperientzia bat, bizitutako sentimendu bat du iturburu. Nik uste, bide horretatik abiatzen da komentatzen dugun liburua ia osorik².

1.2. *Liburuaren egitura*

Testua hiru zatitan banatua ageri da, hasiera eta amaiera deituriko poema bi ere atari eta etxoste moduan dituela. Parte bakoitza, idazlearen sentimendu bati dagokio: lehenengo zatian, *atsekabea*, bigarrenean *atsegina*, eta hirugarrenean *esperantza*.

Ordenaketa honek, ordenu dialektiko batetan jartzen ditu idazlearen bizi-sentimenduak; baina, holako ordenuak logikoak eta irakurlea liluratzeko izan arren, gero problema birekin aurkituko gara.

Alde batetik, atari bakoitzean dauden poesiak pilakatuak bezala agertzen dira, beren batasun bakarra tituluari jarritako sentimendua izanik; baina, benetan, era askotako sentimenduak agertzen dira, eta era desberdinetako sentimenduon pilaketa gertatzen da atala.

Beste aldetik, estruktura hau erabiltzeak desekilibrio bat sortu du liburuan. Lehenengo parte bietan, euskarari buruzko olerkiek ez dute proportzio handirik. Esperantza deituriko azken zatian, bost olerkitatik lau euskarari buruzkoak dira. Preokupazio handirik ez zena, esperantza inportante bihurtu da.

1.3. *Sonetoaren erabilera*

Argi dago, sonettoa estrofa zail bat dela, eta garai askotan estrofa perfektu bezala kontsideratua. Hori omen da poeta baten trebetasuna probatzeko landarik lehorrena.

Euskal poesian ez da gehiegi landu sonettoa. Mikel Zaratek sei soneto aurkeztean ditu liburu honetan. Asko dira, hain anti-klasiko esaten den garai honetarako. Zarateren sonetoei euskal ritmo bat bilatu nahi dute, 11 silabok 5 + 6 eratuz.

Beste aldetik, indar berezia dago horietan. Gernikari eskainitako «1937, Apirilak 26», liburua irekitzen duenak, aparteko edertasuna du, liburu honen poemarik onenetarikoa izanik.

1.4. *Banguardismo estrofoak murriztea*

Mikel Zaratek tedentzia (nire ustez txarra den tendentzia) bat du: banguardismoari lotzea poema batzutan.

Poema batzuk, honen liburuetan, irudi bat egiten dute tipografi aldetik: txori bat kaiolan (*Ipuin antzeko...* liburuan), etxe uniforme moderno bat (*Higidura berdez*). Honetan ere agertzen dira. «1933. Martxoak 6» deitu poemak txori batzu hegan figuratu nahi ditu. Nire ustez, tipografiak ez du inoiz poema bat aberasten. Mamiaren eta formaren arteko katea da poesia. Horrelako joku tipografikak banguardistek modan ipiniak dira; gaur ez dira erabiltzen.

Baina Mikelek behin eta berriz idazten ditu horrelakoak. Problema da, horrelako poemak direla flojoenak liburu osoan. Badirudi joku batez ezkutatu nahi duela poemaren ahultasuna.

Ikuspuntu honetatik, niretzat, liburuak irabazi egingo luke horrelakoak kenduaz.

1.5. *Egoera sozial eta politikoak bultzaturiko poemak*

Komentario hau hastean azpimarkatu genuen bizitzatik sortzen zen poesiak duen indarra.

Argi dago, gaurko Euskal Herri honetan egoera politikoak duen eta izan duen inportantzia. Gaur hemen bizi garenek gerratearen, gerra ostearen eta diktadorearen pausok markatuak geratu gara.

Ez da harritzekoa egoera horrek poetak mugitzea. Harritzekoa ez da hori, baizik gaur egun Euskal Herrian argitaratzen den poesia politikoaren urritasuna.

Zarateren liburuan (batez ere Atsekabezko bizipenetan), ugarri agertzen dira olerki politiko deituko nituzkeen poesiak. Gernikako bonbardeoa, euskararen zapalketa, zapalketa politikoak, eta (Atseginezkoen artean) Frankoren heriotza, bizipen pertsonak batetik gure herri guztiarentzat balio duten poema unibertsalagoak egiteko asmoz.

Indarra eta edertasuna dute poemok. Ez bakarrik guztion barruan bakoitzaren afektibitatea ukitzen dutelako, baita poemak gogorrek direlako, eta forma aldetik indarkeriaren eta belduraren (bizitza zegoen jokutan) arteko elkarriketa larriaren ispilu direlako ere. Irakur bitza irakurleak: «1937, Apirilak 26», «Haurra izan nintzen baina» eta «Buenas días»: Herri makal honen lurretan sentitu diren beldur hotzikarak sentituko ditu berriz.

2. — Gaiak

Liburuak gai nagusi bat du: idazleak bere bizitzan jasotako esperitntzia. Baina hau era askotakoa da.

2.1. Idazlea ukitu duen kanpoko esperientzia batetan oinarrituak, esate baterako: paisaje baten aurrean sentitutakoa eskaintzen du «Dantzan, dantzan» poeman, bere jaiotza «1933, Martxoak 6»n, bidaiak: «Altzairuzko arranoekin munduz mundu»n.

2.2. Idazlearen barruko esperientzia: Ia Filosofia bihurtzen da poesia. Aurrekoak forman oinarrituriko poema labur eta arinak baziren, oraingook («Oroitzapena», «Duda-mudatan») mamiari lotutako poemak dira, sakonak, metro luzea behar dutenak.

2.3. Idazlearen lana: Olerkigintzak badu poeta guztiengan apartekoa den buruhauste bat. Olerkia, olerkaria, gizartea eta hauen arteko harremanak askotan agertzen dira liburuan.

2.4. Gizartearen hutsak: kutsadurari buruzkoak, e.a.

2.5. Euskara: Liburuan leku asko behar izan du gai honek. Idazlearen barnetik (guztion barnetik) sortzen den problematika. «Euskara» gaiak era asko hartzen du: batzutan, euskara ikasten dutenci eskainitako olerkiak, euskara eta Euskal Herria bateraturik; bestetan, euskal deituren mitoa deuseztatzen; edo «euskara batzen ari diren guztiei» eginiko poeman, bere herri euskaldunari dion mina eta maitasuna agertuz; azkenik, «1978» Euskal Herrian sufritzen dugun deseuskalduntze prozesua protestatuz.

2.6. Gai politikoa: Era askotakoa hau ere: haur denborako gerratea; ostean sufritutako garaileen gorrotoa; Errejimenari egindako lehen protestak; eta Frankoren heriotza. Poema honetan ikusten da Mikel Zarateren poesian agertzen den teknika bat. Beti, nahiz eta jazoera inportantea izan gizarte batentzat, haren ikuspuntu intimistatik ikusia dago. Poemak galdu egiten du honela. Poemaren barruan sartzen diren bertsoak inportanteagoak dira poema bera baino. Eta arrazoia, hauxe dateke: bertsoetan gizarte mailan jartzen da jazoera, jazoerari bere garrantzia emanez; Zaratek, ostera, neurri pertsonal batetan jartzen du; eta interesa galdu erazi dio.

3. — Estiloari buruzko notak

Hemen nota batzu jarri nahi nituzke, idazle baten estiloa definitzeko, lan hau baino zabalago bat beharko bait genuke.

3.1. Oparoa eta aberatsa deitu dezakegun estiloa darabil Zaratek. Baina izenlagun bi horiek jartzeak ez gaitu asko argituko estiloari buruz. Beharrezkoa dugu, bada, gauzak konkretatzea. «Estilo oparoa» esanaz, anplifikazioaranzko tendentzia duen estiloa kalifikatu nahi dugu. Hori egiteko, cuskara aberatsa behar da; bestela, aspertu egin gaitzake. Hona hemen, nire ustez, Zarateren bigarren arriskua, aberastasun hori joko huts eta azkenik, kantsagarri bihurtu (badira horrelako poemak: «Dantzan, dantzan», adibidez).

3.2. Estilo aldetik, aipatu beharra da Mikel Zaratek duen kutsu herritarra. Bai estrofa aldetik, eta bai herri bertso eta herri kultura bat erabiltzen duelako materia poetiko moduan: erre-frauak, alegia...

3.3. Lehen irakurketan nabarmentzen den gauza bat, paralelismoen erabilketa da. Liburua zehar aurki dezakegu paralelismo hau. Batzutan, kontrakoak aurrez aurre jarriaz: irabazleak/galtzaileak; paisaje berria/paisaje zaharra; indarra/askatasuna («1937, apirilak 26»).

3.4. Poemen estruktura aldetik, poemak ez dira zailak. Sone-toak aparte utziko ditugu, estruktura zabala bait dute. Besteetan honelako estroturez baliatzen da:

— Etribillo batez loturiko poemak. Etribillo hori behin eta berriz agertzen da leit-motiv moduan.

— Beste batzutan, klabe narratiboa jarraituz, hain atsegingarri zaizkion alegiak idazten ditu.

— Elementu batez baliaturik estruktura eraikitzen da. Elementu horiek ezberdinak dira: jokoak («Lanetik kirola»), abiada («Abiadaren irudikeria»), oroimenak («Agur, Jose Mari, gero arte!»). Honela, elementu ezberdinen pilaketak bihurtzen dira poemak. Pilaketa ez da nolana hikoia izaten; honelako poemetan klimax bat bilatzen da, eta pilaketa horrek amaieran aurkitzen du sentidua.

4. — Azkena

Bizipenen bultzadak, liburu irregularra gertatzen da niretzat. Baina baita liburu atsegingarria ere. Gorago esana dago, ez dela larregi lortu liburua:ren batasuna. Batez ere, (arrazoia ere azaldua dago) esperientzietatik sortutako liburua denez gero, arrisku batetan dagoelako idazlea: bere azalezko esperientzietan eta

irakurleengandik urrun geratzeko arriskutan. Azken batez, ejer-
tzizio poema bihurturik.

Esperientzia sakonak (gerratea, existentzialismoa, euskara)
poetizatzen ditueneari ematen du Zaratek bere benetako neu-
rria³. Honelako poemok kalitatezkoak dira, goi mailakoak, no-
belagile bezala erakutsitako trebetasuna, olerkigintzan erakusten
dutenak.

Laburtuz, bada, irakurtzea merezi duen liburua. Poema on
askoren artean, hotz geratzen diren batzu ere aurkituko dira;
baina, denetan, Mikel Zarateren estiloaren maisutasuna topatu-
ko da.

Jon Kortazar

¹ ZARATE, Mikel: *Bizipenen bultzadaz*. Leopoldo Zugaza. Irrisko
xorta, 6. Durango, 1978. 71 or.

² Liburu osoa ez, Zaratek banguardismo alorreko poesiak ere egiten
ditu eta.

³ Esperientzia sakon/azalekoak horrela banatzea nire kritzi bat bada
ere, eta, kritzia denez, subjektiboa, poemaren kalitatean ere isladatzen dela
uste dut.

Euskal liburuak

ETXAIDE, Yon: **Begia begi truk**. Gero, Bilbo 1978. 120 or. 18 x 11 zm.

1959 urtean idatzi zuen Etxaidek antzerki hau, eta *Egan*-en argitaratu. «Ortografia aldetiko orrazketa batzuk» egin dira.

Antzerki hau drama historikoa da. XV. mendearen erdi aldera kokatzen da drama honen argumentua: Bereterretxeren hilketak. Agramontarren eta biomontarren arteko borroka ongi agertzen da drama honetan.

Irakurterraza da euskara aldetik. Txalagarria da bestetik antzerki lan zaharrak argitaratzeko Gero editorialaren asmoa.

ETXAIDE, Yon: **Amaiur**. Gero, Bilbo 1978. 136 or. 18 x 11 zm.

Antzerki honen gaia Nafarroako erreinuaren konkista da. Agramontarren eta biomontarren arteko gudua, nafar abertzaleen eta Fernando katolikoa, Gaztelako Erregearen arteko gudua. Drama historikoa da beraz. Hiru ekitaldi ditu.

1949 urtean idatzi zuen autoreak. Eta *Euzko-Gogo*a aldizkarian argitaratu zen lehen aldiz. Egilcak dioenez «Geroztik berritua» izan da obra hau eta «franko aldatua eta hobetua» argitalpen honetarako.

Nafarroaren arazoa inoiz baino biziagoa den unean, ezin egokiago dator berrargitalpen hau.

MUJIIKA, Jose Antonio: **Perpau bakunaren sintasia. Adibideak, ariketak**. Gero, Bilbo 1978. 152 or. 21,5 x 15,5 zm.

Aurkibidea honela banatzen da: Sarrera: Banaketa jenerala. 1. Baiezko perpau bakunaren elementuak. 2. Perpau bakunaren elementuen funtzio sintaktikoa. 3. Perpau bakunaren elementuen ordena (Galdegaia).

Euskal gramatikaren pundurik zailenetako eta eztabaidatuenetako bati heldu dio egilcak lan honetan: sintasiari. Euskararen irakaskuntzatik jaso da liburua, eta didaktikoa da haren helburu nagusia. Horregatik, noski, adibide eta ariketa ugariak eskaintzen ditu; gehienak autoreak berak asmatuak.

Autoreak berak dioenez, ez du konklusio definitiborik eman nahi. «Lan hau bestek hobeki eta egokiago, hobeki didaktikaz eta egokiago kontenidoz, egingo dituenen aintzindari apal baizik ez dadila izan» (7 or.).

Esan beharrik ez dago liburu hau euskara ikasten eta irakasten ari direnentzat dela bereziki.

GOENAGA, Patxi: **Gramatika bideetan**. Erein, Donostia 1978. 380 or. 22,5 x 15,5 zm.

Gramatika honen zati nagusiak hauek dira: Hitzaurrea (Ibon Sarasolak); 0. Oinarritzko zenbait kontzeptu. 1. Izen sintagmaren egitura. 2. Aditz sintagmaren egitura. 3. Perpaua barreneko elementuen ordena. 4. Per-

pausa bakunaren transformazioak. 5. Perpausa elkartuak. 6. Txertakuntza berezi bat: nominalizazioak. 7. Analisia nola egin.

Euskal gramatika baten premia handik eta hemendik salatu da. Beharizan larri honi erantzutera dator Patxi Goenagaren lana. Eginkizun latza burutu du, dudarik gabe. Autoreak berak eskatzen duen bezala, kritikak, eritziak, oharak behar dira, gramatika normalizatu eta standardizaturara lehenbaitlehen iritsi gaitezten.

Erdal liburuak Euskal Herriaz

CHIAPUSO, Manuel: **El Gobierno Vasco y los anarquistas. Bilbao en guerra.** Txertoa, Donostia 1978. 252 or. 21 x 15 zm.

Hona liburuaren aurkibidea: I. En los confines de la bella Guipúzcoa. II. Bilbao. III. Intermedio artístico. IV. C.N.T. y Gobierno Vasco. V. Viendo elaborarse la historia bilbaína. VI. El principio de Peter. VII. Censura estúpida y arbitraria. VIII. Historia de «C.N.T. del Norte». IX. Vitoria antes y después del Movimiento. X. La ofensiva del General Mola. XI. Paz separada o no. XII. Última entrevista con Aguirre en Euskadi. XIII. La pérdida de Bilbao. XIV. Aguirre: proposición extravagante y contrarrevolucionaria. XV. El pacto de Santoña. XVI. Euskadi castigada y sojuzgada.

Liburu hau *Los anarquistas y la guerra en Euskadi. La comuna de San Sebastián* obraren jarraipena da. Bizkaiko hiriburuko gerra garaiko giroa kontatzen digu. Autoreak, Eusko Gobernuaren ikuskera ofizialaren kontra, berak eta anarkistek bizitutako gertakizunen eta egoeraren lekukotasuna eskaintzen du. Donostiarra eta anarkista izanik Chiapuso, normala da anarkistak toki oncan uztea. Asmo polemikoz idatzitako liburua da, eta polemika sor dezakete P.N.V.ri, Agirre lehendakariari eta Eusko Gobernuari buruz agertzen dituen kritziek. Horrelako liburuek gerra garaiko historia objetibo eta dokumentatu baten premia azaltzen dute.

KRUTWIG-SAGREDO, Federico C.: **Galaldea. Sobre el origen de los vascos.** Txertoa, Donostia 1978. 220 or. 21 x 15 zm.

Liburuaren zati nagusiak hauek dira: Introducción: El hilo de Ariadna. 1. El laberinto. 2. Guanches y bereberes. 3. La teoría de Woelfel. 4. Anexos. 5. La población megalítica y la división de las lenguas románicas. 6. Consideraciones cibernéticas. 7. El cientifismo. 8. Textos canarios. 9. Las textos calcedonios. 10. Otros estudios galardetanos. 11. El vuelo de Dédalo.

Krutwig-ek «Galaldea» deitzen du olatu indoeuroparraren aurretik, batasun antropologiko eta kulturala zuen Mendebaleko Europaren zati handiena: Suezia, Noruega, Dinamarca, Islandia, Herrialde germaniarrak, latindarrak, eta greziarrak. Iparafrikan eta Kanaria irletan ere Galaldeko kultura zen nagusi. Herri guzti hauen artean odol antza ere bada, «Ga-

raldearen» tesia sendotzen duena. Erasoaldi indoeuroparrarekin suntsitu zen «Garaldeako» kultur eta hizkuntz batasuna. Orduko kulturaren eta hizkuntzaren aztarnak euskarari superbizitu dira. Bere teoriaren baiespena dela uste du Krutwig-ek, euskararen eta guntzeen jatorrizko hizkuntzaren artean ikusten duen kidesun filologikoa.

LETAMENDIA BELZUNCE, Francisco «ORTZI»: **Denuncia en el parlamento.** Txertoa, Donostia 1978. 214 or. 21 x 15 zm.

Aurkibidearen sail nagusiak hauek dira: A. Denuncia del funcionamiento parlamentario. B. Rupturas del consenso parlamentario. C. Interpelaciones, mociones e intervenciones. D. Presos sociales y minorías sexuales. E. Intervenciones generales críticas sobre la Constitución. F. El problema nacional vasco ante la Constitución. G. Orden público y Euskadi. H. Críticas a partidos parlamentarios. I. Dimisión de Letamendia.

Liburu honetan, Ortzik parlamentuan egindako hitzaldien bilduma ematen da. Ez dira denak jaso, garrantzizkoenak eta esanahitsuenak baino. Textua «Diario de sesiones del Congreso de los diputados» hizkiz hizki jarraituz moldatu da.

Dokumentuak kronologiaren arabera zerrendatu partez, gaien arabera sailkatu dira. Balio dokumentala du batez ere liburu honek; eta testimoniaia, bakarrik borrokatu zen diputaduen borroka berrii daiteske horrialde hauek irakurriaz.

GARCIA DE CORTAZAR, José Angel; ARIZAGA, Beatriz; MARTINEZ OCHOA, Rosa M.; RIOS, María Luz: **Introducción a la Historia medieval de Alava, Guipúzcoa y Vizcaya en sus textos.** Txertoa, Donostia 1978. 220 or. 21 x 15 zm.

Aurkibidea: I. Las líneas maestras de la Historia: un breve balance de nuestros conocimientos sobre el tema. II. Las bases fundamentales de nuestros conocimientos. III. Las realidades vascongadas medievales a través de los documentos. IV. Relación de las bases de información de nuestro conocimiento histórico. Índice de materias contenidas en los documentos. Cartografía.

Egileen asmoak bi dira: 1) Euskal historiografiari oinarri metodologiko gaurko eta egokiak jarri. Beste herrietako historiaren azterketa eta interpretapenerako baliagarri gertatu diren eskema eta modelo berberak Euskal Herriko historiaren azterketan erabili. Modelo interpretatibo horiek hipotesi gisa hartu eta datu eta dokumentuekin egiztatzeko saiatu. 2) Erdi Aroko euskal Historiaren ezaguketarako garrantzizko diren dokumentuak urreratu Euskal Herriko kondairazaleei.

Lehen kapituluak (11-45 or.) Erdi Aroko euskaldunak deskribatzen zaizkigu: zenbat eta non bizi ziren; ekonomia, gizarte mailak, legeak, antolamen politiko administratiboa, bizitze erlijiosoa. Bigarren kapituluak Erdi Aroko gure ezaguketa historikoaren oinarriak eskaintzen dira: iturriak, bibliografia (47-54 or.). Hirugarrenean, Erdi Aroko euskal gizar-

tea ezagutzeko 65 dokumenturen testuak eskaintzen dira. Liburuaren zatirik garrantzizkoena eta zabalena (55-189 or.) da. Latinezko eta euskarazko dokumentuak gaztelaniaz ere ematen dira. Laugarrenak iturrien, liburu eta aldizkari historiografiko klasiko eta berrien zerrenda zehatza eskaintzen du (191-203 or.).

Euskal historiazaleari mesede handia egin zaio liburu honekin. Apika kritikagarri irudi dakiok Araba, Gipuzkoa eta Bizkaiko dokumentuekin batera Nafarroakoak ez ematea. Egileek sarrean jartzen duten arrazoiak (ikus 8 or.) ez dirudi aski sendoa Nafarroa baztertzeko.

PURROY, Mirentxu; SATRUSTEGUI, José María; TORREALDAY, Joan Mari; JIMENO JURIO, José María; LARUMBE, Pedro M.; BUENO ASIN, Jesús; MENDIKUTE, José Antonio; MINA, Mari Cruz; RUIZ OLABUENAGA, J. I.; URRUTIA, V.: **Navarra desde Navarra**. Jakin, Oñati 1978. 166 or. 21 x 14 zm.

Liburu honetan datozen artikulak: Navarra ya no es «Foral». La Hora de Navarra. Los escritores vascos de Navarra. Síntesis histórica. Singularización administrativa navarra. Problemática de la economía navarra. Concentración y complementariedad en la economía vasca. Introducción a la historia contemporánea de Navarra. Elecciones generales en Navarra. Bibliografía.

Liburu hau JAKIN aldizkariak bere 6. zenbakian *Nafarroari* eskaini zion monografia da. Liburuaren izenburuak adierazten duenez Nafarroatik begiratu zaio Nafarroaren atzo eta gaurko kondairari, euskal literaturari, administrazioari, ekonomiari, politikari.

Liburu hau irakurgarria gertatuko zaio Nafarroko errealitatea ezagutu nahi duenari; eta egokia, Nafarroaren euskalduntasunaz jabetzeko, euskararekin batera euskal kontzientzia galdu duenari.

LINAZASORO, José Ignacio: **Permanencias y arquitectura urbana. Las ciudades vascas de la época romana a la Ilustración**. Editorial Gustavo Gili. Barcelona 1978. 236 or. 24 x 17 zm.

Liburu honen zati nagusiak hauek dira: 1. El análisis morfo-tipológico: su aplicación al estudio de las villas vascas. 2. Las implantaciones urbanas: soporte previo de las transformaciones tipológicas. 3. La tipología edificatoria: expresión de las mutaciones urbanas y de la estructura de la propiedad. 4. Las permanencias monumentales: su relación con la forma de la ciudad. 5. Alternativas a la ciudad precedente: el desarrollo urbano durante la Ilustración.

Liburu honen asmoa Euskal Herriko hiriburuen arkitekturaren aldatketen interpretapena ematea da. Ez da soilik dato enpiriko emate hutsarekin konformatzen. Hiriek historian dituzten aldatketen artean nola eta zergatik eusten dioten beren estruktura nagusiari azaldu nahi du obra honek. Hirien estruktura arkitektonikoa tipo batekoa edo bestekoa izateko zein faktore eta indar izan diren eragile nagusi jakin nahi da. Faktore

politiko, juridiko, ekonomiko, sozial, geografiko, estetiko, etab. agertzen dira hiri baten arkitekturan.

Ikuspegia originala da eta ez oso ohia, gure artean behintzat. Benetan interesgarriak dira interpretapen saio honetan autoreak ateratzen dituen ondorioak.

Liburuaren baliorik haundientakoa, nagusiena ez bada ere, bildu duen materiale grafikoaren aberastasuna da. Argazki, eskema, plano, mapa, —artxiboetatik atereak nahiz egileak berak eginak— denetik dago bilduma honetan. Materiale grafikoa ez da ilustrazio edo adierazpen hutsik; liburuaren egitura beraren parte da. Horregatik, hartzen du, noski, liburuaren erdia.

JAKIN

aldizkaria • Gral. Mola, 23 1.º esk. • Donostia • tel. 27 17 13

Urteko suskripzioa: 900 pta. Alea: 275 pta.

JAKIN

IPAR EUSKAL HERRIA (I)

DEMOGRAFIA - EKONOMIA
POLITIKA - NEKAZARITZA

Davant, J.-L. — Errotabehere, A. — Kanblong, R.
Suhubiette, J. — Xarritton, P.

Margaret Mead eta Antropologia
1978.eko euskal liburugintza
Biolentzia Euskal Herrian

Urtarrila
Martxo

1979

Iran bidegurutzean eta gurutzebidean • Konstituzioaren
itzulpena eta Euskaltzaindia • «ETA asesina» • Polizia
Euskadin • Euskerazaintza • Hordagoko «Klasikoak»